

Martti Kaila ja karkeat jyvät. Suomalainen kriminologia ja
kriminaalipoliittinen ajattelu oikeuspsykiatri Martti Kailan
tekstien valossa vuosina 1935–1955.

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Aate- ja oppihistoria

Pro gradu -tutkielma

22.2.2018

Tarja Ikola

Sisällys

JOHDANTO	2
1. RIKOLLISUUSKYSYMYS TIETEIDEN SUURENNUSLASIN ALLA.....	17
1.1 Kriminologian varhaisvaiheita Italiassa, Ranskassa ja Saksassa.....	17
1.2 Suomalainen kriminologia, oikeuspsykiatria ja rikosoikeustiede.....	23
2. NUORISORIKOLLISUUSTUTKIMUKSEN ÄÄRELLÄ.....	37
2.1 Lasten ja nuorten hyvinvointi rikollisuudentorjunnan keinona	37
2.1 Tilastotutkimus nuorisoriikollisuuden yhteiskunnallisten ja sosiaalisten tekijöiden valottajana	41
2.2 Rikoksentekijä Kailan psykiatrisen yksilötutkimuksen puntarissa	53
3. KAILA ASiantuntijana HUOLTOKESKUSTELUSSA JA KRIMINAALIPOLITIIKASSA.....	82
3.1 Psykiatrina lainsäädäntötyössä.....	82
3.2 Valistajana huoltokeskustelussa	87
3.3 Sterilisointilain kommentointia	95
4. LOPUKSI.....	103

JOHDANTO

Tämä opinnäyte käsittelee suomalaisen kriminologian ja kriminaalipsykiatrian alkuvaiheita 1930–1950 kriminaalipsykiatri Martti Kailan rikollisuutta käsittelevien tekstien kautta. Opinnäyte tarkastelee Martti Kailaa myös sosiaalisena suunnittelijana. Suomalainen kriminologia on ollut kytköksissä muun Euroopan kehitykseen ja ideologiaan ja työn taustoitukseksi käsitellään eurooppalaista rikollisuuden tutkimisen taustalla olevaa aate- ja oppihistoriaa.

Historiallista taustaa

Kriminologian tieteelliset juuret ulottuvat 1800-luvun eteläiseen Eurooppaan, jolloin tutkimuksen katsotaan alkaneen. Italialaiset toimivat pioneereina ja ranskalaiset sekä saksalaiset seurasivat perässä tai kehittivät omia tapojaan tutkia rikollisuutta ja rikollisia. Vanhat kriminologiset teoriat sijoittuvat 1800-luvun jälkipuolelle ja 1900-luvun alkuun. Rikollisuutta tutkittiin aluksi ihmisen anatomisten merkkien perusteella, etenkin kallonmuotojen mukaan, kuten Cesare Lombrosen kulttuuriantropologinen teoria¹ vuodelta 1876 kertoo. Samoin esimerkiksi Ernst Kretschmerin rakennetyypiteoria vuodelta 1921 perustui kehon fyysisen muodon ja sen sisällä olevan mielen piirteiden yhteneväisyyksiin. Uskottiin, että näiden perusteella ihmisen poikkeavuus ja myös rikollisuus voitaisiin todeta.² Tieteellinen kriminologia nojautui siten fyysisten piirteiden mittaamiselle ja taksonomiselle kategorisoinnille, jossa degeneraation merkkejä etsittiin ihmisestä järjestelmällisesti.³

Rikollisuudesta oli esitetty jo 1700-luvulla käsitys, että se olisi eräs psyykkisen sairauden muoto. Brittipsykiatri ja antropologi James C. Prichard (1786–1848) käytti tästä sairauden lajista nimitystä ”moral insanity”⁴, mikä tarkoitti siveellistä

---

¹ Qvarsell 1993, 43–52, Pietikäinen 2013, 102, Johannisson 2004, 234.

² Johannisson 2004, 234, 236–237, Pietikäinen 2013, 259, Qvarsell 1993, 58.

³ Ihmisen perimän rappioitumisesta puhuttiin degeneraationa, esim. Garland & Lawrence 2006, 13, Pietikäinen 2013, 96–100.

⁴ Pietikäinen 2013, 243, Qvarsell 1993, 30.

hulluutta⁵. Koska eräillä mielisairailla havaittiin väkivaltaisia taipumuksia, vedettiin johtopäätös rikollisuuden ja mielisairauden yhteydestä. Esimerkiksi henkirikosten tekijät samaistettiin psykiatrisen selityksen mukaan mielisairaisiin.⁶

Rikollisuuskysymys ongelmana nousi alkujaan esiin 1800-luvun lopulla, osana eurooppalaisen keskiluokan huolta kaupungistumisen ja teollistumisen mukanaan tuomista lieveilmiöistä, kuten alkoholismista, työttömyydestä, rikollisuudesta ja prostituutiosta.⁷ Perinnöllisyystieteen löytöjen myötä nousi pelko ongelmien periytyvyydestä, ihmiskunnan rappioitumisesta (degeneraatio). Sen kautta myös pelko yhteiskuntarauhan särkymisestä lisääntyi. Ihmistieteitä haluttiin käyttää ongelmien torjumiseen. Tieteet kytkeytyivät sosiaalisen suunnittelun projektiin viime vuosituhannen alkuvuosikymmeninä (social engineering)⁸ ja ne otettiin mukaan rotu- ja mentaalihygieenisiin ponnisteluihin, joilla etenkin vähäosaisten asemaa katsottiin voitavan parantaa ja näin myös esimerkiksi rikollisuutta torjua.⁹ Yhteiskunnan lieveilmiöt, sosiaalinen ja moraalinen poikkeavuus (lääke)tieteellistettiin ja diagnosoitiin.¹⁰

Mukana eurooppalaisessa rikollisuuskeskusteluissa olivat niin lääketieteen kuin oikeustieteenkin edustajat. Heidän välillään käytiin myös valtakamppailua siitä, kenellä on asiantuntijuus päättää rikollisten käsittelystä. Lääketieteessä keskeinen kysymys oli se, selittyykö rikollisuus yksilö- vai ympäristötekijöiden kautta, rakenteellisten vai omaksuttujen ominaisuuksien pohjalta. Pohdittiin myös sitä, onko rikollisuus sairaus¹¹ ja miten oikeuslaitoksen tulisi suhtautua tähän. Oikeustieteen systemaattista vaihetta sai odottaa pitkään verrattuna muihin yhteiskuntatieteisiin. Asenteet rikollisia kohtaan olivat aggressiivisia ja moralisoivia, mikä esti tutkimukselle tarpeellisen kokonaisnäkömyksen

---

⁵ Tarkka käänös on moraalinen hulluus, mutta tutkija Mikko Myllykangas on ehdottanut siveellisen hulluuden käyttämistä. Siveellisyys viittaa hallitsevan luokan kannattamiin arvoihin, joista poikkeaminen oli poikkeavuutta.

⁶ Anttila 1970, 32–33.

⁷ Harris 1989, 53.

⁸ Pietikäinen & Parhi 2017, 639–40.

⁹ Johannisson 1990, 106–7.

¹⁰ Johannisson 1990, 59. Conrad 1992, 34. Poikkeavuuden medikalisaatiosta perinpohjaisesti lisää Conrad 1992.

¹¹ Pietikäinen 2013, 95.

syntymistä¹² senkin jälkeen, kun käsitettiin, etteivät rikolliset ole suoranaisesti nykyihmisestä taantuneita ali-ihmisiä. Sosiaalishistoriallisestikin, noin 1850-luvulta lähtien, rikos oli nähty läntisessä ja eteläisessä Euroopassa nimenomaan moraalisenä kysymyksenä. Rikoksen tekeminen oli luonteen heikkoutta ja siten moraalinen epäonnistuminen niiltä, jotka eivät halunneet tehdä työtä. Rikolliset esimerkiksi haluttiin pyyhkäistä pois vankiloihin ennemmin kuin tehdä mitään kuntouttavia toimia.¹³ Moralisoivaa tapaa määritellä rikos esiintyi vielä vuonna 1956 ja rikollisuuden keskeinen piirre nähtiin sopeutumattomuutena: ”Rikos on syntinen, eettisesti moitittava, uhmaava ja harhautunut ja tämän johdosta rikoslain kieltämä teko, joka aina ansaitsee yhteiskunnan määrätietoisen reaktion, osoittaessaan rikoksentekijän luopumista sosiopsykologisesta sopeutumisestaan yhteiskuntaan ja puutteellista itseilmaisun kykyä.”¹⁴

Myös Suomessa oli tämän kaltaista moraalista ja uskonnollis- sekä oikeistolaissävytteistä ajattelua etenkin lainoppineiden keskuudessa. Tutkielmani keskiössä oleva Martti Kaila poikkesi tästä ajattelusta psykiatrina ja lääketieteen edustajana. On todettu oikeustieteilijöiden vakaasti kannattaneen vapaan tahdon ajatusta ja psykiatrien sen yhtä vakaasti torjuneen.¹⁵ Suomalainen rikosoikeuden asiantuntijakaksikko Bruno Salmiala ja Brynolf Honkasalo suhtautuivat nuivasti psykiatrian interventiolle seuraamusjärjestelmässä, lähinnä vankeinhoidossa.¹⁶ Martti Kaila näyttäytyy sekä kriminologian että psykiatrian edustajana ja käy oikeuspsykiatrina keskustelua oikeusväen kanssa, joiden keskuudessa vallitsi konservatiivinen, rangaistusmielinen linja.¹⁷ Kuitenkin verrattuna isojen eurooppalaisten maiden mahtipontiseen filosofiseen, tieteelliseen ja poliittiseen valtataistoon suomalaisen pienen tiede- ja asiantuntijayhteisön toiminta näyttää

---

¹² Pietikäinen 2013, 243, Anttila 1970, 27. Anttila tarkoittaa kokonaisnäkemyksellä oppineisuuden ja ymmärryksen kehittymistä tutkittavasta ilmiöstä. Rikollisten ilmiöiden tieteellinen selittäminen ja kuvaaminen voidaan yhdistää virheellisesti esimerkiksi rikosten hyväksymiseen, Laitinen & Aromaa 2005; tähän liittyen ks. myös Saarnio 1972, 382 rikollisten hemmottelusta.

¹³ Garland & Lawrence 2006, 11–12.

¹⁴ Bianchi 1956, 110–11, Anttila & Törnuddin 1970, 14 mukaan.

¹⁵ Pajuoja 1995, 50–1, 71. Keskeistä on ajatus rangaistuksesta vs. terapeutisesta käsittelystä, Conrad 1992, 34.

¹⁶ Anttila 1981, 344–5.

¹⁷ Ns. law and order -linja vallitsi suomalaista rikosoikeusajattelua 1930–50-luvulla, Aromaa 1992, 436.

mielestäni vähintäänkin maltilliselta, mitä tulee juridiikan ja lääketieteen välisiin näkemuseroihin.

Suomalainen tieteellinen kriminologia sai alkunsa moraalitilastollisesta kriminologiasta. Pioneerina oli sosiologi ja tilastotieteilijä Veli Verkko. Hän kiinnostui kriminologiasta, mutta päätyi lähestymään rikollisuutta moraalitilastollisen tutkimuksen näkökulman kautta. Valtion ja kansan sosiaalisen, siveellisen ja poliittisen tilan kuvaaminen oli moraalitilastollisen tutkimuksen keskiössä. Se oli ennen viime vuosisadan vaihdetta jo vanhentunut eurooppalaisena tutkimussuuntauksena ja korvautunut uudemman tutkimuksen näkökulmilla.¹⁸ Uusista tutkimussuuntauksista huolimatta Verkon tilastotyö etenkin henkirikollisuustilastoja koskien oli ansiokas ja kansainvälisestikin tunnustettu.

Oikeuspsykiatrinen toiminta voidaan katsoa alkaneeksi Suomen itsenäistymisen aikoihin. Helsingin yliopistolliseen keskussairaalaan psykiatrian klinikalle perustettiin vuonna 1918 oikeuspsykiatrian, silloisen oikeusmielitautiopin, apulais(al)i-lääkärin virka. Paikan sai Akseli Nikula (s. 1884) joka oli valmistunut hermo- ja mielitautiopin erikoislääkäriksi. Nikulaa seurasi Martti Kaila (s. 1900), johon tässä tutkielmassa keskityn. Oikeuspsykiatria toimi kliinisen psykiatrian alaisuudessa. Oikeuspsykiatrian professuuria yritettiin saada useita kertoja Helsingin yliopistoon, tuloksetta.¹⁹

Oikeuspsykiatrian hetkelliseen merkityksellisyyteen vaikuttivat monet seikat. Alkoholikysymys vaikutti rikollisuuteen ja varsin korkea väkivaltarikollisuuden jakso vallitsi Suomessa 1930-luvun alkuun saakka, ensimmäisen maailmansodan ja kansalaissodan jälkeen ja niiden seurauksena.²⁰ Meneillään oli paine uudistaa suomalaista vankeinhoitoa erityisesti nuorten rikoksentekijöiden kohdalla samalla, kun ankara rikoslainopillinen käytäntö kannatti ankaria rangaistuksia

---

¹⁸ Jaakkola 1986 on tehnyt ensimmäisen tutkimuksen Veli Verkosta Suomen ensimmäisenä kriminologina. Aromaa 1998, 338–9. Kivivuori 2017, 144–65.

¹⁹ Hakola 2002, luentomateriaali.

²⁰ Lehti 2001.

ennaltaehkäisevän työn sijaan.²¹ Nuorisoriikollisuuskyseymys oli noussut eurooppalaisten sosiaalisten suunnittelijoiden piirissä esiin tärkeänä tekijänä, sillä nuorison tekemät rikokset olivat poikkeuksellisesti korkealla tasolla vielä sota-aikojen jälkeenkin. Nuorisoriikollisuuden ehkäiseminen nähtiin tienä rikollisuuden taltuttamiseen ja sopeutumattomien yhteiskuntakelpoisiksi palauttamiseen. Nuorten rikollisuuteen vaikuttamalla ymmärrettiin voitavan puuttua yhteiskunnallisesti merkittävään ongelmaan, uusintariikollisuuteen ja sen ehkäisemiseen.²² Sitä tuli tutkia ja estää yhteiskuntavastainen käytös.

Hiljattain itsenäistyneen Suomen sosiaalinen reformi oli käynnistynyt, sillä maan valtiokoneisto haluttiin toimintaan. Suomalainen sosiaalipolitiikan uudistaja Pekka Kuusi näki reformin olevan tie myös luokkakonfliktin lieventämiseen.²³ Rikollisuuskyseymyksen tutkiminen ja käsitteleminen ja oikeuspsykiatrian rooli onkin mielestäni kytkettävä osaksi laajempaa kriminaali- ja sosiaalipolitiikan ja näihin liittyvän lainsäädännön uudistamista, joka kohdistui köyhän maan vähäväkisiin ja työläisiin. Myös Martti Kaila ryhtyi yhteiskunnalliseen tehtävään ”karkeiden jyvien” parissa, joiksi hän nuoria rikoksenteikijöitä nimitti. Hän vaikutti keskeisesti suomalaisen oikeuspsykiatrian kehittymiseen ja oli pitkään rikollisuusaiheen perehtynein asiantuntija.²⁴ Kailan kaksiosainen tutkimus valmistui 1950. Se käsitteli nuorisoriikollisuuden syitä tilastollisen tarkastelun ja yksilötutkimuksen valossa.²⁵ Muita oikeuspsykiatrian edustajia olivat tuohon aikaan E. Ehrnrooth, Sven Erkkilä ja Oiva Elo. Myös Emil Anttonen, Väinö Mäkelä ja Ilmari Kalpa kirjoittivat oikeuspsykiatrian ja psykiatrisen sairaanhoidon lainsäädännön aiheista.²⁶

Tutkimustehtävä ja rajaukset

---

²¹ Anttila 1973.

²² Ks. luku 2, 39–41.

²³ Alestalo & Uusitalo 1986, 200–1.

²⁴ Panu Hakolan haastattelu. Kuopio 21.10.2015. Hakola toimi Niuvanniemen vankimielisairaalan ylilääkärinä ja seurasi Kailan jalanjalkia 1970-luvulta lähtien.

²⁵ Achté et. al. 1983, 305–6.

²⁶ *ibid.*

Tutkin suomalaista rikollisuustutkimusta vuosina 1935–1955 sellaisena kuin se näyttäytyy oikeuspsykiatri Martti Kailan tekstien valossa. Tarkastelen Kailan käsityksiä rikollisuuden syistä, hänen psykiatrisia ajatuksiaan rikollisista sekä heidän sosiaali- ja kriminaalipoliittisesta käsittelystään. Se tarkoittaa ensiksi eurooppalaisen ja suomalaisen kriminologisen ajattelun taustojen ja tutkimuksen avaamista, huomioon ottaen oikeustieteellinen ja psykiatrinen näkökulma. Sen jälkeen tarkastelen oikeuspsykiatristen, erityisesti Kailan tutkimuksen ja kirjoitusten kautta hahmottuvia omia näkemyksiä. Silloin kun kriminaalipsykiatria liittyy kriminologiaan, voidaan puhua myös kliinisestä kriminologiasta. Se merkitsee kriminologian lähestymistä lääketieteellisestä näkökulmasta.

Tutkielma sijoittuu osaksi kriminologian tieteenhistoriaa sekä aatehistoriaa, joita Suomessa ei ole vielä tutkittu. Tutkielman aikajänne rajautuu lähteiden mukaan, eli se sisältää Kailan aktiivisimman tutkimuksen ja tekstien tuottamisen ajan, noin vuodet 1935–1955. Nuorisorikollisuuskysymyksen käsittelemisen jälkeen Kaila keskittyi muihin tehtäviin ja rikollisuuskysymys jäi taka-alalle.

Kaila tutki vankilapsykiatrin työssään rikollisuuden syitä sekä tilastollisesti että henkilötutkimuksina. Kysyn, minkälaista Kailan kriminaalipsykiatria oli ja mihin sen ajan tieteellisiin käsityksiin hän nojautui nuoria rikoksentekijöitä tutkiessaan. Tämän kautta avautuu kuva siitä, missä vaiheessa kriminologinen tutkimus ja tietämys oli ylipäättään Suomessa. Kysyn myös, millainen Kailan asiantuntijarooli oli hänen kriminaali- ja sosiaalipoliittisten tekstiensä perusteella, myös suhteessa oikeustieteilijöihin. Kuten rikollisuuden sosiologiaa tutkinut Kauko Aromaa osuvasti on sanonut, kriminologia on kohtaamispaikkatiede.²⁷ Kriminologian lähitieteet tässä tutkielmassa ovat rikosoikeustiede, psykiatria ja psykologia. Sosiologian aika ei vielä ollut tullut eikä sosiologinen ajattelu näy Kailankaan teksteissä.

Tutkielman keskeisiä käsitteitä

---

²⁷ Aromaa 1992, 337.

Normaalius ja poikkeavuus ovat muuttuvia käsitteitä, joiden määrittelijöinä toimivat yhteiskunnissa kulloisenakin aikana ne instituutiot ja henkilöt, joilla on valta tehdä määritelmiä. Näin toteaa myös poikkeavuuden medikalisaatiota tutkinut Peter Conrad.²⁸ Poikkeavuuden määritelmä on perinteisesti liittynyt käyttäytymiseen, jonka on uskottu kulttuurisesti ylittävien vallitsevat normit ja standardit. Niin rikollisuus kuin mentaalinen kyvyttömyyskin ovat kuuluneet poikkeavuuden piiriin.²⁹ Psykiatrisesta näkökulmasta katsottuna ja Kailan ilmaisemana ”abnormisuudella” tarkoitetaan tässä tutkielmassa sellaista käyttäytymistä, joka ei sovellu yhteiskunnan normeihin.³⁰ Sopeutumattomuus antisosiaalisuutena liitetään ajan kriminaalipsykiatrisessa puheessa usein myös psykopaattisuuteen. Rikoksen tekeminen oli yksi poikkeavuuden muoto, jota Kaila tutki. Historialliseen ulottuvuuteen liittyy myös kysymys siitä, miten poikkeavia rikollisia on tutkittu, arvioitu ja käsitelty sekä lain mukaan että yhteiskunnallisena kysymyksenä. Psykiatrian tieteenalan edustajana Kailan tulokulma rikollisuuteen oli lääketieteellinen ja sosiaalisen suunnittelun asiantuntijana hän edusti aikansa käsittely- ja hoito-optimistista näkemystä,³¹ joka näkyy hänen kirjoituksissaan.

Pietikäisen & Parhin määritelmän mukaan sosiaalinen insinööritaito, joka aatteena sijoittuu tämän tutkimuksen aikajänteelle, sisältää akateemisten asiantuntijoiden ja virkamiesten suunnittelemaa julkisen vallan toimenpiteitä, joilla pyrittiin järjestämään ja vakauttamaan yhteiskuntaa. Sosiaalisen insinööritaidon avulla pyrittiin myös ohjaamaan ihmisten käytöstä. 1800-luvun lopulla sosiaalisen insinööritaidon perusteita jalkautettiin sosiaalihuolitoimintaa koskeviin ajatuksiin ja menettelytapoihin, joilla koetettiin vastata teollisen kapitalismin mukanaan tuomiin seurauksiin ja lieveilmiöihin. Pietikäinen & Parhi lukevat näihin köyhyyden, rikollisuuden, itsemurhat, kurjat kaupunkiolosuhteet, huonon hygienian, korkean kuolleisuuden, fyysisen ja mentaalisen (työ)kyvyttömyyden, alkoholismien ja poliittisen radikalismien.³²

Yhteiskuntatieteellistä, psykologista ja lääketieteellistä tietoa sovellettiin

---

²⁸ Conrad 1992, 32.

²⁹ Sage Dictionary of Criminology 2001, 89.

³⁰ Kaila 1966, 3.

³¹ Anttila 1978, 37–8.

³² Pietikäinen & Parhi 2017, 644–5.

koulutuksen, työn, armeijan, terveydenhuollon, oikeus- ja rangaistusjärjestelmän, uskonnon ja kaupunkisuunnittelun aloilla.³³ Sosiaalisesta järjestelmästä ja ihmisten oloista tarvittiin tietoa ja näin asiantuntijayhteiskunta ja sosiaalisen tieteellistäminen sai alkunsa. Psykiatri Lauri Saarnio kirjoittaa: ”Sillä [psykyllisellä hygienialla] tarkoitetaan tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa suojatoimintaa sielullisten tautien ja häiriöiden estämiseksi. Sen laaja tehtävä kohdistuu sekä yksilöihin että kansaan kokonaisuudessaan. [...] [S]amoin voidaan psykyllisen hygienian avulla edistää sekä yksilöiden että koko kansan psykyllistä hyvinvointia.”³⁴ Suomessa huoltotoiminta eli nykykielellä ilmaistuna sosiaalityö oli osa hygienialiikkeen alullepanemaa toimintaa.

Oikeuspsykiatri Martti Kaila

Vuonna Helsingissä 1900 Johansson-Kailan pappissukuun syntyneenä Martti Kailaa nimitetään Suomen tieteellisen psykiatrian isäksi.³⁵ Hän valmistui 1927 Helsingin yliopiston lääketieteellisestä tiedekunnasta ja työskenteli sen jälkeen kaksi vuotta Rosenberg-stipendiaattina Heidelbergissä Saksassa, yliopiston psykiatris-neurologisen klinikan vapaaehtoisena apulaislääkärinä. Hänen ensimmäiset julkaisunsa ovat Heidelbergin-ajalta. Suomeen palattuaan Kaila toimi Lapinlahden sairaalassa psykiatrian klinikalla apulaislääkärinä ja myöhemmin apulaisopettajana, erikoistuttuaan vuonna 1930 psykiatriaan ja neurologiaan.³⁶ Samaan aikaan hän toimi myös Kammiossa ja Kivelän sairaalan psykiatrisen osaston apulaislääkärinä.³⁷ Lapinlahden mielisairaalassa hän toimi apulaisopettajana 1932–35.³⁸

---

³³ *ibid.*

³⁴ Lauri Saarnio, ”Eräitä sieluhygienisiä lähtökohtia”. *Sielun terveys* 4/1936.

³⁵ *Suomen kansallisbiografia* 4, 684.

³⁶ Achte 1970, 7; Achte 2002, elektr. dokumentti.

³⁷ *ibid.*

³⁸ Achte 1991, 128.

Kalle Achté toteaa Kailan toiminnan olleen poikkeuksellisen mittavaa ja laaja-alaista.³⁹ Vakuutusyhtiö Suomi palkkasi Kailan vakuutuslääkäriksi 1934–1938, josta hän siirtyi ylilääkäriksi Kansaneläkelaitokselle vuosiksi 1938–1948. Saksassa opiskellessaan hän oli perehtynyt vakuutuslääketieteeseen.⁴⁰ Vuodesta 1935 vuoteen 1947 Kaila työskenteli myös oikeusministeriön psykiatrina vankeinhoito-osastolla. Syksyllä 1948 Kaila aloitti Helsingin yliopiston mielitautiopin professorina ja Lapinlahden sairaalan ylilääkärinä. Siihen mennessä hän oli saavuttanut tunnetun ja arvostetun psykiatrin aseman.⁴¹ Tänä aikana Kailan sanotaan kehittäneen merkittävästi suomalaista tieteellistä psykiatriaa, ja hän toimi opettajana lukuisille psykiatrisukupolville. Hänen oppilaistaan kehittyi Suomeen laaja psykiatrian professorikunta.⁴² Psykoterapeuttisen toiminnan edistämässä ja kehittämässä 1950-luvulla toimi Martti Kailan klinikka. Hän tuki ja innosti psykoanalyttista tutkimusta sekä psykoterapiaa ja loi suotuisan ja vapaamieliseksi sanotun akateemisen ilmapiirin, vaikutteita itse allekirjoittanutkaan.⁴³

Martti Kaila matkusti laajasti Pohjoismaissa ja Euroopassa opinto- ja luentomatkoilla. Hän osallistui lukuisiin kansainvälisiin ja pohjoismaisiin psykiatri-, mutta myös kriminalisti- ja lastenhuoltokongresseihin vuodesta 1932. Vankeinhoito-osaston työ syvensi hänen oikeuspsykiatrasta uraansa. Yhdysvaltoihin Kaila teki matkan vuonna 1951, Rockefeller-stipendiaattina. Hän opiskeli Kentuckyssä psykoterapeuttista psykiatriaa.⁴⁴ Matkakokemus saattoi osaltaan saada hänet suhtautumaan psykoanalyysiin myönteisemmin kuin Suomessa yleensä.⁴⁵ Kaila julkaisi pääosin nuorisoriikollisuuden ja kliinisen lääketieteen aloilta. Hänen 1935 julkaisemansa oppikirja *Mielitaudit* oli käytössä 30 vuoden ajan. Vuonna 1966 hän kirjoitti *Psykiatrian historian*. Samana vuonna hänelle myönnettiin Suomen Kulttuurirahaston kunniapalkinto.⁴⁶ Kahta vuotta

---

³⁹ *ibid.*

⁴⁰ *ibid.*

⁴¹ Achté 1991, 132.

⁴² Achté 1970, 7; Achté 2002, elektr. dokumentti.

⁴³ Achté et. al. 1983, 51.

⁴⁴ *ibid.*

⁴⁵ Pietikäinen 2013, 370.

⁴⁶ Achté, Kalle 1991, 128.

aiemmin hänet vihittiin Helsingin yliopiston kunniatohtoriksi.⁴⁷ Martti Kailan vaikutus suomalaisessa psykiatriassa on katsottu olleen myönteinen omana aikanaan.⁴⁸

Kailan *Nuorisrikollisuus* ja artikkelit systemaattisen analyysin kohteena

Martti Kailan *Nuorisrikollisuus* vuodelta 1950 on tutkielman päälähde. Kaila kirjoitti artikkeleita Lakimies-lehteen, Vankeinhoito-lehteen sekä Huoltaja-lehteen ja myös ne toimivat lähteinä. Koska hän on suomalaisen psykiatrian kiistattomasti keskeinen hahmo ja lukuisten psykiatrisukupolvien opettaja, myös oikeuspsykiatrisen ajattelun voidaan katsoa kiteytyneen juuri hänen teksteissään.

Tarkastelen myös aikalaispsykiatrien ja juristien eri ammattilaislehtiin kirjoittamia tekstejä ja hahmottaakseni Kailan ajatuksia suhteessa muiden äänenpainoihin. Suomessa vallitsi kaksi varsin erilaista linjaa kriminaalipolitiikassa, ankara ja salliva. Tarkastelen, miten Kaila toimi ja ajatteli jälkimmäisen linjan kannattajana.

Pyrin ymmärtämään Kailan ajattelumaailmaa ja sitä, miten hän oikeuspsykiatrina muodosti käsityksensä ja millaisia käsitykset olivat. Pyrin löytämään hänen teksteistään myös viittaussuhteet tekstien ulkopuolelle, historialliseen kontekstiin. Tekstien sisältöjen kontekstualisointi tapahtuu myös tutkimuskirjallisuuden ja aikalaiskirjoittelun avulla. Tiettyyn aikaan sitoutuneina aikalaiskirjoituksille voidaan esittää kysymyksiä myös kokonaisuuteen liittyvistä aatteista, virtauksista ja sosiaalisesta todellisuudesta. Systemaattisen analyysin rinnalle otan kysymyksen ja vastauksen logiikkaan perustuvan lähestymistavan.⁴⁹ Teoreettisesti lähestyn aihetta sosiaalisen insinööritaidon näkökulmasta. Kailan työ kuvastaa hänen toimijuuttaan sosiaalisena arkkitehtinä aikana, jolloin nähtiin, että tiede voi ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia. Sosiaalisen insinööritaidon historia on ollut Suomessa miltei koskematon tutkimusalue. Sitä on käsitellyt aate- ja oppihistorian

---

⁴⁷ Achté, 2004, 684.

⁴⁸ Alanen et. al. 1983, 51–2.

⁴⁹ Koikkalainen & Syrjämäki 2007 elektr. dokumentti

professori Petteri Pietikäinen tutkimuksissaan. Kiitän häntä näkökulman löytymisestä.

Tutkimustilanne ja tutkimuskirjallisuus

Suomalaisesta kriminologiasta ja rikollisuuskysymyksestä ei ole tehty aatehistoriallista tutkimusta. Martti Kailaa ei liioin ole tutkielmissa käsitelty ennen tätä työtä. Kriminologisten perusteosten määrä on Suomessa ylipäätään pieni. Niiden lyhyet historiaosuudet ovat valottaneet lähinnä vanhoja selitysmalleja ja kriminologian historiaa niiltä osin, kuin se on muutenkin eurooppalaiselta yleiskuvaltaan tiedossa. Kailan ajan ja sitä aiempi suomalainen kriminologissävytteinen tutkimus on jäänyt tarkastelematta, sillä 1960-luvulta alkaneen sosiologisen kriminologian kannalta se ei ole ollut tarpeellista.

Oikeussosiologi Matti Lehti puhuu yhdysvaltalaisen kriminologi Nicole Rafterin esiin nostamasta historiatietoisuuden tarpeesta eri tieteenaloilla, etenkin kriminologiassa. Jotta kriminologiassa voitaisiin torjua nykyhetkisyuden lumoa tai uutuuden fetisismiä, jossa tämänhetkiset ideat ovat oikeimpia, on syytä aina välillä palata tieteenalan menneisyyteen ja oppiaineen traditioihin.⁵⁰

Suomen ensimmäinen kriminologian professori, sosiologi Janne Kivivuori totesi, että aika ennen sosiologisen hegemonian alkua eli ennen vuotta 1960 on suomalaisessa kriminologisessa tutkimuksessa jäänyt unholaan. Hänen mukaansa olisi tärkeätä tietää, mitä suomalaiset psykiatrit ja psykologit ajattelivat rikollisuudesta. Tutkielma on saanut kipinän Kivivuoren ajatuksista. Työni kaivelee kriminologian ja psykiatrian taaksejääneen historian hautausmailla keräilemässä tieteenalan reliikkejä. Se tuo uutta tietoa suomalaisen kriminologian harrastuksesta alkuvaiheissaan, sen kliinisestä suuntautumisesta, psykiatrien syykäsitelyistä ja kriminaalipoliittisista ajatuksista sekä rikollisuuskysymykseen liittyvästä tutkimustoiminnasta. Tämän lisäksi rikosoikeustieteen edustajien ajatukset kulkevat työssä mukana. Tutkielma kirjoittaa ensimmäisen luvun

---

⁵⁰ Lehti 2010 elektr. dokumentti.

suomalaisen psykiatrian isän, oikeuspsykiatri Martti Kailan kriminologiseen työhön.

Tutkimuskirjallisuutta suomalaista kriminologiaa koskien on niukasti. Tässä tutkielmassa etenenkin välillä kokonaan pelkkien lähteiden varassa perustutkimusta tehden. Oikeussosiologi Kauko Aromaan kirjoitus teoksessa *Oikeustiede Suomessa 1900–2000* (1998) on luultavasti ainoa kriminologian suomalaista menneisyyttä käsittelevä teksti. Se on pieni arvokas alku. Rikosoikeustieteen professori, oikeusministeri ja kriminologi Inkeri Anttilan kirjoittamat tekstit mm. teokseen *Suomen vankeinhoidon historia. Osa 1.* (1981) sekä hänen teoksensa *Nuori lainrikkaja* (1952) ja *Vankeinhoidon perusteet* (1954) antavat vihjeitä myös aikalaisen näkökulmasta siitä, millaista tutkimus oli.

Rikollisuuden historiaa on tutkittu Suomessa lähinnä oikeushistorian valossa. KRIMO:n tutkija, oikeushistorioitsija Martti Lehti on väitöstutkimuksessaan *Väkivallan hyökyaalto. 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa* tutkinut Suomessa vuosien 1905 ja 1932 välillä esiintynyttä, tilastollisestikin synkkää henkirikosaaltoa. Nuorisirikollisuus oli pitkälle omaisuusrikollisuutta, johon Lehden tutkimus taas antaa kovin vähän tukea. *Väkivallan hyökyaalto* antaa kuitenkin mahdollisuuksia tehdä päätelmiä yhdessä Kailan esiintuomien tulosten kanssa ajan rikollisuuden luonteesta.

Rikollisuuden ja kriminologian historiasta on tehty kansainvälistä tutkimusta. Peter Beckerin ja Richard F. Wetzellin toimittama *Criminals and their scientists* (2006) sekä Ruth Harrisin *Murders and madness* (1989) avaavat eurooppalaista rikollisuusongelman käsittelemiseen liittyvää historiaa. Ruotsalaisen Roger Qvarsellin väitöstutkimus *Utan vett och vilja – Om synen på brottsligheten och sinnesjukjdom* (1993) avaa monipuolisesti oikeuspsykiatrian nousua Ruotsissa 1800–1900-luvulla, jolloin vertailu Suomeen on mahdollinen. Kaiken kaikkiaan kirjat auttavat oikeuspsykiatriaankin sekä rikosoikeustieteen ja psykiatriaankin liittyvien yhteyksien ja aatteiden ja henkilöiden sekä yhteiskunnallisten kytkösten paikantamisessa ja käsittelemisessä. Professori Petteri Pietikäisen *Hulluuden historia* (2013) auttaa kivijalkateoksena paikantamaan historiallisesti psykiatrian

ajallisia oppeja, virtauksia, henkilöitä ja politiikkaa hulluuden historian näkökulmasta.

Oikeuspsykiatria on käsitelty myös historiikeissa. Suomen Psykiatriyhdistyksen vuosikymmenhistoriikit, Lapinlahden ja Niuvanniemen sairaaloiden historiikit sekä Suomen vankeinhoidon historia käsittelevät Martti Kailaa osana psykiatrisen toiminnan historiaa. Historiikit ovat tietolähteinä osittain luotettavia, mutta ne sisältävät niille luonteenomaista muistelmatyypistä ainesta, jossa historian hahmoja useimmiten tahattomasti muistetaan valikoiden.

Petteri Pietikänen on ottanut sosiaalisen insinööritaidon näkökulman mielenterveyden historian tutkimuksessa Suomea koskien. Yhteisartikkelissaan *Socialising the Anti-Social: Psychopathy, Psychiatry and Social Engineering in Finland, 1945–1968* (2017) hän yhdessä Katariina Parhin kanssa tuo käsitteen suomalaiseen kontekstiin psykopatiadiagnoosin tarkastelussa. Kansainvälisessä kontekstissa taas Brückweh et. al. (toim.) *Engineering Society. The Role of the Human and Social Sciences in Modern Societies, 1880–1980* (2012) kertoo ihmistieteiden roolista eurooppalaisessa yhteiskunnassa sosiaalisten ongelmien ja kysymysten käsittelemisessä. Se selittää Kailan toiminnan taustalla olevaa ideologiaa.

Minna Harjulan tutkimukset *Vaillinaisuudella vaivatut* (1996) ja *Hoitoonpääsyn hierarkiat* (2015) käsittelevät tämän tutkielman näkökulmasta sitä aatemaailmaa, jossa kansanterveyttä pyrittiin edistämään sosiaalihygienialla. Kailan työn ja ajatusten tarkastelu sosiaalityön ideoijana terävöityy Harjulan tarjoamassa kontekstissa.

Tutkielman kulku

Työn taustoittava luku tuo esiin eurooppalaisen kriminologian ja siihen liittyvän aatemaailman kulkuja 1800-luvun lopulta ja esittelee italialaisen kriminologian pioneerityötä, tarkastelee Ranskan ja Saksan virtauksia ja taustoittaa sitten suomalaista rikollisuuden tutkimukseen liittyvää henkilöitä ja rikollisuuteen

liittyvän tutkimuksen alkuvaiheita. Taustaluku päättyy noin 1920-luvulle. Suomalaista kriminologiaa ja kriminologista ajattelua ei ole tutkittu. Koska Kailan tutkimus oli kuitenkin vahvasti kytköksissä muun Euroopan tutkimukseen, etenkin Saksan, on syytä esitellä eurooppalaisen rikollisuustutkimuksen historiaa.

Toisessa luvussa käsitellään Kailan nuorisorikollisuustutkimusta, joka oli sekä tilastollista että yksilötutkimusta nuorisorikollisuuden syistä. Luvussa näyttäytyvät Kailan psykiatriatieteelliset ja henkilökohtaiset painotukset ja ajatukset poikkeavuudesta sekä rikollisuudesta ja avaa ikkunan kriminologiseen tutkimukseen ja miten sitä tehtiin tuona aikana, 1930–50-luvulla, kriminaalibiologisten periaatteiden mukaisesti ja sen ajan käsitysten mukaan.

Kolmas luku keskittyy tarkastelemaan Martti Kailan kriminaalipoliittista ajattelua ja toimintaa sen kautta, miten hän osallistui kirjoituksillaan keskusteluihin (nuoriso)rikollisuudesta, sen vastustamisesta ja huoltotoiminnasta eli sosiaalityöstä. Työ etenee osittain kronologisesti ja kolmannessa luvussa keskitytään Kailan linjaan kriminaali- ja sosiaalipoliittisten toimenpiteiden suosittelijana.

1. RIKOLLISUUSKYSYMYKSEN TIETEIDEN SUURENNUSLASIN ALLA

Ensimmäisessä luvussa käsitellään rikollisuuskysymyksen tutkimista noin 1800-luvun puolivälin jälkeen sekä tutustutaan keskeisten rikollisuutta ja rikollisia tutkineiden eurooppalaisten tieteenalojen, lääketieteen ja oikeustieteen edustajien kriminologisiin käsityksiin. Tarkastelussa ovat Italia, Ranska, Saksa ja lopuksi Suomi.

1.1 Kriminologian varhaisvaiheet Italiassa, Ranskassa ja Saksassa

Kriminologian tieteelliset juuret ulottuvat 1800-luvun eteläiseen Eurooppaan ja Turinin yliopistoon Italiaan, jolloin tutkimuksen katsotaan alkaneen kriminologian isäksi mainitun oikeus- ja vankilääkärin Cesare Lombrosin (1835–1909) työn myötä.⁵¹ Vuonna 1876 hän julkaisi teoksen rikollisesta ihmisestä, *Uomo deliquente*. Rikollinen ihminen oli Lombrosolle ihmisen aikaisemman kehitysasteen muoto ja rikollisuus atavistinen, primitiivinen piirre, joka oli peräisin alemmista eläinlajeista.⁵² Hän samaisti rikollisuuden sairauteen: rikollinen oli sairas henkilö joka ei toiminut tavallisen ihmisen kaltaisesti, vaan tavalla joka oli ominaista alkukantaiselle olenolle.⁵³ Kriminologi(a)n tehtävänä olisi osata lukea merkkejä ja oireita rikollisen tunnistamiseksi.⁵⁴

Teoksessaan Lombroso esitteli rikollisuuden typologisen ja antropologisen selityksen rikoksentekijöistä, jotka voitiin erityisten ulkoisten tuntomerkkien avulla erotella muista, ei-rikollisista lajitovereistaan. Pääkallon muodot, erityisesti kallon pieni koko ja epämuodostumat olivat yksi erityinen määrittelyperuste, jolla epänormaalius voitiin todeta, samoin kuin epäsymmetrisyys kasvoissa tai hampaissa, tummat ihokarvat, koukkunenä ja vasenkätisyys. Rikollinen oli myös vartaloltaan suurempi ja painavampi, lihasvoima oli vähäinen ja niin ikään

---

⁵¹ Pietikäinen 2013, 102–3; Johannisson 2004, 234; Anttila 1970, 27; Godfrey et. al. 2008, 13; Gibson 2004, 137–158.

⁵² Johannisson 2004, 234; Anttila 1970, 27–8; Harris 1989, 81.

⁵³ Qvarsell 1993, 44; Wetzell 2000, 29.

⁵⁴ Gibson 2006, 142.

herkkyys kivulle oli vähäinen.⁵⁵ Viimeksi mainittu edusti Lombrosin mielestä ulkoista merkkiä rikollisen sisäisestä kyvyttömyydestä katua tekojaan.⁵⁶ Ruotsalainen aatehistorioitsija Karin Johannisson on kirjoittanut sairauksien tunnusmerkeistä, joita lääkärit etsivät tutkittaviensa kehosta.⁵⁷ Myös rikollisuudesta ajateltiin, että se näkyisi kehossa.

Aluksi Lombroso puhui rikollisista yleensä, sitten hän omaksui oppilaansa Enrico Ferrin alkuperäisen ajatuksen synnynnäisestä rikollisesta.⁵⁸ Teoksensa myöhemmissä painoksissa hän ryhtyi luokittelemaan rikollistyyppejä ja liitti luokitteluihin 1800-luvun loppupuolella pinnalla olleita tieteellisiä, lähinnä psykiatrisia määritelmiä, kuten intohimorikollinen ja mielisairas rikollinen, joista jälkimmäinen jakaantui alkoholirikollisen, hysterisen rikollisen ja mattoidin tyyppeihin.⁵⁹ Teoksensa kolmannessa editiossa vuonna 1884 hän otti käyttöön myös englantilaisen Prichardin moraalisesti mielisairaana käsitteen toteamalla, että atavistinen synnynnäinen rikollinen oli myös moraalisesti mielisairas.⁶⁰ Näillä ei ollut juurikaan tekemistä hänen aiempien, fyysisiin poikkeavuuksiin viittaavien tyyppien kanssa ja Lombroso olikin näin aloittanut myös rikollisen poikkeavuuden psykologisoinnin.⁶¹ Lombroso loi myös modernin psykopaatin prototyypin kylmää ja tunteetonta rikollista kuvaillessaan.⁶² Lombroso oli pysyvästi vakuuttunut siitä, että rikollinen oli antropologinen ihmistyyppi, jolla oli tunnistettavat piirteet.⁶³ Hän käytti fyysisen antropologian metodeja ja käsitteitä, mutta hänen työtavoissaan oli paljon kulttuuriantropologeilta tai etnografeilta lainattua.⁶⁴

Lombroso uskoi myös rikollisuuden perinnöllisyyteen. Ulkoisten piirteiden yhdistyminen rikollisuuteen ja päinvastoin olisi todiste hänen päätelmistään.⁶⁵

---

⁵⁵ Harris 1989, 81, 84; Gibson 2006, 142.

⁵⁶ Gibson 2006, 142.

⁵⁷ Johannisson 2004, 25–35; 183–243, ks. myös Pearl 2010.

⁵⁸ *ibid.*

⁵⁹ Gibson 2006, 143–4. Mattoidi, puolihullu. Epävaka mutta sankarillinen ja utooppinen persoona, profeetta ja vallankumouksellinen, joka yhdisteli epätavallisia ja hyvin esitettyjä ajatuksia tavallisiin ja keskinkertaisiin.

⁶⁰ Wetzell 2000, 30.

⁶¹ Gibson 2006, 144.

⁶² Pietikäinen 2013, 102.

⁶³ Wetzell 2009, 402.

⁶⁴ Qvarsell 1993, 47.

⁶⁵ Godfrey et. al. 2008, 13.

Tulkinta on toki nykyajasta käsin perin yksioikoinen, mutta tuossa ajassa esillä olevat uudet opit ohjasivat tutkijan katsetta yhdistämään sisäisiä ja ulkoisia piirteitä toisiinsa ja olivat totta asiantuntijoille. ”Rikollisesta ihmisestä”, *Uomo deliquentestä* tuli kriminologiaksi muotoutumassa olevan tutkimusalan perusteos, jossa Lombroso käänsi rikollisuutta tutkivien ja pohtivien katset rikollisesta teosta ja sen arvioinnista rikolliseen yksilöön itseensä. Lombrosen pohdinnat saivat vastakaikua monilta keskeisiltä eurooppalaisilta ajattelijoilta ja kriminaaliantropologinen tutkimussuuntaus vaikutti Euroopassa harjoitettuun kriminaalipolitiikkaan. Lombrosen oppi oli vuosien työn tulos, ensimmäinen kattava kriminologinen teoria⁶⁶ ja pioneerityönäyte, jonka avulla kriminologinen tutkimus saatettiin uusille, tieteellisemmille raiteille. Rikollisuuden ja mielisairauden suhdetta tutkinut Roger Qvarsell toteaa Lombrosen ansioksi kehitysopin teoreettisen viitekehyksen yhdistämistä materialistiseen filosofiaan ja positivistiseen oppiin⁶⁷ rikollisten tutkimiseksi.⁶⁸

Lombrosen oppilas Enrico Ferri (1856–1929), joka oli alun pitäen kommentoinut ja kritisoinut oppi-isäänsä tämän luokittelujen takia⁶⁹, monipuolisti ja systematisoi itse kuvaa rikollisesta ja rikollisuuden syistä. Hän kehitti myös rikollisuutta ennalta ehkäisevän ja rikollisten käsittelemiseen tähtäävän ohjelman.⁷⁰ Hänen aloittamaansa suuntausta kutsutaan positivistiseksi kriminologiaksi. Ferrin oikeustieteellinen väitöstyö vuodelta 1877 kritisoi vapaan tahdon käsitteen toimimattomuutta ja sitä, että ihmisellä olisi moraalinen vastuu käytöksestään. Oikeusjärjestelmässä oli hänen mukaansa hyödyttömiä mitata niin abstraktia käsitettä kuin vapaa tahto, sillä rikollisuus oli hänelle luonnonilmiö.⁷¹ Siten vastuu rikoksesta tuli määritellä Ferrin mukaan sosiaalisesti.⁷² Lombroso piti oleellisena pitää rikolliset telkien takana yhteiskunnan suojelemiseksi. Myös Ferri halusi sulkea rikolliset erityisiin laitoksiin ja kannatti hyvityisperiaatetta: rikoksesta tuli myös maksaa korvauksina, sakkoina tai pakkotyönä. Tietyt rikolliset, kuten

---

⁶⁶ Qvarsell 1993, 44.

⁶⁷ Positivismi on metafyyssinen oppi tieteellisen tiedon varmuudesta.

⁶⁸ Qvarsell 1993, 46.

⁶⁹ Gibson 2006, 151.

⁷⁰ Qvarsell 1993, 54.

⁷¹ *ibid.*

⁷² Qvarsell 1993, 54; Pajuoja 1995, 62.

poliittiset kapinalliset, tulisi laittaa vankilaan.⁷³

Ranskalaisten psykiatrian pioneerina ja modernin psykiatrian isänä pidetään psykiatri Philippe Pineliä (1745–1826), ennen Lombroson tieteellisen kriminologian aikaa. Pinelillä oli käsitys, jonka edelleen kehittäminen johti uuteen mielikuvaan rikollisuuden syistä. Hän oli omaksunut brittiläispsykiatri Prichardin ajatuksen siveellisestä mielisairaudesta. ”Manie sans délire” tai ”manie raisonnante” oli Pinelin katsannossa sellainen osittainen mielisairaus, jossa henkilön älylliset toiminnot olivat vahingoittumattomat.⁷⁴ Pinel kohdisti katseensa ihmisen passioihin, jotka voidaan käsitteellisesti katsoa olevan lähellä intohimoja. Hän näki, ettei sairaita passioita tulisi padota, koska ne olivat osa ihmisluontoa.⁷⁵ Sairas ihminen kykeni tekemään järjellisiä päätelmiä hyvin, lukuun ottamatta joitakin tiettyjä ajattelun osa-alueita, ja näitä käsiteltäessä henkilön esiintyminen oli epäyhtenäistä tai hurmiollista.⁷⁶ Pohjalla oli ajatus hulluudesta mielisairautena: ulkoisesti järkevällä tavalla toimiva ihminen sai kohtauksen, jonka aikana hän mielenhäiriössä teki rikoksen.⁷⁷ Nostamalla passiot esiin Pinel aloitti niiden medikalisoinnin.⁷⁸ Psykiatrit tarttuivat ihmisen rationaaliseen puoleen, jotta tämä näkisi itse vaivan ja palauttaisi mentaalilla työskentelyllään oman järkensä.⁷⁹ Pinelin edelleen kehittämällä moraalihoidolla pyrittiin vaikuttamaan potilaiden älyyn ja tunteisiin ja sen terapeuttinen periaate kunnioitti potilasta ja tämän kokemusmaailmaa.⁸⁰

Pinelin oppilas Jean-Étienne Esquirol (1772–1840) laajensi osittaisen järjellisen mielenvikaisuuden ajatusta tuomalla keskusteluun mukaan toiseksi monomanian, jossa kutakin maniaa hallitsi jokin passio⁸¹. Kolmas häiriö liittyi vietillisyyteen. Häiriintynyt tahto johtaisi pakkotoimintaan.⁸² Esquirolin oppilas Étienne Georget

---

⁷³ Qvarsell 1993, 55.

⁷⁴ Harris 1989, 8, Wetzell 2000, 19.

⁷⁵ Pietikäinen 2013, 73–4.

⁷⁶ Harris 1989, 8

⁷⁷ Nye 1984, 31; Pajuoja 1995, 53.

⁷⁸ Pietikäinen 2013, 74.

⁷⁹ Nye 1984, 32.

⁸⁰ Pietikäinen 2013, 72, 76.

⁸¹ Pietikäinen 2013, 77. Monomania on epänormaalin voimakasta ja pakonomaista johonkin tiettyyn asiaan keskittymistä, lääk.

⁸² Pajuoja 1995, 54.

(1795–1828) vei ajatusta puolestaan eteenpäin ja havaintojensa perusteella katsoi tunnistavansa sellaisen häiriön kuin ”monomanie instinctive”, vaistonvarainen monomania tai murhamania, ”monomanie homicide”. Oikeudellisessa mielessä Georget loi perustaa syyntakeettomuudelle, sillä rikollisen syyntakeettomuus voitiin todeta, mikäli hänet voitiin katsoa jonkin lajin maanikoksi. Maanisuuden toteamiseksi tarvittiin tietenkin lääkäreitä.⁸³

Varsinaisen tieteellisen kriminologisen näkökulman aika ei vielä ollut, mielen ja aivojen välistä yhteyttä ja mielisairauksien anatomis-kliinistä alkuperää vasta hahmoteltiin ranskalaisilla klinikoilla.⁸⁴ Somatistisen psykiatrian koulukunta kuitenkin pystyi hyödyntämään 1800-luvun alun lääketieteellisiä löydöksiä. Kun havaittiin, että joihinkin sairauksiin liittyi sekä fyysisiä että psyykkisiä oireita, syntyi odotuksia mielisairauksienkin parantamismahdollisuuksista.⁸⁵ Maanikot olisivat tämän ajatuksen mukaan suoristettavissa moraaliltaan ja palautettavissa takaisin yhteiskuntaan.

Somatistisen koulukunnan väliintulo oli merkinnyt sitä, että psykiatrit loivat edellä mainittujen maniakategorioiden myötä käsitteen tapahtumahetkellä ilmenevästä mielisairaudesta. Psykiatrien valta perustui nimenomaan siihen, että kun rikoksenteijä muutoin saattoi olla normaali eikä hänessä esiintynyt mitään poikkeavaa ennen rikosta eikä sen jälkeen, vain psykiatri saattoi pystyä tutkimaan, oliko rikollinen mielisairas vai ei.⁸⁶ Georget’sta on sanottu, että hän pystyi lisäämään psykiatrian yhteiskunnallista merkitystä tuomalla psykiatrit oikeussaleihin. Juridista vaikutusvaltaa siirtyi näin uudelle ammattikunnalle, vaikkakin kriitikot näkivät passioiden monomanisoinnin niiden köyhdyttämisenä yhden selityksen alle. Juristeille maniat olivat vain perinteisiä intohimorikoksia.⁸⁷ Tämä on mielenkiintoinen yksityiskohta ranskalaisen juridiikan ja lääketieteen vuoropuhelusta valtasuhteiden kannalta. Oikeustieteen tohtori, oikeusasiamies Jussi Pajuoja toteaa väitöstutkimuksessaan, että koko käsite on nähty vain

---

⁸³ Pietikäinen 2013, 77–8.

⁸⁴ Harris 1989, 26.

⁸⁵ Pajuoja 1995, 40.

⁸⁶ Pajuoja 1995, 52–3.

⁸⁷ Pietikäinen 2013, 79.

psykiatrien silmäkääntötempuna asemansa vahvistamiseksi.⁸⁸ Oikeuspsykiatriasta ei joka tapauksessa ollut vielä tietoaakaan. Aate- ja oppihistorian professori Petteri Pietikäinen toteaa, että monomania diagnosoitiin menetti suosionsa 1800-luvun puolivälissä, mutta psykiatrit jatkoivat oikeussaleissa 1900-luvun alkuun saakka rikollisten puolustamista uusien diagnoosien.⁸⁹

Lombroso ja Ferri olivat nähneet oman oppijärjestelmänsä osana kansallista projektia Italiassa, jossa maan yhtenäistäminen edellytti degeneroituneiden käsittelemistä sosiaalisen suunnittelun hengessä. Myös ranskalaiset tieteilijät työskentelivät 1800-luvulla ranskalaisen rahvaan sivilisoimisen parissa, jotta kansallinen solidaarisuus säilyisi ja kaikenlainen raakuus saataisiin katoamaan. Kyseessä oli pikemminkin pyrkimys nimetä kaikki epämiellyttävä ja poikkeava taantuneeksi tai rikolliseksi kuin halu parantaa yhteiskunnallisia oloja. Ranskalaisten tiedemiesten ajatteluun vaikutti läheisesti lääkäri Bénédict Augustin Morelin (1809–1873) degeneraatioteoria⁹⁰, joka oli esitelty 1800-luvun aikana työläiset rikollisena luokkana. Teollisen yhteiskunnan sairauksista kärsivät erityisesti työläiset mielisairauksien muodossa.⁹¹ Pääväitteenään Morel oli esittänyt, että kehnot elämäntavat ja epäsuotuisat piirteet kumuloituisivat joissakin suvuissa sukupolvelta toiselle ja vain neljä sukupolvea riittäisi rappeutumiseen. Lamarckin evoluutioteoriasta sovellettuna rappeutuminen olisi lisäksi sekä periytyvää että myöskin kumuloituvaa. Degeneraatioteorian kohdistaminen keskiluokasta pois päin, vähempiosaisiin ja radikalisoituvaan työväenluokkaan, merkitsi pohjimmiltaan luokkaennakkoluulojen pukemista tieteelliseen asuun.⁹² Sosiaalisen poikkeavuuden ja moraalisen alamittaisuuden tarkastelu tulivat osaksi yhteiskunnallisen uhkan merkkien löytämistä ja uhkan torjumista.⁹³ Niin myös rikollisuuden suhteen.

---

⁸⁸ Pajuoja 1995, 55.

⁸⁹ Pietikäinen 2013, 79.

⁹⁰ Esim. Shorter Pietikäinen 2013, 98. Ihmisen henkinen ja henkinen vajavaisuus, surkastuminen ja rappeutuminen taantuvasti ja perinnöllisesti.

⁹¹ Harris 1989, 55

⁹² Pietikäinen 2013, 98–100.

⁹³ Johannisson 2004, 234.

Saksalainen Franz von Liszt (1851–1919) oli seuraamusjärjestelmän modernisoija. Hän peräänkuulutti kompromissia tieteellisen kriminologian ja lääketieteen yhdistymiseksi käytännön juridiseen kokemukseen ja rikosoikeudelliseen ajattelutapaan. Kädenvääntö tieteenalojen välillä tulisi lopettaa.⁹⁴ Lombrosolainen ajattelu ja kriminaaliantropologinen näkökulma oli pohjana saksalaiselle kriminologialle ja myös von Lisztin ajattelulle.⁹⁵ Biologisen kriminologian ja juridisen opin yhdistämisen pyrkimys toteutui vuonna 1900 Listzin teoksessa *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*.⁹⁶

Saksalaisten näkökulmassa rangaistusta ei tulisi määritellä teon mukaan (hyvityspeeriaate), vaan tekijän vaarallisuuden mukaan. Von Listz piti rikollisuutta sosiaalisena ilmiönä ja hänen mukaansa rangaistuksen merkitys oli pelotella, parantaa tai tehdä rikollinen vaarattomaksi. Sen takia rikoksen ennaltaehkäistävyys nousi tekijäksi, johon haluttiin vaikuttaa. Parannettavissa olevat rikosentekijät pyrittiin saattamaan yhteiskunnalle hyödyllisiksi jäseniksi, kun taas parantumattomiksi katsotut tuli eristää.⁹⁷ Tätä kutsutaan suojele- eli tarkoituspertiaatteeksi.⁹⁸ Rikollisuuden syiden ymmärtämiseksi yksilölliset tekijät ja sosiaaliset olosuhteet tuli kummatkin tutkia.⁹⁹

Lombrosolaiset vankilalääkärit ja psykiatrit ryhtyivät toimeen uuden ymmärryksen tuomiseksi rikollisuuskysymykseen Saksassa. Psykiatrit haluttiin apuun tarkastelemaan ongelmaa. He totesivat omien tutkimustensa perusteella Lombroson opit pätemättömiksi niiltä osin, että atavistisuus kuuluisi vain rikollisten ominaisuuksiin. Lääkärit ja psykiatrit huomasivat fyysisten poikkeavuuksien olevan muutenkin yleisiä varsinkin vähäosaisten keskuudessa, ja tulkitsivat ne ylipäättään degeneraatiomerkeiksi. He päätyivät ajatukseen rikollisesta henkilönä, jolla on moraalisen tunnon synnynnäinen vajavuus – minkä kriminaalipsykologian nousevan tutkimusalan edustajat puolestaan tyrmäsivät.¹⁰⁰

---

⁹⁴ *ibid.*

⁹⁵ Qvarsell 1993, 74; Wetzell 2006, 401.

⁹⁶ Qvarsell 1993, 74–75; Wetzell 2006, 401, von Liszt 1882, Wetzellin 2006, 402 mukaan.

⁹⁷ Verkko 1931, 39.

⁹⁸ *ibid.*

⁹⁹ Qvarsell 1993, 75.

¹⁰⁰ Wetzell 2006, 402–3.

Gustav Afschaffenburgin (1866–1944) vuonna 1903 kirjoittama teos *Das Verbrechen und seine Bekämpfung* oli suosittua luettavaa niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa.¹⁰¹ Afschaffenburgin työssä oli olennaista rikollisuuden selittäminen ympäristötekijöillä perinnöllisyyden sijaan. Hän piti rikollisuutta luonnonilmiönä Lombroson tavoin ja kriminologian tehtävä oli hänelle pyrkimystä paitsi rikosten myös degeneraation ennaltaehkäisemiseen.¹⁰² Hän näki puutteelliset olosuhteet fyysisten ja psyykkisten puutteiden syynä, kuten syntymää edeltävässä hoidossa, ravitsemuksessa ja vanhempien laiminlyönnissä. Tästä seurasi, että ihmiselle kehittyneet henkiset vajavuustilat johtivat rikollisuuteen, koska henkilö oli vajavainen ja taloudellisesti kyvytön toimimaan yhteiskunnassa. Rikollisuus oli hänen viimeinen keinonsa.¹⁰³

Afschaffenburgin oman ajatuksen mukaan rangaistus tulisi perustua vain ja ainoastaan rikollisen luonteeseen ja hänen edistymismahdollisuuksiinsa, eikä ennalta määriteltyihin rangaistusasteikkoihin. Kriminologisen tiedon turvin lainsäädäntöön tulisi myös saada määrittelemätön vankilatuomio.¹⁰⁴ Tässä korostui lääketieteen asiantuntijoiden rooli, joka myös Ranskassa oli noussut aiemmin rikollisten arviointityön myötä: tuomari tai juristi ei saanut päättää laitokseen sulkemisesta, lääkäri tai vankilavirkamies sen sijaan sai.

Lombroson oppien vaikutuksia Saksaan tutkinut Mariacarla Cadebusch Bondio on todennut, että oppien omaksuminen oli voimakasta Saksassa. Se johti hänen mukaansa mielenkiintoisiin sovellutuksiin, joista yksi oli juuri rikollisen ihmisen miltei pakkomielteinen kehon mittaaminen.¹⁰⁵ Saksassa lombrosolainen kiinnostus myös kehon muotojen ja mielen yhteyteen säilyi. Saksalaisista kriminaalibiologisen suunnan edustajista Ernst Kretschmer (1888–1964) kehitti opin, joka perustui kehon konstituutioon eli rakenteeseen ja yhdisti konstituutio-oppiin sielullisen rakenteen teoksessaan *Körperbau und Charakter* (1921). Kretschmerin luokittelun ottaa huomioon tutkimuksessaan myös Martti Kaila, joka tutkimustaan

---

¹⁰¹ Wetzell 2006, 403.

¹⁰² Qvarsell 1993, 75; Bondio 2006, 185.

¹⁰³ Wetzell 2009, 404.

¹⁰⁴ Qvarsell 1993, 75–6.

¹⁰⁵ Bondio 2006, 184.

varten kävi sitä varten läpi tarkkaan myös muuta saksalaista kriminaalibiologista kirjallisuutta.

Saksankielisen Euroopan kriminologiseen ajatteluun vaikutti vielä itävaltalaisen Hans Grossin työ. Hänet voidaan liittää osaksi myös saksalaista kriminologian historiaa. Hans Gross toimi poliisituomarina, asianajajana, yleisenä syyttäjänä Grazissa ja myöhemmin myös rikosoikeuden professorina Prahan saksankielisessä yliopistossa.¹⁰⁶ Hänen merkittävin ja vaikutuksellisin teoksensa oli vuonna 1893 ilmestynyt käsikirjansa *Handbuch für Untersuchungsrichter*.¹⁰⁷ Teoksen ansioksi on laskettu kriminologisen tietämyksen yhdistäminen käytännön rikostutkintatyöhön, sekä psykologian ja luonnontieteiden yhdistäminen tavalla, jota ei ollut ennen tehty. Hans Grossin työ on katsottu olleen alku kriminalistiikan alalle.¹⁰⁸

Saksalaisen psykiatrivetoisen kriminaalibiologian historiassa on suomalaisen psykiatrian kannalta vielä yksi kiinnostava linja. Kurt Schneider tutki rikollisen käyttäytymisen ja mentaalisen abnormisuuden välistä yhteyttä uuden typologian pohjalta, joka erotti psykopaattiset ja mentaalisesti epänormaalit eli rajatilapersoonallisuudet teoksessaan *Die Psychopathischen Persönlichkeiten* (1923). Laaja luokittelu löytyy Kailankin psykopatiakäsitysten taustalta.¹⁰⁹

1.2 Suomalainen kriminologia, oikeuspsykiatria ja rikosoikeustiede

Kriminologisesti suuntautuneiden tutkijoiden määrä viime vuosisadan alkupuoliskolla oli häviävän pieni. Oikeussosiologi Risto Jaakkolan tutkimus Veli Verkosta esittelee hänet Suomen ensimmäisenä kriminologina ja Janne Kivivuoren artikkeli käsittelee Verkon työtä osana kriminologisessa tutkimuksessa tapahtuneita muutoksia ennen 1950-lukua.¹¹⁰ Ennen Verkkoa ei Suomessa kukaan ollut omistanut uraansa täysipäiväisesti rikollisuutta koskevien kysymysten

---

¹⁰⁶ Kaluszyski 2006, 307; Becker 2003.

¹⁰⁷ Becker 2009, 113.

¹⁰⁸ Wetzell 2000, 61.

¹⁰⁹ Wetzell 2009, 405.

¹¹⁰ Jaakkola 1986; Aromaa 1998, 338–39.

tutkimukselle.¹¹¹ Veli Verkko edusti yhteiskuntatieteitä ja työskenteli sosiologian professorina Helsingin yliopistossa.

Verkko keskittyi henkirikosten tilastolliseen kuvaamiseen ja hänen työnsä noteerattiin kansainvälisestikin. Sen sijaan Veli Verkon etnososiologissävytteiset ajatukset kansanluonteesta rikollisuusilmiön taustalla sekä suomalaisten huonosta juomapäästä tyrmättiin tutkijapiireissä.¹¹² Varsin nuorella iällä hän ryhtyi uudistamaan valtiollista tilastointijärjestelmää. Hän kiinnostui kriminologiasta, mutta tilastotieteilijänä hän päätyi lähestymään rikollisuutta moraalitilastollisen tutkimuksen näkökulmasta. Valtion ja kansan siveellisen ja poliittisen tilan kuvaaminen oli moraalili- eli siveellisyystilastollisen tutkimuksen keskiössä. Se oli ennen viime vuosisadan vaihdetta jo vanhentunut tutkimussuuntauksena ja korvautunut uudemman tutkimuksen näkökulmilla.¹¹³ Veli Verkon pääteokset sijoittuvat 1930- ja 1940-luvulle. Hänen työtään ei jatkanut kukaan, Martti Kaila kävi kyllä Verkon luona tilastollisen tutkimuksen opissa. Sodan jälkeen oikeuspsykiatria syrjäytyi.¹¹⁴ Mutta palataanpa ajassa hieman taaksepäin.

Ennen Verkkoa rikollisuuteen liittyvä asiantuntemus varsinaisen kriminologian tieteenalan ulkopuolella oli Suomessa harvojen, lähinnä oikeusoppineiden käytännöllisen työn ohessa syntynyttä tietoa. Lääketieteilijät tulivat mukaan viime vuosisadan alkupuolella. Heidän vaikutuksestaan niin Suomessa kuin laajemminkin Euroopassa poikkeavuus alettiin nähdä sellaisena yhteiskuntaan sopeutumattomuutena, jota voitaisiin käsitellä lääketieteellisin, etenkin psykiatrisin menetelmin. Ideaalina oli parantaa, normalisoida ja palauttaa poikkeava rikollinen takaisin yhteiskunnan jäseneksi. Vankeusajasta muodostuisi kasvattava jakso ja rangaistuksella olisi parantava tehtävä.¹¹⁵ Suomalaisessa lääketieteessä ja psykiatriassa opintomatkat ulkomaisiin yliopistoihin oli osa ammattitiedon ja -taidon hankkimista. Uusi opittu tieto levisi lääkärin ammattikunnan kesken luentojen, matkaraporttien ja julkaisujen muodossa.

---

¹¹¹ Aromaa 1992, 338. Kauko Aromaa toteaa kuitenkin ”satunnaisia kriminologisuusluontoisia kontribuutioita” esiintyneen ennemminkin, kuten J.K Ståhlbergin työ.

¹¹² Jaakkola 1986, 25–7.

¹¹³ Jaakkola 1986, Kivivuori 2016,

¹¹⁴ Tuovinen 1972, 381.

¹¹⁵ Anttila 1978, 37–8, Anttila 1981, 337–8.

Suomalainen psykiatria sai vaikutteita saksalaisesta biokriminologisesta psykiatriasta. Kriminaalipsykiatria koskeva tietous levisi meille niin ikään Saksasta mutta myös tutkijayhteydet Ruotsiin olivat vahvat.¹¹⁶

Psykiatrisen tutkimuksen on katsottu alkaneen kehittyä Suomessa suhteellisen hitaasti muihin maihin verrattuna. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä suomalainen psykiatrian kenttä oli tieteellisesti vielä muokkautumaton. Suomalainen psykiatria oli meillä yhteydessä neurologian tutkimukseen ja yhteistyö jatkui aina 1960-luvulle saakka,¹¹⁷ vaikka psykiatria ja neurologia tieteenaloina erotettiin toisistaan jo 1950-luvulla. Neurologinen ja biolääketieteellinen näkökulma korosti elimellisistä syistä aiheutuvien psykiatristen häiriöiden tutkimusta. Konstituutiooppi, joka vallitsi saksankielisten alueiden psykiatria, korosti rakenteellisia poikkeavuuksia. Esimerkkinä on kuppataudista aiheutunut psykoosi, tai perintötekijöistä johtuva skitsofrenia.¹¹⁸ Poikkeavuudet olivat psykiatrisesta näkökulmasta nimenomaan häiriöitä ja niiden tutkiminen keskittyi yksilöiden paitsi edellä mainittuihin perinnöllisiin, myös biolääketieteellisiin ominaisuuksiin.

Antti Parpola toteaa suomalaisissa mielisairaaloissa olleen puutetta riittävästä tieteellisestä tiedosta koskien mielten sairauksia. Siten 1900-luvun alun hoitotyö oli yhdistelmä akateemisia hypoteeseja ja maalaisjärkeä.¹¹⁹ Yliopisto-opetuksen käynnistymistä ja sitä kautta psykiatrian kehittymistä tieteenalana hidasti psykiatrian kliinisen opetuksen puute. Suomen ensimmäisessä mielisairaalassa Lapinlahdessa ensimmäinen ylilääkäri L.E. Fahlander vastusti kiivaasti kandidaattiopiskelijoiden asumista sairaalassa, ja tämän vuoksi psykiatrian järjestelmällinen kliininen opetus jäi puolitiehen. Hirvosen mukaan vastustusta löytyi muiltakin tahoilta ja psykiatria tieteenalana jäi hänen mukaansa heikon asemansa vuoksi muun lääketieteen kehityksen jalkoihin.¹²⁰ Kun psykiatria sitten lähti kehittymään, psykiatrian ja neurologian yhdistävästä neuropsykiatrisesta

---

¹¹⁶ Hirvonen 2012, 20.

¹¹⁷ *ibid.*

¹¹⁸ Alanen et. al 1983, 49–50.

¹¹⁹ Parpola 2014, 35.

¹²⁰ Hirvonen 2014, 65.

näkemyksestä tuli hallitseva aina 1960-luvulle saakka,¹²¹ mukaan lukien myös rikollisuuden kriminaalibiologiset ja geneettiset tulkinnot.

Oikeuslääketieteellistä käytäntöä opetti Christian Sibelius (1869–1932), joka oli Suomessa myös ensimmäinen psykiatrian professori Helsingin Aleksanterin yliopistossa. Tiedemiehenä hänen on kuitenkin todettu olleen enemmän patologi ja neurologi kuin psykiatri. Hän oli Berliiniin vuosina 1898 ja 1902–05 ja Müncheniin vuonna 1906 suuntautuneilla opintomatkoillaan perehtynyt paitsi kliiniseen psykiatriaan ja hermoston patologiseen anatomiaan, myös oikeuspsykiatriaan.¹²² Oikeuspsykiatria ja oikeuslääketiede oli luultavasti juuri tästä syystä neuropsykiatrian rinnalla Suomessa toinen varhain kehittymään lähtenyt psykiatrian painoala. Ennen Sibiliusta oikeuspsykiatria oli perehtynyt myös A. Th. Saelan, joka oli vuonna 1864 tehnyt väitöskirjansa itsemurhista tilastollisena tarkasteluna.¹²³ Oikeuslääketieteilijöistä ensimmäisen oikeuspsykiatrian oppikirjan suomen kielellä taas kirjoitti Theodor Löfström jo vuonna 1901. *"Oikeuslääketieteellinen käsikirja Suomen lääkäreille"* oli huikeat 691 sivua sisältävä teos. Sen kolmas luku "Riidanalaiset mielentilasuhteet" kattoi kolmanneksen koko teoksesta sisältäen muun muassa luokittelun niistä oikeudellisista seikoista, jotka 1800-luvun lopulla johtivat psykiatriisiin lausuntoihin.¹²⁴

Akseli Nikula (1884–1956) keskittyi varhaisista suomalaisista psykiatrian alan edustajista rikollisuutta koskeviin kysymyksiin ehkäpä vahvimmin ja hänen esittelynsä on siksi perusteltua. Nikula valmistui hermo- ja mielitautiopista ja toimi valmistumisestaan lähtien Lapinlahden sairaalassa oikeusmielitautiopin alilääkärinä vuosina 1918–1951. Hän oli myös poliittisesti aktiivinen ja toimi Kansallisen edistyspuolueen kansanedustajana vuosina 1940–1945.¹²⁵

Nikula kosketteli oikeuspsykopatologisia aiheita useissa artikkeleissaan 1910- ja 1920-luvulla. Kun alkoholikysymys oli aktualisoitunut suomalaisessa psykiatriassa

---

¹²¹ Achté 1983, 49–50.

¹²² Hirvonen 2014, 74.

¹²³ Hirvonen 2014, 119.

¹²⁴ Forsius, elektr. dokumentti

¹²⁵ Virkkunen et al. 1983, 306; Eduskunnan kansanedustajat, elektr. dokumentti.

1910-luvulla, Nikula kirjoitti vuonna 1913 alkoholiin liittyvistä rikollisuuteen johtavista muutoksista psyydessä.¹²⁶ Sisarusurmat¹²⁷ ja joukkojen tekemät rikokset ja niiden oikeuspsykiatrinen arviointi¹²⁸ olivat hänen tarkastelunsa kohteina vuosina 1918 ja 1919–20. Nikula käy joukkojen tekemien rikosten tarkastelussa läpi joukkopsykologiaa sekä saksalaisten että ranskalaisten auktoriteettien kautta ja selvittää sitä, miksi ryhmässä tehtiin rikoksia. Sitä, miten joukkojen rikokset päätyivät tarkastelun kohteeksi, johtunevat ajan rikollisuuden, etenkin väkivalta- ja omaisuusrikollisuuden kasvusta. Kansalais sodan aikaiset ja jälkeiset vuodet olivat levottomia rikollisuustilastoihin heijastuen, mutta myös aiempaan, 1885–1913 teollistumiskehityksen murrokseen on liitetty väkivaltaa.¹²⁹ Esitellyissä joukkorikosten oikeustapauksissa käsitellään esimerkiksi järjestyskaartien tekemiä surmia. Joka tapauksessa ajankohtaan liittyy korkea väkivaltaisuuden jakso.

Vuonna 1918 ilmestyneestä kirjastaan *Mielisairaat ja niiden hoito* Nikula toteaa itse sen olevan ensimmäinen mielisairauksien hoidon kehitystä, hoidon astetta, mielisairauksien syytä ja hoitoa käsittelevä suomenkielinen teos.¹³⁰ Ainakaan vielä vuosisadan vaihteen Suomessa käytännön psykiatriasta ja hoitomenetelmistä ei oltu juurikaan kirjoitettu ja jos kirjoitettiin, niin juuri lääkärin kirjoittamien opintomatkakertomusten muodossa.¹³¹ Nikulan kirjoittama kirja oli Sosiaalivaltion tilaustyö köyhäinhoidon tarpeisiin senaatin myöntämin varoin,¹³² mikä tukee osaltaan hänen arviotaan tilanteesta psykiatrian yleisen suomenkielisen kirjallisuuden osalta.

Vuonna 1922 Nikulalta ilmestyi *Oikeuspsykiatrisia lausuntoja*, jolla hän pyrki laajentamaan ”forensisen psykiatrian” alan tuntemusta julkaisemalla valikoidusti degeneroituneiden psykopaattien oikeuspsykiatrisia lausuntoja eli mielisairaiden rikoksentekijöiden mielentilalausuntoja ja tietoa heidän oikeudellisesta

---

¹²⁶ Hirvonen 2014, 126.

¹²⁷ Nikula 1918, 121–43.

¹²⁸ Nikula 1919, 292–311.

¹²⁹ Lehti 2001, 11.

¹³⁰ Nikula 1918, alkulause.

¹³¹ Hirvonen 2014, 126.

¹³² Hirvonen 2014, 178.

käsittelystään. Kirjan kohderyhmänä olivat lääkärit ja lakimiehet, jotka saivat näin käytännön tietoutta oikeuspsykiatriasta ja forensisista periaatteista. Nikula toteaa kirjansa esipuheessa suomalaisesta kirjallisuudesta vielä puuttuvan oikeuspsykiatrinen oppikirja suomalaisiin oloihin ja lainsäädäntöön mukautettuna. Nikula esitteli myös vuonna 1922 Saksaan tekemänsä opintomatkan tuloksia ja tietoutta yhteiskuntavaarallisten mielisairaiden käsittelystä ja heihin suunnatuista toimenpiteistä Saksassa. Kyseessä oli psykiatrisen käytännöllisen ja tutkimustiedon tuominen Suomeen sovellettavaksi.

Oikeuspsykiatrisia lausuntoja -teoksessaan Nikula sanoo, että oikeudenkäyttö mielisairauden ja rikollisuuden kohdatessa oli ollut Suomessa epäyhtenäistä vielä 1920-luvun alussa.¹³³ Toimeenpaneva kriminaalipolitiikkakin oli siten yhtä todennäköisesti vailla näkemystä, joka yhdistäisi psykiatrista ja oikeudellista tietämystä. Akseli Nikula avasi töillään polkua oikeuspsykiatrian ja rikollisuutta koskevan käytännöllisen psykiatrian tunnetuksi tekemiselle sekä oikeuspsykiatrisen ja juridisen käytännön vuoropuhelulle.

Jos mietitään rikollisten saamaa käsittelyä ja heihin liittyviä toimenpiteitä, Suomessa lainkäyttäjillä oli poikkeuksellisen vahva asema. Rikoslain asiantuntijoilla ja tutkijoilla on todettu olleen perinteisestikin läheinen sidos valtiovaltaan ja kriminaalipolitiikkaan 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa sekä sen jälkeenkin.¹³⁴ Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että muutamilla yksittäisillä tutkijoilla oli mahdollisuus vaikuttaa kriminaalipolitiikkaan. Tutkimuksesta institutionaalisessa mielessä oli keinotekoista puhua silloin, kun rikosoikeudellista tutkimusta oli käytännössä mahdollista harjoittaa vain muutaman henkilön piirissä Helsingin yliopiston lainopillisessa tiedekunnassa.¹³⁵ Ne henkilöt, jotka tutkimusta tekivät, olivat usein myös politiikassa mukana. Tieteen ja politiikan kytkös oli siten luonteva. Sosiaalinen insinööritaito toimi käytännössä siten, että tieteen asiantuntijat toimivat myös sosiaalisen suunnittelun ohjaimissa.

---

¹³³ Nikula 1922a, 6.

¹³⁴ Backman 1992, 492.

¹³⁵ *ibid.*

Allan Serlachius (1870–1935) oli uudistusmielinen rikosoikeuden ja oikeushistorian professori ja oli omaksunut ennen 1920-lukua sosiologiseen koulukuntaan kuuluneen saksalaisen von Litzin ajatuksia rikosten ennaltaehkäisevyydestä sekä sosiaalipoliittisten toimien vaikutuksesta rikollisuuteen. von Litz näki, että rikollisuutta vastaan tulisi taistella sosiaalisena ilmiönä ja rikolliset tulisi jakaa parannettavien, tilapäisrikollisten ja pysyvästi rikollisten ryhmiin ja käsitellä heitä sen mukaan.¹³⁶ Serlachius näki sosiaalipolitiikan parhaana kriminaalipolitiikkana. Hänet tiedetään yhteiskunnan vähäosaisten voimakkaana ymmärtäjänä.¹³⁷ Hän esimerkiksi rinnasti työttömänä elävän pääoman omistajan loiseläjiin varkaan rinnalla, joka elää muiden työllä.¹³⁸ Serlachius lienee jakanut mielipiteitä, sillä rikollisuus miellettiin eurooppalaisittain aivan muun kansanosan kuin keskiluokan ongelmaksi.

Serlachius otti huomioon erityisten hoitolaitosten tarpeen alentuneesti syyntakeisille ja kirjoitti tästä jo 1907. Alentuneesti syyntakeisilla hän tarkoitti jollakin tavoin psykiatrisia tapauksia, jotka vaatisivat toisenlaista rangaistusmuotoa kuin vankila tai sairaala. Ongelmanahan oli ollut Serlachiuksen mukaan käsiteläinopin mukanaan tuoma näkemys, jonka mukaan syyntakeisuus tai -takeettomuus vaikutti lähinnä rangaistuksen pituuteen, ei sen muotoon.¹³⁹ Rangaistus ei vastannut sitä mitä rangaistavan parantuminen olisi vaatinut. Laitokseen mentäisiin vain tuomioistuimen määräyksestä ja tuomioistuin saisi määrätä minimi- ja maksimiajan. Rangaistuslaitokseen verrattuna se olisi kuitenkin ”psykiatriassa koulutetun lääkärin ja lääkinnöllisten periaatteiden mukaan johdettu sairaala tai hoitola, jonka tehtävänä on parantaa parannettavissa olevat ja hoitaa parantumattomat hoidokkaistaan ja jossa hoidokkaan parantumisesta riippuu, milloin hän pääsee sieltä.”¹⁴⁰ Kun Serlachius ei viitannut vajaamielisiin eikä suoranaisesti mielisairaisiin, keitä hän sitten näki ehdottamiensa laitosten hoidokeiksi? Sellaisia, jotka ”olematta täydellisiä

---

¹³⁶ Qvarsell 1993, 212.

¹³⁷ Allan Serlachius, ”Henkisesti vaja-arvoisten henkilöiden rikosoikeudellinen käsittely.” *Lakimies* 6/1907; Mäkelä 2007, 162–4.

¹³⁸ Allan Serlachius, ”Rikollisuuden kasvaessa.” *Lakimies* 1/1904.

¹³⁹ Pajuoja 1995, 71.

¹⁴⁰ Allan Serlachius, ”Henkisesti vaja-arvoisten henkilöiden rikosoikeudellinen käsittely.” *Lakimies* 6/1907.

idiootteja olivat jääneet henkisessä kehityksessään keskenkasvuisiksi”. Toinen ryhmä olivat kroonikkoalkoholistit, ”ne, jotka ovat ryypänneet järkensä.”¹⁴¹

Serlachius ei ollut halukas päästämään hoitolaitosten johtajia päättämään parannettavan rangaistuksesta. Hän näki, että rangaistuslaitos lähenisi silloin tavallista sairaalaa, mikä taas sotisi kansalaisen oikeustajua vastaan. Hän näki myös laillisen valtiovallan syrjäyttämisen uhkan siinä, että lääkärit saisivat päättää rangaistuksista, asiat eivät sujuisikaan hyvin ja kansalaiset ottaisivat asiat omiin käsiinsä.¹⁴² Hänen mukaansa ei voitu katsoa pelkästään vain parannettavan etua, mikä olisi varmasti toteutunutkin, mikäli psykiatri saattoi rangaistukseen vaikuttaa. Laitokseen ottamisen ja parantamisen taustalla oli kuitenkin varmasti myös rangaistusmenettelyn silmälläpitäminen, jonka tarkoitus oli suojata yhteiskuntaa ja vaikuttaa ennaltaehkäisevästi rikollisuuteen. Laki olisi pysyttävä lainvalvojien käsissä ja ehkäpä suojata sitä Serlachiukselle tärkeän oikeustajunkin säilymistä. Toisaalta kyse oli 1800-luvulla alkaneesta lääketieteen edustajien hivuttautumisesta oikeusjärjestelmään asiantuntemuksineen. Oikeusväki oli varpaillaan omalle reviirilleen tunkeutumisesta.

Mentaalihygieenisissä kysymyksissä rikollisuuden vastustamiseksi vaikuttaa siltä, että Serlachiusta ärsytti suuri luottamus kasvatuksen ja opetuksen asiantuntijoihin, samoin kuin epäselvä määrittelemä rangaistuksesta ja hoivasta. Hänen mielestään oli aivan liian vaikeata todentaa, oliko kasvatusta sen kummemmin kuin rankaisemineenkaan onnistunut parantamaan ihmisen.¹⁴³ ”Mitään takeita ei ole siitä, että mies joka päästetään tavallisestakaan rangaistuslaitoksesta, on parempi kuin sinne tullessaan, eikä toiselta puolen mikään liioin ole takeena siitä, että hän ei olisi täysin kypsä lähtemään sieltä paljon aikaisemmin pois, jos vain pidettäisiin silmällä mitä hänen oma tilansa vaatisi.”¹⁴⁴

---

¹⁴¹ *ibid.*

¹⁴² Allan Serlachius, ”Henkisesti vaja-arvoisten henkilöiden rikosoikeudellinen käsittely.” *Lakimies* 6/1907.

¹⁴³ Mäkelä 2007, 165–6.

¹⁴⁴ Allan Serlachius, ”Henkisesti vaja-arvoisten henkilöiden rikosoikeudellinen käsittely.” *Lakimies* 6/1907.

Samaan aikaan kun esimerkiksi ruotsalaiset suuntautuivat voimakkaasti yksilöllisiin rangaistuksiin ja yksilöön suunnattuihin ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin rikollisuuskysymyksessä, suomalaista kriminaalipoliittista kehitystä jarrutti myös juristikunnan erimielisyys sekä epäedullinen asema Venäjään nähden: lainsäädäntöä oli ollut vaikeata uudistaa. Käsitelainopillinen näkökulma painotti tiukasti lain kirjaimen noudattamista. Sosiaalipoliittinen reformi olisi kenties uhannut tätä asetelmaa.¹⁴⁵

Olennaista Suomen kohdalla ei nähdäkseni ehkä kuitenkaan ollut oikeustieteilijöiden vankka asema sinällään, vaan ehkä myös koulukunta, jota tutkijat edustivat. Toisekseen akateeminen ja poliittinen elämä olivat Suomessa yhteen kietoutuneita. Vuosien 1918 ja 1944 välillä esimerkiksi puolet Suomen pääministereistä oli ollut tai olivat paraikaa Helsingin yliopiston professoreita.¹⁴⁶ Rikosoikeuden professoreista leivottiin samalla kaavalla oikeusministereitä vuosisadan alkuvuosikymmeninä. Yliopiston ja valtiovallan vahvat kytkökset mahdollistivat vallalla olleen koulukunnan ajatusten leviämisen ja pysymisen esimerkiksi lainsäädäntötyössä.

Nykypäivän valossa katsottuna voin nähdä humanistisessa mielessä myönteisen rikosoikeudellisen ajattelun kehityssuunnan katkeamisen noin kaksikymmentäluvulle. Serlachiuksen tehtävänä oli tehdä uusi rikoslakiehdotus, mutta uudistusta tehtiin vielä vuosikymmeniä hänen ehdotuksensa pohjalta, mikä osaltaan kertoo Serlachiuksen yksinkertaisesti olleen aikaansa edellä ja yksin ajatuksissaan.¹⁴⁷ Se kertoo mielestäni myös uudistushaluttomuudesta ja uudistumisen puutteesta. Eräs selitys voi löytyä suomalaista yliopistoa tutkineen Marja Jalavan ajatuksista. Hän toteaa edellä mainitusta yliopiston ja eduskunnan kytköksestä, että se esti professoreita keskittymästä kokonaan akateemisiin tehtäviinsä. Käytännössä tutkimus kärsi.¹⁴⁸ Oikeustiede ei varmastikaan poikennut tästä. Kun opiskelijamäärät yleisesti vielä samaan aikaan kasvoivat, professoreiden aika on meni opettamiseen, tutkimukseen ja sitä kautta uudistamisen

---

¹⁴⁵ Mäkelä 2007, 172–3.

¹⁴⁶ Jalava 2011, 30.

¹⁴⁷ Mäkelä 2000, elektr. dokumentti.

¹⁴⁸ Jalava 2011, 30.

kustannuksella. Jalava tekee vielä hyvän huomion valtion, yliopiston ja hallinnon kytköksestä: Kytkös vahvisti hänen mukaansa korkeakoulutuksen valtio-orientaatiota yhteiskuntakritiikin kustannuksella.¹⁴⁹

Kieltolakikokouksessa 1927 puheen pitänyt muuan hovioikeudenpresidentti J.K. Havu kuvaa pitkäaikaisten vankeus- ja kuritushuonerangaistusten aikana vankien olojen olevan hyvinkin mukavat, lepokodinomaiset ja ruoka parempaa kuin mitä vapailla kansalaisilla on varaa hankkia. Hän totesi murhamiesten saavan parempaa eläkettä kuin valtion virkamiehen, joihin hän itsekin tietenkin kuului. Havu ei myöskään nähnyt paranemista vangeissa. ”Olisi sen tähden pyrittävä siihen, että rangaistukset tuntuivat todella peloittavilta ja olisivat mahdollisimman lyhytaikaisia. [...] Epäilemättä rangaistusten suurempi peloittavaisuus osaltaan myöskin vähentäisi rikollisuutta.”¹⁵⁰ Kannanottoa uskaltanee sanoa laajemminkin oikeusväen asennetta kuvaavaksi. Vastarannankiiski Allan Serlachius taas piti vankiloiden oloja työläisen elintason mukaisina, siis piti olosuhteita kohtuullisina, ei suinkaan ruhtinaallisina kuten Havu antoi ymmärtää. Epäilen harvalla juristilla kuitenkaan olleen omakohtaista tietoa vankiloiden olosuhteista. Kun vankeinhoito kuitenkin oli iso kuluerä valtiolle, uskon, että sorruttiin tarpeettomaan maalailuun vankiloiden liian hyvistä oloista.

Serlachiuksen ajan jälkeen rikosoikeuden professorissa jatkoi Antti Tulenheimo, hänen jälkeensä Brynolf Honkasalo, joka piti huolen normatiivisen lähestymistavan kannattamisesta Suomessa aina 1960-luvulle saakka. Aikalaisten mukaan Honkasalon parina Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa oli Bruno A. Salmiala, joka kannatti yleisestävyyttä ja ankaria rangaistuksia, Honkasalolla taas sanottiin olevan pitkälle meneviä hoitoideologisia ajatuksia. Pakkohoito tai hoito, oli se miten tahansa ankaraa, kävi Honkasalolle.¹⁵¹ He asettuivat vastarintaan skandinaavista oikeusrealismia kohtaan. 1950-luvulle tultaessa erityisestävyys oli saanut jalansijaa, mutta vapausrangaistus oli säilyttänyt luonteensa pakkotoimenpiteenä rikoksenteikijää kohtaan ilman

---

¹⁴⁹ Jalava 2011, 30.

¹⁵⁰ Havu 1927, 105–7.

¹⁵¹ Lahti 1996, 59. Salmiala tunnettiin myös bolshevismien vihaajana, Hitlerin kyvykkyyden ihailijana ja luottamuksesta ankaran kurin tervehtyttävään vaikutukseen, ks. Kangas 1985, 48.

erityistä huomiota hänen yksilöllisiin ominaisuuksiinsa. Rangaistusta mitattiin edelleen tehdyn teon ja sen yhteiskuntavastaisuuden perusteella.¹⁵² Erityisesti ruotsalaista kriminaalipolitiikkaa vieroksuttiin sen lempeyden vuoksi. Suomalaisiin korkeisiin rikollisuuslukuihin vastattiin kovan käden kriminaalipolitiikalla, jota käsiteläinoppi tuki.¹⁵³ Tämä oli omiaan täyttämään vankilat ja kuritushuoneet, etenkin aikana, kun kokonaisrikollisuus Suomessa entisestään kasvoi. Toisaalta Ruotsissa rikollisuustilanne oli erilainen, se noudatteli eurooppalaista tasoa. Ehkä Suomessa ei haluttu nähdä jäykkään hyvityspäätöseen perustuvan ajattelun toimimattomuutta. Psykiatriassa jaksettiin kuitenkin sinnikkäästi keskustella siitä, pitäisikö rangaistusta määritettäessä tulisi ottaa huomioon rikoksentekijän yksilölliset ominaisuudet teon rangaistavuuden mittaamisen sijaan. Tästä puhun myöhemmin tutkielman edetessä.

Honkasalo vaikutti myös siihen, ettei kriminologian oppituolia koskaan perustettu Helsingin yliopiston yhteyteen, sillä hänen suhtautumisensa siihen oli vähintäänkin epäileväinen. Brynolf Honkasalo kiinnostui 1940-luvun lopulla kriminologi Stephan Hurwitzin tutkimuksesta¹⁵⁴ Hän kehotti oppilastaan Inkeri Anttilaa, josta tuli sittemmin Suomen ensimmäinen oikeustieteen naisprofessori ja ensimmäinen naispuolinen oikeusministeri, aloittamaan kriminologian opetuksen oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Myöhemmin Honkasalo tuli kuitenkin jopa väheksyneeksi kriminologisen tutkimuksen harjoittamista.¹⁵⁵ Hän ei suvainnut myöskään oppilaansa Anttilan progressiivista ja radikaalia otetta kriminaalipolitiikan uudistamiseksi sosiologisen rikollisuusnäkömyksen myötä. Ilmeisesti linja ja ilmapiiri oikeustieteellisessä tiedekunnassa oli ehdoton, tuleva kriminaalipoliittinen uudistaja Anttila siirtyi 1940-luvulla rikos- ja prosessioikeuden apulaisprofessorin tehtävistä liberaalimmaksi kutsumansa vankeinhoitolaitoksen palvelukseen, jossa myös Martti Kaila oli aloittanut työskentelynsä.¹⁵⁶ Anttilan mukaan vastakkain olivatkin kaksi linjaa, ankara ja

---

¹⁵² Anttila, 1954, 42.

¹⁵³ Bäckman 1991, 436.

¹⁵⁴ Lahti 1996, 8; Brynolf Honkasalo, Stephan Hurwitzin kirjan esittely. *Lakimies* 2/1948.

¹⁵⁵ Lahti 1996, 7; Jaakkola 1996, 45; Honkasalo 1967, 260.

¹⁵⁶ Tiedenäisiä, elektr. dokumentti; Sundström 2000, elektr. dokumentti

lievä, joista edellistä edustivat ennen kaikkea rikosoikeuden silloiset professorit, jälkimmäistä taas vankeinhoidon johto ja eräät psykiatrit.¹⁵⁷

Kun kriminologian tutkimukseen keskittyntä erillistä laitosta oltiin perustamassa Helsingin yliopistolle, Honkasalo yhdessä Bruno A. Salmialan kanssa kirjoittamassaan lausunnossa piti kriminologiaa lopulta tarpeettomana ja vaarallisenakin oppiaineena.¹⁵⁸ Kriminologia joutui etsimään kotinsa oikeusministeriöstä ja Kriminologinen tutkimuslaitos perustettiin 1963, nykyisin instituutti tunnetaan Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituuttina (KRIMO). Se kriminologinen työ, jonka Veli Verkko oli aloittanut 1930-luvulla yhteiskuntatilastollisena ja perin epäteoreettisena rikollisuuden tarkasteluna, ei koskaan jatkunut.¹⁵⁹ Kun kriminologian opetus alkoi rikosoikeustieteen yhteydessä 1960-luvulla, oli hypätty suoraan niin sanottuun uuteen kriminologiaan, jonka perusteet olivat amerikkalaisessa sosiologisessa kriminologiassa. Siinä välissä rikollisuustutkimus oli kriminologisesti suuntautuneen psykiatri Martti Kailan käsissä. Kuten Kauko Aromaa sanoo kriminologiasta, se on kohtaamispaikkatiede eikä rikollisuustieteillä ole varsinaista kotia, sitä esiintyy aina siellä missä ihmistä, käyttäytymistä ja yhteiskunnallisia asioita tutkitaan.¹⁶⁰ Aatehistoriallisesta näkökulmasta käsin tähän voisi lisätä kriminologisen tutkimuksen liittyvän tiiviisti aina myös yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja vaihtuviin ideologioihin.

Edellä kertamani käänteet kriminologian vaiheista kuvaa selkeästi, miten pienessä maassa ja pienen ammattikunnan kesken valtaapitävät toimijat voivat vaikuttaa jonkin tieteenalan kehitykseen tai politiikan uudistumiseen tai uudistamattomuuteen. Koulukunnissa pysymisen lisäksi myönteistä kehitystä jarrutti muihin Pohjoismaihin verrattuna maamme yhteiskunnalliset kriisiajat. Kriisit sijoittuivat vuosien 1914–1921 ja 1929–1932 välille. Ensimmäinen maailmansota aiheutti ensimmäisen kriisin paikan, jälkimmäinen kriisi taas on nähty ensimmäisen jälkinäytöksenä, liittyen oikeiston tavoitteeseen kitkeä

---

¹⁵⁷ Anttila 1984, 334.

¹⁵⁸ Lahti 1996, 9.

¹⁵⁹ Jaakkola 1986, 16.

¹⁶⁰ Aromaa 1992, 337.

äärivasemmisto. Molemmilla kriisiajoilla oli koventava vaikutus rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaan. Tämä näkyi lainsäädännössä, oikeuskäytännössä ja rikoskontrollissa. Rikosoikeudellisia ratkaisuja ohjasivat ennen kaikkea vallan säilyttämisen ja koston tarpeet, joita peiteltiin rangaistusideologisilla perusteilla.¹⁶¹ Mikäli poliittinen vakaumus ja kansallisen hengen rikkoutuneisuus vaikuttivat niin vahvasti lainsäätäjienkin toimintaan, ei suuria uudistuksia tai muutoksia asenteissa voinutkaan olla odotettavissa. Tunnetusti aatteelliset asenteet muuttuvat hitaasti.

Varkausrikollisuudella oli kaksi korkeasuhdannetta: 1917–1919 ja 1932–1935. Samoille vuosille osuivat myös vankiluvun korkeimmat huiput, joita varkausrikosvankien määrät myötäilivät. Varkauksia esiintyi erityisen paljon kaupungeissa.¹⁶² Vuoden 1931 komiteanmietintö paljasti varallisuusrikollisuuden nousun 1920-luvun toisella puoliskolla. Poliittinen rikollisuus rehotti rikollisuustilastoissa, sillä väkivalta oli ”yhteiskunnallisten poliittisten pulmien ratkaisumalli”.¹⁶³ Kun Martti Kaila aloitti työnsä vankilapsykiatrina 1935, henkirikollisuusluvut olivat vasta kääntyneet hitaaseen laskuun pulakauden myötä.¹⁶⁴ Vankiloissa istui myös kriminaalipotilaita ainakin viimeisimmän, vuosien 1919–1932 väkivalta-aallon jäljiltä.

Rikollisuuskysymystä lähestyttiin 1800-luvun lopulta saakka uudesta näkökulmasta. Niin sanottu klassinen koulukunta oli korostanut moraalien merkitystä ja yksilön tahdonvapauden ajatusta rikollisia tekoja arvioitaessa. Rikollisten rangaistukset määräytyivät tehdyn rikoksen perusteella. Luonnontieteiden kehityksen myötä tiedemiesten ulottuville tuli uusi tapoja ja menetelmiä tutkia ihmistä. Lääketiede kehittyi ja filosofiselle pohdinnalle sairauksien alkuperästä alettiin saamaan tuloksia kliinisen lähestymistavan kautta. Nyt pystyttiin näkemään, että sairauksille saattoi olla elimellinen syy. Myös rikollisuutta ryhdyttiin hahmottamaan sairautena ja kehollisena poikkeavuutena, joka ilmensi ihmisen sisäistä tilaa. Äärimmäisyydessään rikollinen oli ihmislajin

---

¹⁶¹ Hannula 2004, 420.

¹⁶² *ibid.*

¹⁶³ Mattila 1999, 170.

¹⁶⁴ Lehti 2001, 1, 12, 326.

taantunut alalaji, kun italialaiset ryhtyivät pioneerityöhönsä mitataksaan atavistisen lajin poikkeavuuksia. Ranskassa vallitsevaksi tuli psykiatrinen lähestymistapa ja rikollisuus piili poikkeavan ihmisen mielessä. Häntä tuli käsitellä rankaisemisen sijaan. Saksalainen rikollisuustutkimus uskoi vahvasti rikollisuuden poikkeavuuden biologiseen pohjaan ja nojasi perinnöllisyyteen ja poikkeavaan rakenteeseen joko kehossa tai aivoissa.

1800-luvun loppupuolelle teollistumisen ja kaupungistumisen lieveilmiöt huolestuttivat etenkin keskiluokkaa ja yhteiskunnan poikkeavat yksilöt joka tapauksessa haluttiin käsitellä tai eristää pois. Poikkeavuus nähtiin uhkana yhteiskuntajärjestykselle ja ihmistieteet osallistuivat rikollisuus- ja poikkeavuusongelman ratkaisuun kykynsä mukaan. Rikollisuutta koskevaa keskustelua ja tutkimusta hallitsivat paitsi oikeustieteilijät, myös psykiatrit ja psykologit. Heidän välillään käytiin myös voimainmittelöä siitä, millä tieteenalalla olisi sananvaltaa määritellä rikoksiin syyllistyneiden arvioinnista, rangaistuksista ja käsittelemisestä. Pienessä Suomessa valtataistelu oli verrattain pientä, tiedemiesten määrä oli vähäinen ja saksalaiset vaikutteet muovasivat suomalaisen rikollisuuteen liittyvän tutkimuksen ja kriminaalipolitiikan periaatteita.

Suomessa uudistukset etenivät hitaasti osittain itänaapurista omaksutun jäykän oikeustieteellisen perinteen vuoksi, osin rangaistusmielisessä ilmapiirissä pysyttelemisen vuoksi. Oikeuselämä ei näyttänyt uudistumisen merkkejä ja Suomelle ominainen korkea rikollisuus oli pysyvä ongelma 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Käytännöllisen työn ohessa alkanut rikollisuuskysymyksen tutkiminen ja käsittely ongelmien ratkaisemiseksi sai kriminologiatieteellisen muodon vasta 1930-luvulla moraalitilastollisena tarkasteluna. Rikollisuuden tutkiminen lääketieteellisenä poikkeavuutena kuin myös seuraamusjärjestelmän toimintaan vaikuttaminen alkoi psykiatrien myötä viime vuosisadan alussa ja jatkui seuraavat vuosikymmenet. Martti Kaila on Suomen osalta henkilö, jonka nuorisorikollisuustutkimus käänsi uuden lehden kriminologisessa tutkimuksessa.

1 NUORISORIKOLLISUUSTUTKIMUKSEN ÄÄRELLÄ

Tässä luvussa tarkastellaan taustaa nuorisoriikollisuustutkimuksen taustaa ja paneudutaan Martti Kailan päätyöhön, *Nuorisoriikollisuus*-teokseen sekä hänen ajatuksiinsa oikeuspsykiatrina.

1.1 Lasten ja nuorten hyvinvointi yhteiskunnan etuna

Lasten ja nuorison hyvinvoinnin edistäminen ja nuorisoriikollisuuden torjunta oli osa laajempaa tavoitetta vähentää rikollisuutta. Punitatiivisen ideologian mukaisesti 1800-luvun lopulta lähtien oli ajateltu, että rikollista tulisi rangaista hänen tekemänsä teon perusteella ja kantaa vastuu itse. Psykiatrian väliintulo merkitsi sitä, että rikollinen teko selitettiin paitsi yksilö- myös sosiaalisilla tekijöillä eikä enää mitattu teon syyllisyyden astetta. Rangaistusideologia haluttiin korvata ajatuksella rikosten ennaltaehkäistävyydestä, yksilön vaarallisuus huomioiden. Näin sanktio korvattiin ehkäisevillä toimenpiteillä. Nuorison kohdalla tämä merkitsi esimerkiksi kasvatuslaitokseen asettamista vankilan sijaan ja kasvatuksellista erikoiskäsittelyä. Eurooppalaisten maiden seuraamusjärjestelmissä siirryttiin eri vaiheissa vuosina 1880–1930 rankaisusta yhteiskunnan suojelemistoimenpiteisiin ja riskienhallintaan.¹⁶⁵ Reformin myötä uusia lääketieteen ja kasvatuksen asiantuntijoita valjastettiin sosiaaliseen suunnitteluun, joita olivat esimerkiksi vankilapsykiatrit, sosiaalityöntekijät ja tilastotieteilijät, jotka tutkivat uusintariikollisuutta. Suomessa seuraamusjärjestelmän uudistus tapahtui varsin myöhään syistä, joita on selitetty edellisessä luvussa. *Nuorisoriikollisuus*-tutkimus oli kaikkineen valmiina vuonna 1950. Yleisesti ottaen uudistus oli läheisessä yhteydessä kriminologisen tutkimuksen kehitykseen.¹⁶⁶

Nuorisoriikollisuutta koskeva kriminologinen keskustelu ja tutkimus oli ollut ajankohtaista eri puolilla Eurooppaa 1900-luvun alusta saakka. Yhdysvalloissa erityisesti mantaalihygienian kansallinen komitea (The National Committee for

---

¹⁶⁵ Ziemann et. al 2012, 12–4.

¹⁶⁶ Ziemann et. al 2012, 14.

mental hygiene), panosti kansanhygieniaan, lasten ohjaamiseen ja lapsipsykiatria. Tämä kantautui myös eurooppalaiseen keskusteluun.¹⁶⁷

Eurooppalaisessa psykiatriassa oli alettu kiinnittää huomiota siihen, kuinka huonot olosuhteet vaikuttivat ihmisen elämässä lapsuuden aikana. Nähtiin, että perinnöllisesti mielisairauteen taipuvaisten sairautta voitiin estää sitä paremmin, mitä varhaisemmin asiaan puututtiin. 1930-luvulla nousi esiin käsitys mielen sairauksista prosessina, jossa sairauden puhkeamiseen voidaan vaikuttaa lapsuuden oloihin panostamalla. Se johti erityisen lapsi- ja nuorisopsykiatrian suuntauksen kehittymiseen ja lasten yhteiskunnallisia oloja parantaviin sosiaalipoliittisiin uudistuksiin.¹⁶⁸ Jo lapsuudessa rikollisuuteen johtava kehitys olisi mahdollista havaita ja ennaltaehkäistä.¹⁶⁹

Suomessa sosiaalihuollon asiantuntijat, sairaanhoitajat, psykiatrit ja kasvatusalan ihmiset olivat perustaneet Sielunterveysseuran, joka nosti nuorisoa ja sen kasvatusta koskevia kysymyksiä esiin 1930-luvulta saakka. Sielunterveysseuran artikkeleissa lasten ja nuorten kasvatukseen ja heidän psyykkisen terveytensä edistämiseen liittyi tiiviisti ajatus rikollisuuden ehkäisemisestä. Tämä oli linjassa kansainvälisestäkin laajemmin sielu- tai mentaalihygieenisen liikkeen aatteen kanssa, josta muita suomalaisia mielenterveyden ja kasvatuksen kanssa tekemisissä olevia ammattilaisia valistettiin.¹⁷⁰ Naapurimaassamme Ruotsissa oli vaikuttanut vahva mentaalihygieeninen ajattelu alun perin lääkäri ja psykologi Frey Svenssonin johdolla. Rikollisuuden psykiatriset sekä tieteelliset lähtökohdat, jotka nojasivat biologiaan, oli tuotu esille jo 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.¹⁷¹ Puoli vuosisataa ruotsalaiseen psykiatria vaikuttanut oikeuspsykiatri Olof Kinberg, jolla oli yhteydet myös suomalaisiin oikeustieteilijöihin ja lääkärikuntaan, korosti eritoten lääketieteen merkitystä sosiaalisessa elämässä. Hän selitti, että kaikki sosiaaliset ongelmat voitaisiin hoitaa

---

¹⁶⁷ Alexander & Selesnick 1966, 376–7.

¹⁶⁸ Qvarsell 1991, 108.

¹⁶⁹ Anttila 1952, 344.

¹⁷⁰ Esim. Karin Neuman-Rahn, ”Psykillisen hygienian maailmankongressi Washingtonissa.” *Sielun terveys* 3/1930.

¹⁷¹ Qvarsell 1997, 151.

lääketieteen tutkimus- ja käsittelymenetelmillä, rikollisuus mukaan lukien.¹⁷²

Professori, kriminologi Inkeri Anttila selvitti nuoria rikoksentekejiä koskevassa tutkimuksessaan *Nuori lainrikkoja* (1952) erilaisten kansainvälisten toimijoiden keskittymisestä nuoria rikollisia koskeviin kysymyksiin pitkin 1940-lukua. Pohjoismaisen kriminalistiyhdistyksen kokousaiheissa oli useaan otteeseen käsitelty nuoria koskevaa kriminaalipolitiikkaa; nuorten rikollisten käsittelyä ja heitä koskevaa lainsäädäntöä. Myös Yhdistyneet Kansakunnat oli ottanut asiakseen nuorisoriikollisuuden vastustamiseen tähtäävät toimenpiteet. Nuorisoriikollisuuden tieteellisen tutkimuksen edistäminen oli ollut Anttilan mukaan keskustelunaiheena erilaisissa eurooppalaisissa mielenterveyden, kriminologian ja lastensuojelun alojen kongresseissa.¹⁷³

Suomessa rikollisuuskysymystä pidettiin vakavana vuosisadan alkuvuosikymmeninä ja erityisesti nuorison tilasta oltiin huolestuneita 1930-luvulla. Veli Verkon tutkimukset olivat nostaneet tietoisuutta rikollisuuskysymyksestä. Valtioneuvoston asettama komitea selvitti vuonna 1931 keinoja rikollisuuden vastustamiseksi.¹⁷⁴ Sielunterveysseuran toiminnan myötä rikollisuuden ehkäisemiseksi ja vastustamiseksi järjestettiin keskustelutilaisuuksia¹⁷⁵ ja kampanjointia. Oli huomattu, että yhteiskunnan vastavaikutuksella oli paljon paremmat mahdollisuudet onnistua vastustamaan rikollisuutta silloin, kun toimenpiteet kohdistettiin nuoriin.¹⁷⁶ Seuraavat lainaukset kuvastavat huolta, jonka yhteiskunnallinen tilanne nosti terveydenhuollon ammattilaisten parissa.

Kansamme rikollisuus on viime aikoina ollut ainaisen huolen aiheena. Rikollisuuden kokonaismäärää ilmaisevat luvut ovat nousseet harvinaisen korkealle, vankilat ovat siinä määrin täyttyneet, että järkipäisestä vankeinhoidosta ei ole voinut olla puhettakaan, ja

---

¹⁷² Kinberg 1935.

¹⁷³ Anttila 1952, 25–6.

¹⁷⁴ Mattila 1999, 171.

¹⁷⁵ Karin Neuman-Rahn, "Keskustelua henkisen terveyden hoidosta." *Sielun terveys* 3/1936.

¹⁷⁶ "Suomen kriminalistiyhdistys." *Vankeinhoito* 5/1939, 101.

*raakuudessaan toinen toisiaan ylittäviä veritekoja on tapahtunut harva se päivä valtakunnan eri puolilla.*¹⁷⁷

*Meidän aikamme nuori ihminen elää ja kasvaa siis ympäristössä, jolla suurin piirtein ei ole varaa eikä halua antaa hänelle sellaista huoltoa, että hän voisi välttyä antautumasta rikosten teille [...] Kasvatuksen tehtävänä on kasvattaa nuorison moraalista tuntoa. Ja juuri kasvatuksen nurinkurisuuden vuoksi on nuorisomme heikko taistelemaan rikollisuutta vastaan. Tällaisina aikoina, jolloin rahansaanti on äärimmäisen niukkaa, saattaa nuori ihminen helposti tehdä rahallisia rikoksia, jos hänet saatetaan kokonaan omiin hoteisiinsa. Tie vankilaan ei ole siitä kovinkaan pitkä!*¹⁷⁸

Martti Kailan laaja kotimainen tutkimus nuorisorikollisuudesta kuuluu osaksi tätä liikehdintää niin aatteellisessa kuin tieteellisessäkin mielessä. Kaila oli jo aiemmin, vuodesta 1932 saakka, osallistunut lukuisiin kriminalisti- ja lastenhuoltokongresseihin, joista ammensi toi kansainvälistä tutkimustietoa omaan työhönsä. 1930-luvulla vankeinhoitolaitoksessa oli alettu suunnitella pidemmällekin menevää nuorten rikoksenteijöiden erikoiskäsittelyä ja kansainvälisiä ulottuvuuksia esitellyt komiteanmietintö aiheesta oli valmistunut 1937. Laki nuorista rikoksenteijöistä annettiin vuonna 1940.¹⁷⁹

Suomalaisittain lapsi- ja nuorisopsykiatrinen näkökulma näyttää yhteiskuntalähtöiseltä enemmän kuin yksilölähtöiseltä, ja sitä se olikin. Lapsiin ja nuoriin tuli suunnata yhteiskunnan voimavaroja ja he olivat toimenpiteiden kohde, jotta heistä tulisi yhteiskuntakelpoisia ja sopeutuvia kansalaisia: ”tyytyväisiä, terveitä ja voimakkaita”.¹⁸⁰ Lasten ja nuorten hyvinvoinnilla oli sosiaali- ja kriminaalipoliittinen tavoite eikä niinkään yksilöllinen tai arvopohjainen: toimijoilla oli tarve päästä paremmin ja aiemmin kontrolloimaan asosiaalista

---

¹⁷⁷ Paavo Mustala, ”Mitä rikollisuuden vastustamisessa olisi otettava huomioon?” *Sielun terveys* 7/1934.

¹⁷⁸ Olavi Bonsdorff, ”Yhteiskunnalliseen työhön rikollisuuden ehkäisemiseksi!” *Sielun terveys* 7/1934.

¹⁷⁹ Anttila 1981, 338.

¹⁸⁰ Harjula 2015, 125.

käytöstä yhteiskunnassa, jotta rikollisuutta voitaisiin ehkäistä. Minna Harjula on tutkimuksessaan selittänyt, miten yhteiskunnan kokonaisuus määrittäi yksilön oikeudet. Yhteiskunnan etu ja yksilön vastuu sen kansalaisena sekä sopeutuminen on esillä myös Inkeri Anttilan *Vankeinhoidon perusteet*-teoksessa vuodelta 1952.¹⁸¹

Kailan pääteoksen yksilötutkimusten osuus koostuu hänen ammatillisen työnsä kautta syntyneestä aineistosta vankilapsykiatrina, ja näin sekä käytännöllinen työ ja ammatillinen tieto oli mahdollista yhdistää laajassa tutkimuksessa, joka oli laatuaan ensimmäinen Suomessa. Toimiessaan vankilapsykiatrina Kaila itse katsoi, että nuorisorikollisuudella oli keskeinen asema koko rikollisuuskysymyksen kannalta ja tämä johti hänet hänen omien sanojensa mukaan tutkimaan nuorisorikollisuutta tieteellisenä ongelmana.¹⁸² Nuorisorikollisuuden tutkimukseen eritoten yksilötutkimus antoi hyvät mahdollisuudet. Tietoja sai helposti nuoresta henkilöstä ja seurantatutkimuksen avulla henkilön kehitystä oli mahdollista seurata pitkänkin aikaa.¹⁸³

Vankilapsykiatrin tehtävänä oli tutkia vankeja rikosten syiden selvittämiseksi ja rikollisuuden vastustamista varten. Vankilapsykiatrilla oli myös mahdollisuus tehdä tarpeellisia ehdotuksia rangaistusten täytäntöönpanoa koskevan järjestelmän muuttamiseksi. 1950-luvulle tultaessa vankilapsykiatrit olivat kuitenkin kyenneet keskittymään vain vaarallisiin rikoksensuusiin, nuoriin rikoksenteijöihin ja kastroitaviksi ehdotettujen tutkimiseen. Vankilapsykiatrien työtä vankeinhoidossa pidettiin merkityksellisenä, sillä heidän katsottiin voivan ”suhteellisen varmasti arvostella ja selittää rikoksenteijän yhteiskuntavastaisen käyttäytymisen todennäköiset syyt ja esittää toimenpiteitä hänen asenteensa muuttamiseksi.”¹⁸⁴

---

¹⁸¹ Anttila 1952, 58.

¹⁸² Kaila 1950, alkulause.

¹⁸³ Anttila 1952, 27.

¹⁸⁴ Anttila 1954, 48.

1.2 Tilastotutkimus rikollisuuden yhteiskunnallisten ja sosiaalisten tekijöiden valottajana

Teoksensa ensimmäisessä osassa Kaila tarkastelee nuorisoriikollisuuskysymystä tilastotutkimuksen valossa. Arvioidessaan tilastojen merkitystä ja joukkohavaintoja rikollisuuden syiden selvittämisessä Kaila nojautuu sekä ranskalaiseen että saksalaiseen perinteeseen. Tilastojen avulla oli mahdollista saada kuva rikollisuuden levinneisyydestä maantieteellisesti, eri rikoslajeista, niiden lukumääräisistä vaihteluista sekä rikollisuuteen liittyvien ajallisten ja paikallisten vaihteluiden tasoista. Rikollisuustilastot paljastivat myös jossakin määrin rikoksentekijöiden sosiaalisten olosuhteiden yhteyden rikollisuuteen, sikäli kun näitä oli tilastoitu. Rikollisuuden syiden selvittäminen oli ensisijaista. Rikollisuustilastollinen tutkimus antoi Kailan mukaan vastauksen rikollisuudesta yleisluontoisesti ja rikollisuuslukuja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin vertaamalla pystyttäisiin myös kertomaan jotakin yhteiskunnallisen tilanteen vaikutuksesta tai ehkä jossakin määrin myös altistamisesta rikollisuuteen.¹⁸⁵

Tilastoilla oli valtion näkökulmasta tärkeä tehtävä länsimaisia hyvinvointivaltioita rakennettaessa ja sosiaalista suunnittelua toimeenpantaessa. Valtionhallinto tarvitsi tietoa väestöstä voidakseen hallinnoida sitä ja ihmistieteiden edustajat olivat tärkeässä roolissa tiedon tuottamisessa.¹⁸⁶ Kuten Kaila itse tutkimuksensa esipuheessa sanoi, tilastollinen tutkimus tarvittiin selittämään nuorisoriikollisuutta. Siksi hän laati tutkimukseensa tilasto-osuuden. Sosiaalisen insinööritaidon näkökulmasta tilastointi oli juuri tieteen keino kategorisoida poikkeavuutta, tässä tapauksessa rikollisuutta käytännöllisesti ja rationaalisesti, jotta sitä voitaisiin organisoida ja muotoilla yhteiskunnassa erilaisin toimenpitein.¹⁸⁷ Kaila kunnostautui sekä yhteiskunnallisten tekijöiden että yksilöiden ymmärtäjänä.

Kailan mukaan rikollisuustilastolla oli kahtalainen tehtävä rikollisuuden kuvaajana. Ensinnäkin sen oli annettava lukumääräistä tietoa rikoksista ja

---

¹⁸⁵ Kaila 1950 osa 1, 19.

¹⁸⁶ Ziemann et. al 2014, 11.

¹⁸⁷ Thomson 2012, 143.

rikoksentekeijöistä rikoslajien mukaan, jotka olivat säädetty rikos- ja muissa laeissa. Toisekseen tilastotiedon tuli kuvata rikoksia ja rikoksentekeijöitä. Kokonaisrikollisuutta rikollisuustilastolla ei voitu selvittää, mutta selvillä olevien lukujen avulla voitiin kuitenkin Kailan mukaan nähdä rikollisuuden vaihteluita, lisääntymistä tai vähenemistä.¹⁸⁸

Kaila tuli siihen johtopäätökseen, ettei tilastojen perusteella syytettyjen ja tuomittujen kokonaislukumäärällä ollut varsinaista merkitystä. Hän havaitsi, että oli kuitenkin rikoslaji, joka olisi kaikista luotettavin todellisen rikollisuuden laajuuden arvioimiseksi: nimittäin henkirikokset, joihin Suomessa oli perehtynyt varsin ansioitunut tutkija. Veli Verkko oli havainnut vuonna 1931, että kuolemansyytilastoa ja henkirikoksia vertaamalla voitiin vahvistaa rikollisuudesta johtuvien kuolemien ja murhasta tai taposta tuomittujen lukumäärien yhteneväisyys. Muitakin rikoslajeja löytyi, joissa tilastoja vertaamalla saatiin varsin yhtenevä tulos: ”Henkirikokset, lukuun ottamatta lapsenmurhaa, vaikeat pahoinpitelyrikokset, varkausrikokset ja vähemmässä määrässä eräät muut omaisuusrikokset ovat siis ne rikoslajit, joissa tuomittujen lukumäärä ainakin tietyissä puitteissa antaa oikean kuvan todellisessa rikollisuudessa tapahtuvista vaihteluista.”¹⁸⁹ Pidemmän aikajakson tarkastelu oli oleellista, jotta virhepäätelmiltä vaihteluiden suhteen vältyttäisiin.¹⁹⁰

Myös tilastopohjaisesta aineistosta pystyi saamaan tietoa rikollisten yksilöllisistä ominaisuuksista. Tämä oli Kailan oma luova ajatus. Elämäkerrallisen tutkimuksen sijaan käytettiin sellaisia tilastollisia tekijöitä, joista voitiin muodostaa yksiköitä ja joiden edustavuutta voitiin sitten tutkia esimerkiksi erilaisiin rikoksiin syyllistyneiden tai eri-ikäisten rikollisten parissa. Tällöin tutkimuksen kohteeksi nousivat nuorten rikollisten sosiaaliset ominaisuudet. Ensimmäisessä luvussa esitelty saksalainen psykiatri Franz von Litzl oli todennut, että vain yksilötutkimukset kelpaisivat biologisten ominaisuuksien selvittämiseksi ja tilastotutkimus sosiaalisten tekijöiden tutkimiseen. Kaila kuitenkin katsoi, että sosiaaliset ja biologiset ominaisuudet eivät olleet vastakkaisia. Sama ominaisuus

---

¹⁸⁸ Kaila 1950 osa 1, 8–9.

¹⁸⁹ *ibid.*

¹⁹⁰ Kaila 1950 osa 1, 29.

saattoi olla sekä biologinen että sosiaalinen. Kaila asettui toiselle kannalle kuin von Liszt myös toisessa asiassa. Von Liszt katsoi, että sosiaalisia tekijöitä saattoi olla lukemattomia, mutta henkilöön liittyviä vain yksi, joka oli ”rikoksentekijän yksilöllinen omalaatuisuus”. Kaila oli vahvasti sillä kannalla, että myös yksilöllisiä ominaisuuksia voitiin luokitella erilaisiin komponentteihin älykkyyden, temperamentin tai luonteenheikkouksien mukaan, aivan kuten sosiaaliset tekijät oli kyetty jakamaan useisiin muuttujiin.¹⁹¹ Nuorisorikollisuustutkimuksensa toisessa osassa hän jakaa yksilötekijöitä tilastollisiksi esityksiksi tämän katsantokannan mukaan.

Se miten rikollisuustilastosta saatiin selville rikollisuuden syyt, ilmeni rikollisuustilastojen tuomittujen lukumäärän vaihteluina eri rikoslajeissa. Vaihtelua verrattiin sosiaalisissa olosuhteissa tapahtuviin muutoksiin, ja muutosten joko samansuuntaisuuden tai vastakkaisen kehityksen avulla (verrattuna tuomittujen lukumäärään) paljastui syysuhteet.¹⁹² Sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät olivat joko tekijöitä, joita ei voinut luokitella, tai sitten luvuiksi tai numerosarjoiksi luokitettavissa olevia tekijöitä.

Kailan mukaan sosiaalisiin tekijöihin lukeutuivat ”[m]uutokset kansanluonteessa, oikeuskäsityksessä, kansan suhteessa moraalisiin arvoihin, sen elämäntavoissa tai -katsomuksessa[.]”. Yhteiskunnallisiin tekijöihin kuuluivat teollisuudessa, kaupassa, liikenteessä ja elinkeinoelämässä tapahtuvat muutokset. Näitä tekijöitä verrattiin rikollisuuden lukuihin, mutta Kaila tähdensi tulkinnan olevan mahdollisesti subjektiivinen ja tulkitsijan oman maailmankatsomuksen värittävä. Nähdäkseni yhteiskunnan rakennemuutokset ja suhdanteet vaikuttivat olevan varsin helposti tutkittavissa jo olemassa olleiden tilastotietojen mukaan, pula- tai nousukausien mukaan, työllisyyslukujen tai sosiaalisiin vastakohtaisuuksiin liittyvien tunnuslukujen, kuten lakkopäivien mukaan. Edellisen luettelon mukaisia sosiaalisia tekijöitä vaikuttaisi sen sijaan olleen melko vaikeata, jollei mahdotonta tai peräti merkityksetöntä tutkia, saati verrata niitä rikollisuuden vaihteluihin.

---

¹⁹¹ Kaila 1950 osa 1, 28–9.

¹⁹² Kaila 1950 osa 1, 40–1.

Kaila tukeutui Veli Verkon kansanluonnekäsitykseen¹⁹³ ja arvioi, että muun muassa alueellisten rikollisuuslukujen eroja voitiin selittää kansanluonteen eroavaisuuksilla.¹⁹⁴ Kovin tieteellisesti ei mielestäni moraalisiin arvoihin tai oikeuskäsitykseen voitu päästä käsiksi. Tulkinta oli tulkitsijansa maailmakuvan varassa, kuten Kaila toteaaakin. Tämä ehkä selittää myös Kailan pyrkimyksen yksilöllisten ominaisuuksien yksiköintiin. Sillä tavalla saatiin ehkä suljettua pois mahdollisimman paljon tutkijasta lähtöisin olevaa subjektiivista tulkintaa. Kaila oli kunnianhimoinen pyrkiessään yksiköimään vaikeasti mitattavia asioita.

Kaila antaa seuraavan, hänen ajatteluaan valottavan esimerkin, kun hän pohtii rikollisuuden ja vajaamielisyyden yhteyttä:

Mutta jos esim. toteamme, että rikoksenteijäin parissa on, sanokaamme 5% vajaamielisiä, ei sen seikan, ettei väestön keskuudessa yleensä ole kuin 2% vajaamielisiä, tarvitse todistaa, että vajaamielisyys on eräs rikollisuuden syy. On näet hyvinkin mahdollista, että vajaamielisyys siinä yhteiskuntaluokassa, josta rikoksenteijät etupäässä lähtevät, on huomattavasti yleisempi kuin keskiväestössä, ehkäpä luokkaan kuuluvien ei-rikollisten joukossa yhtä yleinen kuin rikoksenteijäinkin keskuudessa. Vajaamielisyys olisi silloin vain ominaisuus, joka kuvaa sitä yhteiskuntakerrosta, josta rikoksenteijät ovat peräisin, toteamus, joka sinänsä on tärkeä, mutta vielä riittämätön vajaamielisyyden pitämiseksi rikollisuuden syynä. Vasta, kun voimme todeta, että vajaamielisyys siinä yhteiskuntaluokassa, josta rikoksenteijät ovat, on tavallisempi rikoksenteijäin kuin ei-rikollisten joukossa, on syy-yhteys rikollisuuden ja vajaamielisyyden välillä selvä.¹⁹⁵

---

¹⁹³ Myös Kaila 1939, 44. Verkolla oli ajatus suomalaisten kansanluonteesta. Hän väitti lukuisten surmatöiden johtuvan suomalaisten erikoislaatuisesta viinapäästä ja huonosta humalaluonnosta, joka ilmenee väkivaltaisena käyttäytymisenä humalassa oltaessa. Kansanluonteen lisäksi hän näki suomalaisten jakautuneen erilaisiin heimoluonteisiin, joilla sitten voitaisiin selittää eroavaisuuksia esimerkiksi erilaisissa rikostyypeissä. Verkosta laajemmin Jaakkola 1986.

¹⁹⁴ Kaila 1950 osa 1, 40–2.

¹⁹⁵ Kaila 1950 osa 1, 43.

Kaila yhdisti yhteiskuntaluokan ja vajaamielisyyden, vaikka nykyajattelusta käsin vajaamielisyyden ilmeneminen ei rajoitu yhteiskuntaluokkaan. Mentaalihygieenisessä keskustelussa vajaamielisyyden syyksi katsottiin puutteellinen ja epähygieeninen lastenhoito yleisesti, sekä ylirasitus ja puutteellinen ravinto. Nämä tulivat vastaan nimenomaan köyhemmissä kansankerroksissa. Euroopassa oli tuttua, kuten jo aiemmin tässä työssä on todettu, yhdistää teollistumisen lieveilmiöihin mm. mielisairaudet ja ulkoistaa ne esimerkiksi kaivoksissa ja teollisuudessa työskenteleviin ihmisiin. Vaikka varsinainen degeneraatioteoria ei enää sellaisenaan elänytkään, keskiluokka oli yleisesti totuttu pitämään ulkona sosiaali- ja mentaalihygienian piiriin kuuluvista ongelmista.¹⁹⁶ Teollisuusväestöä pidettiin kunnottomana ihmisaineksena.¹⁹⁷ Kaila toistaa aikansa ja luokkansa oletusta köyhempien suuremmasta poikkeavuudesta mielenvikaisuuden suhteen.

Kailan mukaan yleisluontoiset, sosiaaliset ilmiöt ja niiden vaikutus voitiin nähdä rikollisuuden vaihteluissa. Hän sanoo: ”Rikollisuustilasto on sille, joka siihen sisältyviä lukuja osaa lukea, yhteiskunnassa vallitsevia olosuhteita ja mielialoja kuvastava peili, joka näyttää näiden vaikutuksen yksilöihin.” Esimerkiksi taloudellisten suhdanteiden muutokset, vaikkapa viljan hinnan vaihteluissa, näkyi väkivaltarikostilastoissa. Verkko (1944) oli osoittanut väkivaltarikollisuuden olevan alkoholirikollisuutta Suomessa. Väkivaltarikollisuus oli sidonnainen nousukauteen, jolloin oli taloudellisesti mahdollista hankkia alkoholia. Varkaudet osoittivat vielä suurempaa yhteyttä taloudellisiin suhdanteisiin. Kaikesta huolimatta ja kuten Kailan luonteelle ominaisesta harkitsevaisuudesta sanottiinkin, hän suhtautui varsin varovaisesti myös tulkintoihin sosiaalisten olosuhteiden ja rikollisuuden vaihteluiden välisestä syysuhteesta.¹⁹⁸ Kuten muuallakin tutkimuksessaan, hän painottaa tutkijan omakohtaista maailmankatsomusta ja asennetta yhteiskuntapoliittisiin kysymyksiin, jotka voisivat vaikuttaa johtopäätösten tekoon.¹⁹⁹

---

¹⁹⁶ Harris 1989, 55, 59, 112.

¹⁹⁷ Hietala 1985, 144.

¹⁹⁸ Kaila 1950 osa 2, 51; Kuusi 1960, 7.

¹⁹⁹ Kaila 1950 osa 1, 54.

Kaila havaitsi tilastotutkimuksissa esille tuodut yhteiskunnalliset kriisikaudet rikollisuuden kannalta: 1917–1918 ja 1931–1933. Kaila havaitsi myös iän olevan yksi rikollisuuden tärkeimmistä taustatekijöistä. Rikollisuuden huipun nuoret saavuttivat 21 vuoden iässä ja kehitys oli säännönmukaista. Erityisesti nuorten miesten rikollisuus nousi tilastojen mukaan jo seitsemästätoista ikävuodesta eteenpäin, neljä ja puoli kertaa keskirikollisuutta suuremmaksi. Nuorten miesten rikollisuus oli siten isompi yhteiskunnallinen ongelma kuin nuorten naisten.²⁰⁰

Varkaudet ja alaikäisiin sekaantuminen olivat rikoslajeista luonteenomaisimpia 15–17-vuotiaille miehille. Iän myötä rikokset muuttuivat vakavammiksi ja väkivaltarikosten huippu saavutettiin 22–23 vuoden iässä. Kriisiaikoina rikollisuuden määrän kasvu johtui erityisesti 15–17-vuotiaiden tekemien varkauksien kasvusta. Verrattuna keskimääräiseen rikollisuuteen Kaila teki saman havainnon kuin nuorisirikollisuustutkimuksissa muualla päin Eurooppaa oli tehty ensimmäisen maailmansodan kohdalla: nuorison rikollisuusluvut alkoivat kohota paria vuotta aiemmin kuin yleistä rikollisuutta osoittavat luvut.²⁰¹ Tämä tarkoittaa sitä, että nuoriso lähti rikollisuuden teille ennen aikuisväestöä. Suomen kohdalla nuorisirikollisuuteen oman lisänsä teki kieltolaki. Kun kieltolaki astui voimaan, etenkin nuorten väkivaltarikollisuuden luvut alkoivat nousta. Kieltolain myötä yleensä lieviin rikkomuksiin syylistyneet 15–17-vuotiaat osallistuivat myös henkeen kohdistuviin rikoksiin.²⁰²

Nuorten tyypillisimmät rikokset olivat siis omaisuusrikoksia, tarkemmin varkaudet. Kaila lähti selvittämään, miten taloudelliset suhdanteet vaikuttivat omaisuusrikollisuuteen. Väkivaltarikollisuuden hän laittoi maan väkijuomatilanteen piikkiin. Hänen kantansa väkivaltarikollisuuteen oli sama kuin Verkon: kieltolaki oli aiheuttanut surkean väkijuomatilanteen. Salamyhkäisyys edisti väkivaltaa kun juopottelu tapahtui ilman valvontaa. Nuorten henkilöiden rikollisuus oli kuitenkin suhteellisesti korkeampaa. Kaila tulkitsi huonojen kotiolojen ja huollon puutteen sekä sotaorpon vaikutaneen suureen omaisuusrikollisuuden määrään. Miltei kymmenen prosenttia nuorista oli myös

---

²⁰⁰ Kaila 1950 osa 1, 132–4.

²⁰¹ Kaila 1950 osa 1, 129–33.

²⁰² Kaila 1950 osa 1, 136–7.

menettänyt isänsä kansalaissodassa. Kaila hämmästelee nuorten väkijuomien käyttöä, sillä hänellä oli käsitys, että väkijuomien käyttö alkaa tavallisesti vasta kahdeksantoista vuoden iässä. Hänellä ei hyvän kodin kasvattina varmastikaan ollut käsitystä muunlaisesta kuin sivistyneestä alkoholinkäytöstä.²⁰³

Kun omaisuusrikollisuus kasvoi, väkivalta- ja henkirikollisuus väheni. Omaisuusrikollisuuden ollessa vähäisimmillään, henkeen käyvät rikokset taas olivat suurempia. Syyn tähän Kaila löysi taloudellisesta tilanteesta. Huonoina aikoina huvituksiin ei ollut varaa, jolloin alkoholia yleensä nautittiin.²⁰⁴ Kaila vertaa rikollisuuslukuja myös yleiseen talouselämän kehitykseen. Korkea työttömyys ja matala bruttotuotto olivat yhdenmukaisia Suomessa 1930-luvun alkuvuosina, 1931–1935.²⁰⁵

Toimialajaosta ja tilastoista Kaila näki lamassa olevan rakennusalan ja varkauksien korkeasuhtanteen yhteyden. Rikoksentehtäjien joukossa taas oli suhteellisen paljon rakennus- ja sekatyömiehiä. Kaupunkien matalampi rikollisuus korkeana työttömyysaikana selittyi sillä, että työmiehet palasivat kotipaikoilleen maaseudulle, jossa tekivät rikoksiaan, sillä tilapäistöiden järjestäminen oli paremmin järjestetty kaupungeissa kuin maalla.²⁰⁶ Edellä kerrottu päättely on hyvä esimerkki siitä, miten yhteiskunnallisten tilastojen ja rikollisuustilastojen avulla Kaila saattoi yhdistää taloudelliset suhdanteet rikollisuuden vaihteluihin. Hän kykeni tilastotiedon avulla siten myös henkilötutkimuksissa ymmärtämään sen, miksi tutkittavina oli esimerkiksi paljon tietyn ammattialan edustajia tai miksi tietty rikoslaji yhdisti tiettyjä tutkittavia. Psykiatri joutui kriminologisessa tutkimuksessaan aivan uusille osaamisalueille, mikä varmasti oli haasteellista.

Vuonna 1919 voimaan tullut kieltolaki kumottiin vuonna 1932. Veli Verkko oli pitänyt korkean henkirikollisuuden kannalta etenkin vuosia 1921–1934 kieltolain aiheuttamina.²⁰⁷ Lainsäätäjien ja innokkaimpien kieltolain kannattajien toivo kansan raitistumisesta oli tilastotietojen valossa epäonnistunut. Kailan

---

²⁰³ Kaila 1950 osa 1, 140–2.

²⁰⁴ Kaila 1950 osa 1, 137.

²⁰⁵ Kaila 1950 osa 1, 137–9.

²⁰⁶ Kaila 1950 osa 1, 137–9, 142.

²⁰⁷ Kaila 1950, osa 1, 137–41.

suorittamien henkilötutkimusten kannalta yksittäisestä rikoksentekijästä niinkin etäällä oleva asia kuin lainsäädäntömuutos antoi lisävaloa rikolliseen vaikuttaneista ympäristöolosuhteista. Hän pystyi vahvistamaan tilastojen perusteella kieltolain voimassaolon ja vakavien henkirikosten nousun keskinäisen yhteyden.

Oikeushistorioitsija, KRIMOn tutkija Martti Lehti, joka on tutkinut väkivaltarikosten hyökyaaltoa viime vuosisadan alkuvuosikymmeninä, toteaa, että viinaan liitännäiset henkirikokset lisääntyivät etenkin tilallisväestön keskuudessa, ei niinkään työväestön, maatyöläisten tai ammatittomien parissa.²⁰⁸ Nuorisorikollisethan usein kuuluivat jälkimmäiseen ammattiryhmittymään. Sanottakoon kuitenkin, että Lehden mukaan alkoholiin liittymättömän väkivallan nousu koski osittain statusta. Maatyömiesten, sekatyömiesten ja tukkityöläisten joukkoon oli päätenyt myös tilallisten jälkeläisiä, ja Lehti toteaa pahimpien riehujien olleen niitä, joita uhkasi statuksen lasku.²⁰⁹ Kailan havainnot maaseudun rikollisuudesta voivat liittyä väkivallan osalta siten mielestäni myös siihen, mitä Lehti toteaa yhteiskunnallisen kilpailun vaikutuksesta. Kilpailussa aiempaan asemaansa verrattuna heikoilla olevat vastasivat väkivallan pääosasta.²¹⁰

Kaila puhuu nuorten rikollisten kohdalla viileän asiantuntijapuheen sijaan empaattisesti, perustellessaan tilastotiedoista näkyvää, kauttaaltaan keskiväestöä korkeampaa varkausrikollisuutta.

Tässä iässä²¹¹ olevien nuorten kypsymättömyys, alkava itsenäistyminen, joka usein johtaa harkitsemattomiin kotoa poistumisiin, heräävä nautinnon- ja huvittelunhalu sekä herkkyyys viettelyksille selittävät täysin heidän alttiutensa varkaus- ja siveellisyysrikoksiin. Sama on asianlaita 18–20-vuotiaiden kohdalla. Tässä iässä olevien miesten suuri taipumus väkivaltarikoksiin on niin ikään helposti ymmärrettävissä heidän juuri

---

²⁰⁸ Lehti 2001, 201.

²⁰⁹ Lehti 2001, 203.

²¹⁰ *ibid.*

²¹¹ Kaila puhuu tilastojen alle 18-vuotiaista.

*saavuttamansa voiman- ja omanarvontuntonsa, sekä tälle ikäkaudelle ominaisen rajuuden valossa.*²¹²

Jos ajatellaan, että rikollisuutta pidettiin Suomessa itsestään selvästi poikkeavuutena 1950-luvun puoliväliin saakka, niin Kailan puheessa siitä ei näy jälkeäkään. Päinvastoin Kaila lähenee uudenlaista normaalin ajatusta rikollisista. Olettamukseni mukaan Kailan ajattelu lienee seurausta käytännöllisistä ja omakohtaisista tutkimuksista sekä tilastojen että nuorten rikollisten parissa. Kailan opetuksia seurannut emeritus, hänet oppi-isäkseen ottanut oikeuspsykiatri Panu Hakola, toteaa Kailan olleen aikaansa edellä.²¹³ Voi olla niinkin, että Kailan ajatusten kontrasti oikeustieteilijöihin nähden näytti voimakkaalta, sillä yhteiskunnassa näkyvämmässä roolissa oleva lainsäädäntö normeineen ja lainlaatijoineen olivat poikkeuksellisen tuomitsevilla ja moralisoivalla kannalla.

Nuorisoriikollisuustutkimuksen yksi ydintehtävä kautta Euroopan ja Yhdysvaltojen oli löytää kriminaalipoliittiset keinot, joilla uusintarikollisuus saataisiin estettyä. Oli huomattu, että taparikollisuus juontaa juurensa lapsuudesta ja nuoruudesta, eli että nuorisoriikollisuus oli uusintarikollisuuden perustana. Kailankin tekemän huomion mukaan aiemmin rangaistuilla oli merkittävä osuus kokonaisrikollisuusluvussa. Jo seitsemäntoistavuotiaissa oli neljännes aiemmin rangaistuja, yhdeksäntoistavuotiaissa heitä oli kolmannes ja 22–23-vuotiaissa kaksi kolmasosaa. Lukuisten muiden kansainvälisten tilastotutkimusten pohjalta oli näytetty toteen, että mitä nuoremasta henkilöstä oli kysymys, sen todennäköisimmin hän tulisi rikoksensa uusimaan vielä vuosien jälkeenkin. Kaila näyttää seuranneen, kaiketi arvostaneenkin erityisesti ruotsalaista tutkimusta, joka oli lähtöisin maasta, ”jossa huolenpito epäsosiaalisuuteen taipuvasta aineksesta on ehkä korkeammalla kuin missään muualla”.²¹⁴ Tällä Kaila tarkoittaa ruotsalaisessa yhteiskunnassa vakiinnutettua kansalaisen elämään vahvasti puuttuvaa sosiaalipolitiikkaa, jossa valtiovalta määritteli normaalin ja

---

²¹² Kaila 1950 osa 1, 141.

²¹³ Haastattelu Panu Hakola. Kuopio 21.10.2015.

²¹⁴ Kaila 1950, osa 1, 152.

epännormaalin kansalaisuuden ja kontrolloi kansalaisia, että he toteuttaisivat elämäänsä tämän normaliteetin mukaan.²¹⁵

Nuorimpina rötöstelyn aloittaneet tekivät Kailan tutkimuksen mukaan eniten rikoksia. Kuvaavaa hänen nuorisoriikollisista laatimansa tilaston perusteella on myös se, että vain kolmannes aiemmin tuomitsemattomista uusivat rikoksensa kolmen vuoden kuluessa, mutta jo yksi vankilakäynti nosti rikoksen uusijoiden määrän seitsemäänkymmeneen prosenttiin, kolme tai useamman kerran vankilassa olleista seitsemänkymmentäseitsemän prosenttia uusi rikoksensa kolmen vuoden kuluessa.²¹⁶ Rikollisuuskierteen pysäyttämiseksi mahdollisimman varhain nuoruudessa oli lukujen perusteella siis selvä syy ja suomalainen tutkimus oli ajan hermolla. Lasten ja nuorten huoltoon pyrkivä toiminta oli sekä perusteltua. Kenties ensimmäinenkin rikos voitaisiin ennaltaehkäistä.

Rikosten uusimistiheys rikoslajin mukaan osoitti Kailan mukaan sen, että ensi kerran tuomittujen uusiminen oli samanlaista tietyistä rikoslajeista (varkaudet, varkaus- ja muut omaisuusrikokset, omaisuus- ja väkivaltarikokset) riippumatta. Paras ennuste eli vähiten rikoksen uusimista ilmeni pelkästään väkivaltarikoksiin syyllistyneillä nuorilla. Aiemmin rangaistujen kohdalla omaisuusrikosten uusiminen oli tyypillisintä, kun taas väkivaltarikosten uusimistaipumus oli pienin. Kailan tulosten mukaan tyypillisin rikoksenuusijaryhmä oli väkivalta- ja omaisuusrikollisten ryhmässä pieni osa, joka teki kummankin laatuksia rikoksia. Pelkästään väkivaltarikoksia tehneet syyllistyivät useimmiten juuri väkivaltarikoksiin, mutta Kaila huomasi heidät seurannassaan myös sotarikosten tekijöiksi. Pelkästään varkauksista tuomitut, olivat he sitten ensikertalaisia tai rikoksenuusijoita, tekivät jatkossakin varkauksia.²¹⁷ Useammin tuomittujen varkaiden taipumus uusia rikoksensa oli kolmekymmentäviisikertainen keskiväestöön nähden. Kaiken kaikkiaan tulokset osoittivat Kailalle sen, että vapaurangaistukset eivät tehonneet rikoksenuusijoiden kohdalla.²¹⁸

---

²¹⁵ Ruotsin sosiaalisesta suunnittelusta enemmän Etzemüller 2014.

²¹⁶ Kaila 1950 osa 1, 153, 163.

²¹⁷ Kaila 1950 osa 1, 162.

²¹⁸ Kaila 1950 osa 1, 162–8.

Sodanaikaisen rikollisuuden vaiheita Kaila selvitti nojautuen itävaltalais tutkimukseen, joka painotti yleisen mielialan merkitystä sotatoimien aikana. Exner²¹⁹ oli jakanut sodan aikaisen mielialan neljään vaiheeseen, jota Kailakin tutkimuksessaan mukaili. Se oli hyvä yritys selittää sodan vaikutusta rikosalttiuteen ja siten rikostilastoihin, sillä osittain se soveltui myös Suomen toisen maailmansodan aikaiseen tilanteeseen. Kansallisen innostuksen aikakaudella kaikki tekivät Exnerin havaintojen mukaan parhaansa, mikä tilastollisesti näkyisi matalampina rikoslukuina. Kaila havaitsi, että loppuvuodesta 1939 ja alkuvuodesta 1940 rikollisuus oli Suomessa poikkeuksellisen pientä. Velvollisuuden täyttämisen aikana alkoi tavarapula. Alkava sotaväsymys vaikutti vähitellen, ja ensimmäisenä lähti kasvuun nuorisoriikollisuus. Tämän Kaila havaitsi tilastojen perusteella käyneen toteen Suomessa heti talvisodan päättymisen jälkeen. Sotaväsymykseen ja –masennukseen liittyi Exnerin tutkimuksessa loppuunpalaminen ja aliravitseminen, joka houkutteli tekemään tuttavuutta sotatalouden varjopuolien, kuten salakaupan kanssa.²²⁰

Kailan mukaan vuonna 1942 nuorten miesten rikollisuus oli kohonnut kolminkertaiseksi rauhan ajan vertailuluvuista. Kyseessä oli nimenomaan omaisuus- ja etenkin varkausrikollisuuden nousu, joka oli vuosina 1940–1946 korkeimmillaan: yhdeksänkymmentä prosenttia kaikesta rikollisuudesta nimenomaan 15–17-vuotiaiden nuorten miesten parissa. Myös väkivaltarikosten määrän nousu noudatti samaa linjaa, nuorille epätyypillinen väkivaltarikos yleistyi ryöstöjen muodossa, ”mikä on osoituksena nuorimman rikosentekijäryhmän villiintymisestä”. Kolmas suuri rikollisuuskriisi osui vuoteen 1945 ja Kaila odotti tähän laskua vasta 1949 vuoden aikana ja nuorison osuus tästä oli muutoksesta huomattava. Kaila katsoi syyksi taloudellisen ahdingon ja huonon alkoholitilanteen.²²¹ Exnerin tutkimus mainitsi neljänneksi vaiheeksi luhistumisen aikakauden, jossa epätoivo ja tulevaisuuden pelko vähensi myötätuntoa ja käytös näyttäytyi omanvoitonpyyntinä. Etenkin ryöstöt olivat vaihetta kuvaava

---

²¹⁹ Kaila 1950 osa 1, 169–70.

²²⁰ Kaila 1950 osa 1, 169.

²²¹ Kaila 1950 osa 1, 169–76.

rikostyyppi ja Kailakin oli ”moraalisen turmeluksen” havainnut.²²² Yllättäen hän itsekin arvostelee näitä rikoksia moraalisina.

Sodanaikaisen ja sen jälkeisen rikollisuuden nousuun ja vaihteluihin löytyi siis Kailan tutkimuksessa selitys yhteiskunnallisista olosuhteista ja taloudellisista muutoksista. Salakauppa mahdollisti omaisuusrikollisuuden kasvamisen ja siihen osallistuivat myös kunnan kansalaiset ostaessaan hämäreiden välikäsien kautta tavaroiden alkuperää kysymättä. Kun kiinnijäämisen riski oli pieni, Kaila sanoo, moni heikon vastustuskyvyn omaava helposti lankei varastamiseen, etenkin nuoret. Kaila kuvaa myös valtion omaisuutta kohtaan kasvanutta kunnioituksen puutetta sodan jatkuessa. Valtion omaisuus muuttui eräällä tavalla yhteiseksi omaisuudeksi, sotatoimialueella ja vähitellen muuallakin.²²³

Samoihin aikoihin rikosoikeustieteen professori johtava tutkija Brynolf Honkasalo pohtii nuorisoriikollisuutta sota-aikana ja tulee pitkälle samoihin päätelmiin kuin Kailakin, mitä tulee sodan aiheuttamiin taloudellisiin vaikeuksiin ja esimerkiksi pimeään kauppaan. Tilastojen ulkopuolelta hän tuo esiin myös koulujen kasvatuksellisen vaikutuksen vähenemisen sodan vuoksi, kun koulut olivat sodan vuoksi kiinni.²²⁴

Nuorten rikollisuus alkoi tilastojen perusteella aiemmin kuin keskiväestöllä ja Kaila tulkitsee tämän niin, että nuoret reagoivat sodanaikaisiin olosuhteisiin aikuisia voimakkaammin reagoinnilla ja itsenäistyivät liian varhain. Työvoimapula nimittäin avasi Kailan mukaan työmarkkinat nuorille ja sitä myöten ansaintamahdollisuudet vailla mahdollisuutta käyttää rahaa muutoin kuin juhlintaan. Kaila liitti seikkailunhalun ja ansioiden toivon nuorten liikkuvuuteen sodan aikana, sellaisiinkin paikkoihin, joissa saattoi joutua tekemisiin rikollisen aineksen kanssa. Sodan aikana työt postin parissa ja rautateillä olivat sellaisia, että kontrolli oli alhainen, mikä mahdollisti varkaudet. Säännöstelyn aikana nuoret

---

²²² Kaila 1950 osa 1, 170, 174–6.

²²³ Kaila 1950 osa 1, 179.

²²⁴ Honkasalo 1942, 101–5.

eivät Kailan mukaan ehkä osanneet järjestää elämäänsä rajoitusten mukaisesti, mikä johti sota-ajan rikoksiin.²²⁵

1.3 Rikoksentekijä Kailan psykiatrisen yksilötutkimuksen puntarissa

Martti Kailan tutkimuksen kohteena on kuusisataakaksi Helsingin Keskusvankilan alle 21-vuotiasta miespuolista kuritushuonetuomion saanutta nuorta vankia. Kun Kaila aloitti vuonna 1935 vankilapsykiatrin työnsä, oikeusministeriön vankeinhoitoviraston määräykset edellyttivät jokaisen alle 21-vuotiaan vangin tutkimista. Tutkinnan tarkoitus oli vangin sijoittelun ja käsittelyn helpottaminen rangaistusaikana. Aineisto oli siis kerätty siten, ettei sille ehkä alun perin ajateltu tieteellistä käyttöä. Henkilötutkintaan liittyi kahdenkeskinen keskustelu rikollisen elämäkulusta sekä kahden erillisen kysymyskaavakkeen täyttäminen, joista edellisessä kysyttiin rikoksentekijän elämästä, kotioloista, koulusta, töistä jne. ja jälkimmäinen toimi älykkyyden ja tietomäärän selvittäjänä. Vangeille oli Kaila suorittanut myös älykkyystestejä pistokokein.²²⁶

Yksilötutkimusaineiston avulla Martti Kaila tutki niitä rikollisuuden syitä, jotka johtuivat kunkin nuoren rikoksentekijän omasta henkilöhistoriasta, hänen yksilöllisistä ominaisuuksistaan sekä ympäristöolosuhteista joille hän oli altistunut elämänsä aikana. Yksilötutkimus esittäisi erilaisten yksilöllisten ja ympäristötekijöiden esiintymistiheyden erilaisiin rikoksiin syyllistyneiden joukossa. Kailan tavoitteena oli myös hahmottaa, mikä osuus rakenteellisilla ja ympäristötekijöillä olisi uusintarikollisuutta ajatellen. Kolmanneksi Martti Kaila pyrki tutkimaan, pystyikö yksilötutkimuksen ja vankilassa tapahtuneen havainnoinnin avulla tekemään ennustetta uusintarikollisuutta silmällä pitäen. Tutkimus osoittaisi rikollisuuteen johtavat tekijät nuorten keskuudessa sekä rikollisuuden uusimisvaaran kannalta merkittävät tekijät.²²⁷ Syiden selvittyä Martti Kailan tutkimus auttoi omalta osaltaan pohtimaan nuoriin rikoksentekijöihin kohdistuvaa käsittelyä ja kriminaalipoliittisia toimenpiteitä

---

²²⁵ Kaila 1950 osa 1, 179–80.

²²⁶ Kaila 1950 osa 2, 85–7.

²²⁷ Kaila 1950 osa 2, 1.

sekä toi pohjaa nuorisorikollisuutta ennaltaehkäisevien toimien suunnittelemiselle.²²⁸ Kolmannessa luvussa Kaila esittääkin juuri näitä toimenpiteitä.

Martti Kailan työhön liittyi mielisairauksien ja henkisten poikkeavuustilojen arviointi suhteessa rikoksen tekemiseen. Nuoren rikoksentekijän kohdalla yleinen psykiatrinen käsitys oli, että rikollisuus oli aina merkki yksilöllisestä poikkeavuudesta.²²⁹ Kaila oli selvittänyt artikkeleissaan aiemmin 1940-luvulla poikkeavuuksien, esimerkiksi skitsofrenian ja rikollisuuden yhteyttä sekä psyykkisten häiriöiden, joskin myös vajaamielisyyden yhteyttä rikollisuuteen. Suomessa kirjoitettiin myös kretschmeriläisen kehon konstituution ja rikollisuuden keskinäisestä yhteydestä. Sven Donner oli kirjoittanut konstituutiosta jo 1928. Luvussa 1 esiteltiin Kretschmerin konstituutio-oppia.²³⁰ Saksalaista kriminaalibiologiaa tutkinut Wetzell sijoittaa konstituutio-opin äärimmäisiin tutkimuslinjoihin ja näin ollen se edusti hänen mukaansa saksalaisen kriminologian marginaalia. Tälle on vaikeata löytää perustetta, sillä konstituutio-oppi oli kuitenkin laajalti tunnettu eurooppalaisessa psykiatriassa, epäsuorasti italialaisen kriminaaliantropologian uudelleenmuotoiluna, mutta erittäin yleisesti se tunnettiin myös lääkärikunnassa.²³¹ Se näkyy selvästi myös Kailan työssä, ja vaikka konstituutio-opin ei katsottu soveltuvan nuoren ihmisen tarkasteluun, Kaila kuitenkin arvioi vankeja säännönmukaisesti ruumiillisen kehittyneisyyden pohjalta.²³² Se kuului luonnollisesti lääkärin työhön ja arkipuheeseen vielä 1950-luvulla, eikä koskenut pelkästään rikollisten tutkimista.²³³ Suomessa ja Ruotsissa Kretschmerin oppi eli voimakkaana.

Ruotsalainen aatehistorioitsija Karin Johannisson kertoo teoksessa *Tecknen* (2004) kehon merkkien lukemisen historiasta lääkärinammattissa. Kehon ja kehon piirteiden ulkoinen tutkiminen oli lääkärin tärkein menetelmä sairauksien ja henkisten tilojen sekä poikkeavuuksien tutkimiseksi. Konstituutiolla tarkoitettiin

---

²²⁸ *ibid.*

²²⁹ Anttila 1981, 346.

²³⁰ Ks. kappale 1.2

²³¹ Konstituutiosta enemmän ks. esim. Johannisson 2004, 208–27.

²³² Kaila 1950 osa 2, 156.

²³³ Johannisson 2004, 209.

Johannissonin mukaan yksilön anatomisten ja fysiologisten ominaisuuksien summaa, kehollista luonnetta.²³⁴

Kaila oli omaksunut myös havainnoinnin ja tapausten kuvailun omaan psykiatriseen työhönsä luontevasti osana ajan psykiatrista koulutusta, olihan hän ollut nuorena miehenä apulaislääkärinä Saksassa Heidelbergissä. Rikollista koskevat yksilötutkimukset tai oikeudellisin termein henkilötutkinnat pohjautuivat saksalaisessa psykiatriassa tunnettuun, henkisesti poikkeavan yksilön pitkittäiseen elämänkerran selvittämiseen sairauden kulun ymmärtämiseksi (laaja yksilö- tai tapaustutkimus), sen jälkeen kun pelkästään aivoanatomiaan perustunut biologinen psykiatria oli alkanut menettää asemansa. Sairauksia voitiin luokitella niiden kulun mukaan. Laajassa mittakaavassa niitä voitiin ymmärtää systemaattisen tarkastelun avulla, näin Kraepelin uskoi.²³⁵ Psykiatrian muovauduttua rikollisuuskysymyksen ratkaisijaksi yhdessä juristien kanssa elämäkertatutkimuksen menetelmä näyttäisi siirtyneen palvelemaan rikollisen elämänkulun selvittämistä. Anttilan mukaan kriminologisen tutkimuksen ymmärrettiin terminä olevan 1930-40-luvulla nimenomaan psykiatrien tekemää henkilötutkimusta.²³⁶ Sen tavoitteena oli psykologisesti ymmärtää, "[...]miksi rikoksentekijä on tehnyt rikollisen teon tai yleensä joutunut rikokseen."²³⁷

Kuten ensimmäisessä luvussa kävi ilmi, psykiatrian saatua jalansijaa eurooppalaisissa seuraamusjärjestelmissä, rikolliset nähtiin nimenomaan parannettavina poikkeavina. Siten heidät tulisi sulkea hoitolaitoksiin vankiloiden sijaan. Tätä käsitystä jakoi 1930-luvulta lähtien ruotsalainen johtava kriminologi, kriminaalipsykologi Olof Kinberg, joka suositteli vankiloiden sijaan rikollisille hoitolaitoksia. Hänen kirjoituksiaan julkaistiin myös *Sielun Terveys* -lehdessä. Henkilötutkimus alettiin nähdä mahdollisuutena luokitella rikolliset heidän parantumiskykynsä mukaan. 1930-luvulla pidettiin progressiivisena jakaa syytetyt erilaisiin ryhmiin ja antaa kullekin ryhmälle sopivin käsittely. Skandinaviassa

---

²³⁴ Johannisson 2004, 25–6, 209.

²³⁵ Shorter 2005, 116.

²³⁶ Anttila 1981, 337. Kaila puhuu lisäksi kriminologisista erikoistutkimuksista, joilla niin ikään tarkoitettiin yksittäisiin rikoksentekijöihin kohdistuvia tutkimuksia. Kaila 1950 osa 2, 27.

²³⁷ Kaila 1950 osa 2, 27.

tämä omaksuttiin myös lainsäädäntöön. Erityisiin rikoksentekijäryhmiin luettiin myös nuoret rikoksentekijät.²³⁸

Välilliset ja välittömät syyt yksilöllisinä tekijöinä

Mitä tekijöitä Kailan yksilötutkimukset nostivat rikoksentekijöissä esiin ja millaisiin seikkoihin rikoksentekijäin elämässä ja ominaisuuksissa Kaila kiinnitti huomionsa? 1940-luvulla yksilölliset tekijät jaettiin välillisiin ja välittömiin syihin. Välilliset syyt viittasivat ominaisuuksiin ja olosuhteisiin, jotka olivat olleet pohjustamassa valmiutta rikoksen tekemiseen. Rikolliseen tekoon ryhtyminen edellytti siis tietynlaista taustaa ja alttiutta, joka ei-rikolliselta ihmiseltä puuttui. Välittömät syyt liittyivät tekohetken olosuhteisiin ja tekijän mielialaan rikoksen tekemisen hetkellä.²³⁹ Kaila otti tutkimuksessaan huomioon välillisinä rikokseen johtavina tekijöinä huonot kotiolot ja puutteellisen kasvatuksen, huonon koulumenestyksen ja mahdollisen opintojen keskeytyksen, elämäntavat ja jokapäiväisen ympäristön, toveripiirin sekä rikoksentekijän yksilölliset ominaisuudet, vajaamielisyyden, sairasmaielisyyden, väkijuomien käytön sekä rikosten impulsiivisuuden tai harkinnanalaisuuden. Nämä aikaansaivat rikosvalmiuden ja edistivät rikoksen ja turmion teille joutumista.²⁴⁰

Sukurasituksen tutkimisen taustalla oli Kailan tutkimuksessa vahva psykiatrinen motivaatio, nimittäin perinnöllisen psykopaatian olemassaolon kartoittaminen rikoksentekijän suvussa. Rasitukseksi katsottiin mielisairaudet, vajaamielisyys eli henkinen kehitysvammaisuus, alkoholismi, rikollisuus, irtolaisuus, kuuromykkyys ja itsemurhat. Niiden perusteella ajateltiin seulottavan psykopaattisuutta esille. Kaila keräsi tutkimustaan varten sukuselvityksiä aina tutkittavien kotipaikoista saakka ja järjesti ne tarkoiksi tilastollisiksi esityksiksi, saadakseen esille muun muassa sukurasituksen eri lajien esiintymisen rikoksentekijäin suvuissa lukumäärinä ja prosentuaalisesti.²⁴¹ ”Rasitukseen” näyttäisi sisältyvän melkeinpä kaikenlainen poikkeavuus, joka oli 1800-luvun lopulta saakka luokiteltu

---

²³⁸ *ibid.*

²³⁹ Kaila 1950 osa 2, 42.

²⁴⁰ Kaila 1952, 80.

²⁴¹ Kaila 1950 osa 2, 42–3.

osoittamaan yhteiskuntaan sopeutumattomuutta. Kailan tutkimuksessa tiedot olivat olemassa rikollisen vanhemmista, isovanhemmista ja sisaruksista. Kaila taulukoi sukurasituksen eri osa-alueet numeeriseen muotoon. Kuten aiemmin on todettu, nuorista rikollisista oli helpompaa saada elämäkertatietoa.

Sukurasitusta ajatellen rikoksenteijän vanhempien varsinainen psykopatia edellytti ilmeistä luonteen poikkeavuutta. Se näkyi elämän vinoutumisena tai perheen kokemana kärsimyksenä. Häilyvin määrittely psykopaattisista piirteistä tuli sen mukaan, että vanhemmat olisivat ”harrastuksiltaan tai käyttäytymiseltään eriskummallisia”.²⁴²

Alkoholismi ja psykopaattiset piirteet sekä todettu psykopatia olivat vahvin sukurasitus. Mitä vaikeampiin rikostyyppeihin tultiin, sitä suuremmassa suhteessa Kaila näki alkoholismin, etenkin isien juoppouden ja vanhempien psykopatian esiintyvyyden nuoren rikoksenteijän perheessä. Rikoksenuusijain kohdalla juoppous ja psykopatian määrä perheessä kasvoi, mitä pahemmasta rikoksenuusijasta oli kyse. Rikoksenteijän veljien ja isien rikollisuus liittyi olennaisesti tutkittavina olleiden nuorten miesten elämään. Rikollisten isien osuus kasvoi varsinkin rikoksen uusimismäärien kohdalla ja suurin isien rikollisuus oli sekä omaisuus- että väkivaltarikoksiin syyllistyneiden keskuudessa. Juoppouteen ja rikollisuuteen taipuvaisissa perheissä kasvoi siis samanlaisiksi. Kaila toi esille oletuksen rikollisuuteen johtavien synnynnäisten taipumusten olemassaolon mahdollisuudesta. Siinä kaikuu ajalle ominainen pohdinta kriminogeenisistä tekijöistä ja pelkästään rikollisten taipumusten sisäsyntyisestä olemassaolosta ihmisessä. Joko rikoksenteijöiden ja heidän veljiensä samanlainen kasvuympäristö johti heitä rikollisuuteen, tai sitten tutkittavissa ja heidän veljissään oli rakenteellisten ominaisuuksien samankaltaisuus.²⁴³

Kun Kaila tutki Helsingin Keskusvankilan nuoria rikoksenteijöitä, tutkittavat tulivat usein joko Helsingistä, sen taajaväkisistä pitäjistä ja niitä ympäröiviltä maaseutualueilta. Merkittäväksi tekijäksi rikollisuuden taustalle nousi se, että

---

²⁴² Kaila 1950 osa 2.

²⁴³ Kaila 1950 osa 2, 43, 45–6.

omaisuusrikoksiin toistuvasti syyllistyneet rikoksentekijät tulivat useimmiten kaupungeista ja väkivaltarikolliset tulivat maaseudulta.²⁴⁴ Samoin yksittäinen lievä omaisuusrikollisuus nousi maaseudulta kotoisin olevien tyypilliseksi rikokseksi. Kasvuympäristöllä olisi siis näyttänyt olevan hyvinkin väliä sen kannalta, millaisiin rikoksiin Kailan tutkittavat ryhtyivät. Kailan tutkimuksen perusteella myös avioton alkuperä oli ”omiaan” vaikuttamaan rikollisuuden syntyyn. Hän ei voinut suoranaisesti laittaa aviottomana syntymistä rikollisuuden syyksi, mutta tutkimusaineistossa heitä oli suhteellisesti iso lukumäärä, ja Kaila katsoi kasvuolosuhteiden puutteellisuuden olevan se tekijä, joka heidän lukuaan selitti.²⁴⁵ Puutteellisuus kaiketi tarkoitti ainakin isän puuttumista perheistä.

Lapsuudenperheen suuri lapsiluku johti usein vanhempien huolenpidon vähenemiseen ja esimerkiksi taloudelliseen ahdinkoon. Kaila itse katsoi nuorten rikoksentekijöiden olevan peräisin ylisuurista perheistä ja myös perheistä, joissa vanhemmat olivat eronneet tai jompikumpi vanhempi oli kuollut ennen kuin tutkittava oli täyttänyt kuusitoista vuotta. Epätäydellisen kodin lisäksi Kaila mainitsee tekijän rikollisuusalttiuden muodostumisen taustalla epäsosiaalisuuden.²⁴⁶ Siveellinen taso on ollut Kailan tutkittavien kodeissa moitteeton vain vajaassa kahdessatoista prosentissa tapauksista. Siveettömydessä otettiin huomioon kasvatuksen ja huolenpidon puutteet, perheenjäsenten rikollisuus ja juoppous ja sellainen toiminta, joka on ollut ”omiaan johdattamaan nuorta rikoksentekijää huonoihin tapoihin.”²⁴⁷

Koulussa nuorten rikoksentekijöiden ongelmat olivat olleet näkyvissä. Koulun keskeyttämisiin päädyttiin useimmiten haluttomuuden, huonon koulumenestyksen tai ”vanhempien leväperäisyyden” vuoksi. Koulunkäyntiongelmien olivat yhteydessä omaisuusrikosten tekemiseen. Myös puutteellinen ammattikoulutus näkyi nuorten rikoksentekijöiden tiedoissa. Ammattioppia saaneet harvemmin työskentelivät ammattiaan vastaavissa töissä. Esimerkiksi oppipoikana toimiminen saattoi jäädä sikseen heikon palkkauksen

---

²⁴⁴ Lehti 2001, 203.

²⁴⁵ Kaila 1950 osa 2, 123–4.

²⁴⁶ Kaila 1950 osa 2, 128–31.

²⁴⁷ Kaila 1950 osa 2, 131.

takia. Nuoret rikoksentekijät ja etenkin rikoksenuusijat olivat tilapäisiä töitä tekeviä sesonki- ja sekatyöläisiä ja heissä oli nimenomaan ammattikoulutuksen kesken jättäneitä. Työpaikat vaihtuivat usein, ne olivat lyhytaikaisia, työttömyysjaksot saattoivat olla välillä pitkiä ja toisaalta nuoret rikoksentekijät vieroksuivatkin työtä.²⁴⁸ Nykytermein voisi puhua syrjäytymisuhan alla olevista nuorista miehistä.

Nuorille rikoksentekijöille oli ominaista lyöttäytyä kavereiden kanssa yhteen ja lähteä seikkailu- tai kulkumatkalle vieraalle paikkakunnalle, jonka aikana rikos tehtiin. Ajan tutkimuksen mukaan vieraalla paikkakunnalla rikoksen tekeminen ennusti uusintarikollisuutta. Rikollisista työttöminä omasta syystään (työn etsimisen haluttomuuden vuoksi) oli ollut noin kolmekymmentäkahdeksan prosenttia, joten tarve hankkia toimeentuloa oli olemassa. Mitä vakavammasta omaisuusrikoksesta oli kyse, sitä suurempi määrä rikoslajin mukaisessa ryhmässä oli työttömiä.²⁴⁹

Väkivalta- ja omaisuusrikolliset poikkesivat kylläkin toisistaan: Väkivaltarikollisista oli useimmiten merkintä ahkerasta työntekijästä. Rikoksiaan uusivilla omaisuusrikollisilla kuvaavaa taas oli kestävyuden puute, joka saattoi johtaa useisiin kymmeniinkin vaihtuviin työpaikkoihin. Alkoholit oli myös usein kuvassa mukana. Rangaistusten vuoksi nuoret eivät saaneet kunnon työpaikkoja, ja heidän täytyi tyytyä tilapäistöihin, jotka olivat kestoltaan lyhyitä. Kaila kertoo tapauksesta, joka oli aiemmin rangaistu useista törkeistä murtovarkauksista, ja ehdolliseen päästyään piti vastenmielisenä samaansa työtä. Parissa viikossa oli tehnyt jälleen viisi murtovarkautta. Kaila katsoi työhaluttomuuden lisäksi ”ehkäisyjen puutteen” osasyynä rikollisuuteen, siis kyvyttömyyden hillitä itseään.²⁵⁰

Eryteisesti kulkurielämän viettäminen altisti rikoksille. Kulkurinuoret hankkivat toimeentulonsa varastelemalla ja ryöstelemällä tai kaupustelijoina. Kailan havaitsemista kulkureista kaikki tapaukset olivat ”mustalaisia”, mutta satunnainen

---

²⁴⁸ Kaila 1950 osa 2, 134–9, 56–8.

²⁴⁹ Kaila 1950, 141, 147.

²⁵⁰ Kaila 1950 osa 2, 141–2.

kuljeskelu paikkakunnalta toiselle oli kohtuullisen tavallista muidenkin rikosentekijöiden keskuudessa.²⁵¹

Kaila laskee elämäntavat osittain myös nuoren yksilöllisiin tekijöihin. Puhuttaessa nuorista rikosentekijöistä oli alkoholinkäytöllä Kailan mukaan erittäin iso merkitys sekä välillisesti että välittömästi. Väkijuomien väärinkäyttö oli ominaista omaisuusrikoksia tekeville uusintarikollisille ja arvatenkin väkivaltarikollisille.²⁵² Kaila kertoo elämäntavoista saadun melko heikosti tietoa. Kyselykaavakkeet olivat sisältäneet kysymyksiä esimerkiksi yhdistystoiminnasta, kahvila- ja ravintolaelämän vietosta, elokuvissa käynneistä, mielikirjallisuudesta jne. mutta hän epäili vastausten sisältävän kaunistelua. Eikä se mielestäni ihme olekaan. Keskiluokkaista elämäntapaa heijastelevat kysymykset saattoivat olla nuoresta hämmentäviä ja vieraita hänen kokemusmaailmassaan. Ehkä osa nuorista ei edes käsittänyt, mistä kyselyssä tiedustelluissa elämäntavoissa oli kyse. Kun tutkittavien vankien joukossa oli yksi ylioppilaaksi kirjoittanut ja myöhemmin kansakoulun opettajaksi valmistunut nuori, voidaan ymmärtää, että nuorten rikollisten yleinen sivistystaso ei taatulla varmuudella vastannut kysymysten laatijoiden sivistystasoa. Toisaalta kysymysten laatijat eivät mielestäni olleet niin valistuneita, että olisivat osanneet laatia oikeanlaisia kysymyksiä.

Kailan huomion kiinnitti se, että nuorilla ei ollut harrastuksia, he eivät urheilleet eivätkä olleet mukana kerho- tai yhdistystoiminnassa. Tämä oli Kailasta suorastaan silmiinpistävää.²⁵³ Maalaisista, usein köyhistä oloista tuleville nuorille taas kaupunkilaiskulttuuriin mielletävä harrastuselämä oli varmasti vierasta. Kysely heijasteli mielestäni enemmän hyvinvoivan ja kaupunkilaisen, keskiluokkaisen elämäntapoja. Myöhemmin luvussa kolme näemme, että huoltotoiminnan kehittämisen yhteydessä harrastustoimintaan kiinnitetään nimenomaan huomiota ja Kaila esittää ajatuksiaan rikollisuuden vähentämiseksi sen avulla.

---

²⁵¹ Kaila 1950 osa 2, 141.

²⁵² Kaila 1950 osa 2, 60.

²⁵³ Kaila 1950 osa 2, 146.

Päähenkilöämme ilahduttava poikkeuskin löytyi väkivaltarikollisten ryhmästä. Kaila näytti ihailevan yritteliäisyyttä ja omin voimin etenemistä. ”Tähän ryhmään kuuluvista nuorukaisista eräs on työtuloistaan säästänyt sen verran, että hän on voinut käydä puuteollisuuskoulun ja perustaa puuseppäverstaan, joka osoitti ennen rikosta menestymisen merkkejä; toinen on niin ikään ansioistaan säästämillään varoilla käynyt Kurkijoen maamiesopiston.”²⁵⁴ Voisi ajatella keskiluokkaisissa perheissä ryhdyttävän yrittäjiksi ja hankkivan sivistyksellistä koulutusta melkein pä itsestään selyytenä.

On palattava Martti Kailan omaan taustaan pappis- ja kulttuurisuvun jälkeläisenä. Hyvät ja vauraat, sivistyneet olosuhteet ja itsenäinen omien elämänvalintojen tekeminen saattoivat hyvinkin olla hänelle syntymälahjaksi saatu oikeus sekä itsestäänselvyys. Nuorten rikoksentekijöiden vaikeuksien ja huonojen olosuhteiden vaivaama elämä lienee ollut kokemuksellisesti kaukana hänen maailmankuvastaan, samoin heidän arvonsa. Nuorille rikoksen taitava tekeminen ja yksin varkaana pärjääminen saattoi nimittäin heidän maailmassaan olla uskoakseni ihailtavaa omin voimin etenemistä. On kuitenkin selvää, että Kailan havainto osoitti mielekkään tekemisen puutteen nuorten rikoksentekijöiden keskuudessa, se oli tärkeä tulos, ja sen on tärkeä tulos, jonka pohjalta hän myöhemmin linjasi toimenpide-ehdotuksiaan osallistuessaan huoltokeskusteluun.

Kailan nuorukaisista tilannerikoksia vaille harkintaa teki isompi osa kuin harkittuja rikoksia. Väkivaltarikokset olivat suurilta osin tilannerikoksia ja harkittuja rikoksia nuoret taas tekivät omaisuuteen kohdistuen. Nuorukaisten rikoksia kuvasti tilennarikoksissa mieliteot. Motiivina olikin Kailan mukaan halu huvitella kaverien kanssa kahviloissa ja ravintoloissa sekä tyytymättömyys rahanpuutteeseen. Saadut varat myös tuhlatiin usein ajattelemattomasti. Oliko tämä syynä osittain siihen, että elämäntapakysymysten vastaukset olivat niin kaunisteltuja – koska rahat oli saatu vääryydellä? Suoranainen puute tai ahdinko oli ehkä yllättäenkin vain harvoissa tapauksissa nuoren rikoksen tekemisen motiivina.²⁵⁵

---

²⁵⁴ Kaila 1950 osa 2, 142–6.

²⁵⁵ Kaila 1950, osa 2, 146–51.

Vankilassa Kailan tutkittavien käyttäytymistä, kurinpitorikkomuksia ja karkaamisia, työntekoa ja ahkeruutta tarkasteltiin vankilaelämän ulkopuolella selviytymisen kannalta taulukoinnilla ja arvosteluin. Uusintarikollisuutta haluttiin nimenomaan torjua. Kailan laati taulukon vankila-ajan käytöksestä suhteessa rikoksen uusimisalttiuteen ja tulos oli ristiriitainen. Pahimmat rikoksenuusijat käyttäytyivät yleisemmin huonosti, mutta iso osa rikoksenuusijoita oli vankilassaoloaikana käyttäytynyt moitteettomasti. Huono käytös ei myöskään Kailan mukaan ennakoanut vankilaan palaamista, yhtä hyvin hyväkäyttöisiä vankeja taas oli palannut telkien taakse. Mielenkiintoista kyllä, väkivaltarikollisissa oli eniten kiitettävän arvostelun saaneita. Väkivaltarikoksen uusineillakin vain harvalla käytös oli ollut huono. Kailan oli tällöin vankila-aikaisen käytöksen perusteella vaikeata vetää johtopäätöstä siitä, mitä tapahtuisi rikoksen uusimisherkkyyden suhteen, kun nuori pääsisi vankilasta.²⁵⁶ Ehkäpä alkoholinkäyttö vaikutti näiden nuorten rikolliseen käytökseen enemmän kuin Kaila osasi aavistaakaan, sillä juuri alkoholinkäytön tiedettiin johtavan impulsiivisiin ja väkivaltaisiin tekoihin, vaikka muuna aikana rikolliset käyttäytyivätkin hyvin.

Fyysisten ominaisuuksien tutkimista

Yksilöllisistä tekijöistä nuorten rikosentekijöiden ruumiillinen tila tutkittiin. Kuten aiemmin mainitsin, Kailan mukaan psykiatri Emil Kretschmerin konstituutio-opin ei katsottu sopivan keskenkasvuisten arviointiin. Kuitenkin Kaila tutki nuorten rikosentekijöiden kehon rakennetta ja kehitystä suhteessa keskiväestöön. Kaila käytti, jollei aina suoraan Kretschmerin ruumiinrakennekuvauksia, niin kuitenkin täysin vastaavia kehon arviointeja ja liitti ne sitten tiettyihin rikostyyppeihin. Ulkoisen muodon perusteella tehtyä rikollisen arviointia ei siten oltu unohdettu vielä 1920-luvullakaan²⁵⁷ ja Kretschmerin typologia oli voimissaan Suomessa vielä silloinkin, kun Kaila työtään teki. Kaila myös luennoi ja opetti konstituutiopsykologiasta opetustyössään 1940-

---

²⁵⁶ Kaila 1950 osa 2, 152–3.

²⁵⁷ Aromaa & Laitinen 2005,63. Yhdysvalloissa Ernest A. Hooton pyrki todistamaan Lombroson peruslähtökohdat oikeiksi vielä vuonna 1939 teoksessaan *American Criminal*.

luvun lopussa.²⁵⁸ Tässä yhteydessä voidaan palauttaa hetkeksi mieliin Kretschmerin oppi-isien, sekä Lombroson että Ferrin kategorisoinnit ²⁵⁹ ja on vaikea olla näkemättä italialaisen tutkimuksen jäänteitä 1940–50-luvun tutkimuksessa, vaikka etenkin Lombroso oli näennäisesti jo unohdettu. Lombrosoon johtavat epäsuorasti myös Kailan jäljet ja on ymmärrettävä, miten iso vaikutus italialaisella kriminologian pioneerilla oli myöhempään tutkimukseen.

Fyysisen kehittyneisyyden rinnalla osa henkilötutkintaa oli sukupuolisen kehittyneisyyden sekä sukupuolielämän ja aviosuhteiden tarkastelu, kuten terveydentila ylipäätään. Tutkimuksen tulosten mukaan nuoret rikoksentekijät poikkesivat terveydeltään siinä, että he olivat ruumiillisesti terveempiä kuin saman ikäinen väestö yleensä.²⁶⁰ He sairastivat sukupuolitauteja enemmän kuin ikäisensä keskimäärin ja ajautuivat sukupuolisuhteisiin verrattain varhaisella iällä. ”Kysymyksessä ei kuitenkaan näytä olevan mikään liian varhainen sukuvietin kypsyminen, vaan nuorten rikoksentekijäin sekä olosuhteista että rakenteellisista tekijöistä johtuva ehkäisyjen puute.” Avioliiton katsottiin ajan psykiatriassa olevan tekijä, jonka katsottiin vähentävän taipumusta rikoksen uusimiseen. Ehkäisyillä tarkoitettiin siis kykyä itsekontrolliin. Suhteeseen sitoutuminen vähensi Kailankin aineistostaan saamien tulosten mukaan turmion teille joutumista.²⁶¹

Rikollisen ruumiinpainoa, lihasvoimaa ja terveydentilaa verrattiin yhä ei-rikollisiin tai keskimääräiseen väestöön. Ylipitkät ja hontelot nuorukaiset syyllistyivät Kailan puntarissa varkauksiin ja muihin omaisuusrikoksiin ja vertautuivat ”Kretschmerin leptosoomisen tyyppin eunukoidiseen alaryhmään ylipitkine raajoineen ja kapeine rintakehineen.” Pahoinpitelijät taas vaikuttivat vankemmilta ja tanakoimmilta, mikä vastasi atleettista ruumiinrakennetta. Goring oli Kailan mukaan tutkinut laajalla aineistolla pituuden ja painon suhdetta eri rikostyypeissä, ja tämänkin perusteella Kaila otti huomioon varkaiden, väärentäjien, omaisuus- ja väkivaltarikollisten sekä väkivaltarikollisten kehon vastaavat mitat, muttei saanut

---

²⁵⁸ Kaila 1950, 47.

²⁵⁹ *Yksilöllisiin syihin* Ferri luki iän, siviilisäädyn, ammatin, asuinpaikan, yhteiskuntaluokan, koulutuksen sekä psyykkisen ja ruumiillisen rakenteen. Kehä oli Ferrille yksi tarkkailun kohde kuten oppi-isälleen Lombrosollekin.

²⁶⁰ Kaila 1950, osa 2, 159.

²⁶¹ Kaila 1950 osa 2, 161.

lopullisesti todistavia tuloksia. Tutkimusaineisto oli liian suppea. Hän havaitsi kyllä pituuden ja painon suhteen alamittaisuutta, etenkin varkauksien tekijöissä sekä alaikäisiin sekaantujissa. Näitä rikoksentekijöitä koski tavanomaisesti myös infantilismi, eli sukupuolisen kehittyneisyyden viive.²⁶² Fyysiseen konstituutioon perustuva rikollisuuden selittäminen oli siis tässäkin esillä. Goring, jota Kaila oli lukenut, uskoi, että rikollisuuden taustalla oli rikoksentekijän ruumiillinen ja henkinen vajavuus.²⁶³

Vertailun vuoksi Ruotsissa kriminaalipsykologi Olof Kinberg oli havainnut kretschmeriläiseen oppiin nojautuen, että murhaajissa oli suurimmaksi osaksi leptosomeja ja atleetikkoja ja vain poikkeustapauksissa pyknikkoja. Leptosomien tekemien murhien tekotapaa hän luonnehti kavalaksi, laskelmoivaksi ja kylmäveriseksi. Hän teki johtopäätöksen, että väkivaltarikoksen, etenkin murhan, ja konstituutiotyyppin välillä oli yhteys.²⁶⁴ Koska Kinberg edusti kriminaalipsykiatriaa ja sosiaalipsykologiaa, hän lähestyi kehollisuuden tarkastelua myös toisella, Kailan näkökulmasta poikkeavalla tavalla: rikokseen johtavana tekijänä sosiaalisen sopeutumattomuuden ajatuksen kautta.

Empiirisen ja psykologisen näkökulman mukaan rikos Kinbergin mielestä aina tulosta jonkinlaisesta kehityksestä. Fysiologinen sopeutumattomuus saattoi merkitä aistien vajavaisuutta, syntymämerkkejä naamassa tai muuta vastaavaa, erityistä rumuutta. Kehityshäiriöt, krooniset sairaudet, vammat ja infantilismi saattoivat johtaa sosiaalisesti omien mahdollisuuksien heikentymiseen esimerkiksi työnsaannissa, joka taas johtaisi rikollisiin tilaisuuksiin tarttumiseen. Kinberg sovelsi morelilaisesta ja lombrosolaisesta ajattelusta peräisin olevaa rappeutumis- ja merkkioppia ennustamalla sosiaalista sopeutumattomuutta kehon vajavaisuuden perusteella.²⁶⁵ Fyysinen sopeutumattomuus saattaisi siis myös johtaa abnormeihin psykologisiin tilanteisiin ympäristön suhtautumisen vuoksi, kuten katkeruuteen ja kaiken kaikkiaan heikkouteen toimintakyvyssä, jolloin

---

²⁶² Kaila 1946, 160.

²⁶³ Anttila & Törnudd 1970, 34.

²⁶⁴ Oiva Elo, "Eräistä sielullisista tekijöistä väkivaltarikoksissa." *Sielun terveys* 2/1936.

²⁶⁵ Ks. Pietikäinen 2013, 99; Johannisson 2004, 232–9.

rikoksen tekeminen olisi aidan matalimman kohdan ylittämistä.²⁶⁶ Kinbergin näkökulmassa on kyse hänen kannattamastaan kausaliteetista, siitä että kaikki psykologiset tapahtumat tai asioiden kulku ovat deterministisiä. ”Jokainen rikos on psykologisen kehityksen tulos.”²⁶⁷ Kaila oli tässä suhteessa psykiatrina maltillisempi ja pragmaattisempi, hän ei tehnyt pitkälle vietyjä tulkintoja tutkittaviensa sielunelämästä.

Alamittaisuus koski edellisellä rikollisryhmällä Kailan mukaan vielä psyykeä: ”Usein he ovat myös henkisessä kehityksessään takapajulla, vaikeivät suorastaan aina vajaamielisiä.”²⁶⁸ Lainaus muistuttaa Serlachiuksen muutamia vuosikymmeniä aiemmin tehtyä mainintaa lähestulkoon idiooteista rikoksentekijäistä, joiden parantamiseksi hän suunnitteli erityisiä hoitolaitoksia.

Lukijalle tulee mieleen tutkimustilanne ja -asetelma Helsingin Keskusvankilassa. Tutkittavana oleva, kasvattamaton ja kouluttamaton nuori rikoksentekijä on korkeasti koulutetun tutkijan ja ”sivistyneen eklektikon”²⁶⁹ puntarissa. Iso ero maailmankatsomusten ja yhteisen kielen välillä on selvä. Takapajuisuuteen, siveelliseen alamittaisuuteen tai työväestön ja muun rahvaan yksinkertaisuuteen huomion kiinnittäminen oli ollut tuttua aiemminkin. Rahvaan puutteet olivat tulleet myös kasvatuksellisten toimenpiteiden kohteeksi mentaalihygieenisen liikkeen myötä. Voi todeta, että sivistyneistön ymmärrys ei välttämättä ulottunut vähäosaisemman nuoren tasolle, ja luonnollinen tiedostamisen puute oli monen muunkin paremmasta taustasta lähtöisin olevan kasvattajan, lääkärin tai juristin riesana laajemminkin tuohon aikaan.²⁷⁰

Terveystilan tarkasteluun liittyi vielä muuan seikka, nimittäin rikollista tekoa edeltävä mahdollinen vaikeanlainen aivovamma tai aivosairaus. Tämän huomioimalla Kaila pyrki selvittämään, liittyikö saatuun vammaan tai sairauteen

---

²⁶⁶ Kinberg 1935, 26–9.

²⁶⁷ Qvarsell 1993, 227.

²⁶⁸ Kaila 1950, osa 2, 156.

²⁶⁹ Kuusi 1960, 4.

²⁷⁰ Johannisson 2014.

siitä seurannut vajaamielisyys ja toisekseen, oliko aivovamma tai -sairaus johtanut luonteenmuutokseen siten, että syy-yhteys rikollisuuteen olisi todennettavissa.²⁷¹

Vajaamielisyyden ja psykopatian arviointia

Sielulliset vajavuustilat ja luonteen poikkeavuus edustivat Kailan aineistosta enemmistöä rikoksentekijöiden joukossa. Kuudestasadasta kahdesta rikoksentekijästä normaaleja oli vain 237. Kaikki muut olivat poikkeavia; vajaamielisiä (imbesillejä, debiilejä, debiilejä ja psykopaatteja), psykopaatteja, psykopaatteja piirteitä omaavia, kaatumatautisia tai mielisairaita. Vajaamielisten rikoksiin kuuluivat yleisimmin alaikäisiin sekaantuminen, raiskaukset ja väärän valan antaminen. Kaila katsoi, että siveellisyysrikosten tekijöillä nimenomaan heidän älyllinen vajavuutensa oli päätekijänä rikokseen ryhtymisessä. Älykkyyttä selvitettiin paitsi pistokokein, myös itse yksilötutkimuskeskustelussa. Diagnostisoidessaan rikoksentekijän älykkyyttä "[t]utkittavan keskustelutapa, asenne rikokseensa ja rangaistukseensa ja hänen yleinen käyttäytymisensä ovat useimmiten varsin pian paljastaneet vajavuuden."²⁷²

Se, miten Suomessa vajaamielisyys lopulta luokiteltiin, johtui vajaakykyisten lasten huoltokomitean tarpeesta saada käyttöönsä yhdenmukainen vajaamielisyyden luokittelu. Huoltokomitea pyysi vuonna 1945 Suomen psykiatris-neurologiselta yhdistykseltä kantaa ja määritelmää vajaamielisyyden asteista. Vastaus pohjasi vajaamielisten sosiaaliseen selviytymiseen, Kailan mukaan älykkyydestestistö saattoi nimittäin johtaa harhaan.²⁷³ Se pitää varmastikin paikkansa, sillä itse testien tekeminen saattoi tuottaa ongelmia niitä tekevien nuorten henkilöiden sivistystasosta johtuen, riippumatta älykkyydestä.

Tässä kohtaa on hyvä tuoda esiin yhdistyksen vastaus Huoltokomitealle nähdäksemme, mitä Suomessa vuonna 1945 tarkoitettiin vajaamielisyysdellä. Tylsämieliset eli idiootit eivät kyenneet sopeutumaan yksinkertaisinkaan olosuhteisiin, he puhuivat vajavaisesti eivätkö oppineet lukemaan ja kirjoittamaan.

---

²⁷¹ Kaila 1950, osa 2, 162.

²⁷² Kaila 1950, osa 2, 166–70.

²⁷³ Kaila 1950, osa 2, 167.

He tarvitsivat nykytermein ilmaistuna avustajaa. Älykkyyksiä oli arvioitu tuolloin nollassa kuuteen vuotta. Vähämieliset eli imbesillit eivät liioin kyenneet huolehtimaan määritelmän mukaan itsestään, mutta heidän sopeutumisensa oli parempaa yksinkertaisissa olosuhteissa. Kirjoittaminen ja lukeminen sujuivat, samoin yhteen- ja vähennyslaskut. He pystyivät tekemään yksinkertaisia tehtäviä ilman ohjausta, mutta harkintaa, arvostelu- ja aloitekykyä vaativiin töihin heistä ei ollut. Sanavaraston Kaila katsoi pieneksi ja ilmaisukeinot avuttomiksi. Vuonna 1945 vähämielisen älykkyyksiä katsottiin kuudesta yhdeksään vuotta.

Heikkomieliset eli debiilit kykenivät jo kansakoulutiedon omaksumiseen silloisen apukoulun luokilla, yksinkertaisten töiden tekemiseen ja jopa ammatin hankkimiseen. Ymmärrys oli kuitenkin puutteellinen esimerkiksi yhteiskunnan rakenteesta. Kasvatuksesta, ammatin saamisesta ja sijoituksesta oikein huolehdittaessa he voisivat elää itsenäistä elämää. Älykkyyksiä oli määritelty yhdeksästä kahteentoista vuotta. Määritelmien häilyvyydestä ja ehkä tulkinnanvaraisuudestakin kertoo määritelmä normaaliälyisen ja vajaamielisen välimaastossa. Heitä olivat Kailan mukaan takapajulle jääneet, joita oli alettu nimittää heikkolahjaisiksi. Heitä olivat älykkyyksiältään noin kahdestatoista viiteentoista vuotiaat.²⁷⁴ Kuten aiemminkin mainitsin, Serlachius puhuu jo vuonna 1907 niistä, jotka ”olematta täydellisiä idiootteja olivat jääneet henkisessä kehityksessään keskenkasvuiseksi”²⁷⁵. Takapajuisuus voi selittyä yksinkertaisesti sivistymättömyydellä ja kasvattamattomuudella, jota köyhän maan maaseudulla varmasti riitti. Kaila tai muut oppineet eivät ehkä osanneet nimetä maaseudun kasvatteja muulla tavalla.

Kaila havaitsi, että vajaamielisyys oli yleistä siveellisyysrikosten ja väärän valan antamisen lisäksi omaisuusrikoksiin syyllistyneiden joukossa, ainakin selvästi enemmän kuin väkivaltarikoksiin syyllistyneiden joukossa. He toimivat Kailan mukaan usein hetken mielijohteesta ja vailla ”ehkäisyjä”, kuten Kaila asian ilmaisee. Rikoksiin he joutuivat ”tyhmyyttään”, mistä kertoi myös se, että vajaamielisistä harva uusi rikoksensa. Vajaamielisten rikoksen uusimiseen

---

²⁷⁴ Kaila 1950 osa 2, 166–7.

²⁷⁵ Allan Serlachius, ”Henkisesti vaja-arvoisten henkilöiden rikosoikeudellinen käsittely.” *Lakimies* 6/1907.

tarvittiin psykopaattinen luonne. Mikäli psykopaattisuus oli vaikea-asteista, itse vajaamielisyys jäi sen varjoon ja rikollisesta tuli myös alttiimpi uusintarikoksiin. Yleisesti ottaen he olivat Kailan mukaan myös hyvin vaarallisia.²⁷⁶ Väkivaltarikollisuuteen vajaamielisillä oli Kailan tulosten mukaan hyvin pieni taipumus.

Aiempien vuosikymmenien käsitys vajaamielisistä pohjautui rotuhygieenisiin ajatuksiin, joiden mukaan geneettisesti ala-arvoisena pidettyjen uskottiin olevan rikollisia. Suomen yhteiskunnan historiaa ja vähemmistöjä tutkinut Martti Mattilan väitöstutkimuksen mukaan viime vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla ajateltiin, että jokaisessa tylsämielisessä piili rikollinen.²⁷⁷ Näin toteaa myös muun muassa vammaisuuden tulkinnoista huoltokeskusteluissa tutkimusta tehnyt Minna Harjula. Ajateltiin jopa, että pahanteko, valehtelu ja hillittömyys olivat ilo näille moraalisesti degeneroituneille. Aiempiä vuosikymmeniä oli saatu sellaisia tutkimustuloksia, joiden mukaan henkisellä vajavaisuudella ja rikollisuudella olisi ollut selvä yhteys, kun valtion vastaanottolaitoksiin otetuista pojista neljästäkymmenestä kuuteenkymmeneen prosenttia oli mitattu jälkeenjääneiksi.²⁷⁸ Kailan tutkimus ainakin osittain näyttäisi korjanneen käsitystä siitä, että esimerkiksi tylsämieliset olisivat poikkeuksetta murhaajia, raiskaajia tai tuhopolttajia. Tulosten mukaan näytti siltä, vajaamieliset olivatkin vaarattomampia kuin mitä oli ajateltu.

Kaila oli havainnut tutkimusaineiston valossa, ettei tuomioistuimien osannut todeta vajaamielisyyttä, vaan rikollisten henkilökertomusten perusteella vajaamielinen oli tuomittu useimmiten normaalijärkisenä. Mielentilatutkimus oli suoritettu vain neljälle imbesiilille neljästäkymmenestä ja silloinkin vain rikosten toistamisen vuoksi tai niiden omalaatuisuuden vuoksi, joihin Kaila itsekin psykiatrina nähtävästi osasi kiinnittää huomiota.²⁷⁹ Oliko tuomioistuin tarkasteltavalla ajanjaksolla ylityöllistetty, vai minkä vuoksi siellä ei ollut valmiuksia huomata näitä poikkeavia ihmisiä edes tekojensa perusteella, siihen Kaila ei ota kantaa.

---

²⁷⁶ Kaila 1950 osa 2, 172–6.

²⁷⁷ Mattila 1999, 168, ks. myös Harjula 1996, 145.

²⁷⁸ Harjula 1996, 144–5.

²⁷⁹ Kaila 1950 osa 2, 178.

Mikäli asia kuvasti laajemminkin näiden vajaamielisten tilannetta, he eivät olleet 1930–40-luvulla saaneet tarvitsemaansa poikkeuskäsittelyä riittävässä määrin, vaan nähtävästi katosivat seuraamusjärjestelmän rattaisiin. Minna Harjulan mukaan eri tylsämielisyyden asteista debiilit ja imbesillit katsottiin vaarallisimmiksi, etenkin jos vajavaisuus oli jäänyt huomaamatta.²⁸⁰ Oletettua uhkaa ajatellen olisi siis ollut tuomioistuimenkin etu havaita heidät. Toisaalta harvaa rikollista pidettiin kuitenkin täysin terveenä. Yhteiskunnan suojeleminen ylipäättään poikkeavilta, joihin rikolliset ja vajaamieliset siis laskettiin, oli olennaisempaa kuin yksilöiden oikeudet. Toisaalta vasta Kaila näki ja itse ajoi humanisuutta oikeudenkäyttöön ja nosti epäkohtia esiin vähäväkistenkin käsittelyssä. Vaikka aikaa ennen 1960-lukua on vankeinhoidossa kritisoitu psykiatrian ylikorostamisen aikana, niin väitän, että jäykkiä asenteita notkistaneet harvat henkilöt ja tutkimus olivat kuitenkin Kailan tavoin

Kailan arvion mukaan vajaamielisistä varsinkin nuorten imbesillien huono selviytymiskyky vieraissa ympäristöissä hillitsi rikollisuutta ja liikkuvuutta. He olivat riippuvaisia tutuista ympyröistä. Debiilit sen sijaan aineiston mukaan kykenivät paremmin arvostelukyvyyttömään ja mielijohteiseen rikoksentekoon hieman paremman sopeutuvuutensa vuoksi, mikä lisäsi heidän liikkumistaan kaupungista toiseen. Nuorissa rikoksentekijöissä heitä oli kahdestatoista viiteentoista kertaa enemmän kuin keskiväestössä. Rikoksen teille debiilit lähtivät, kuten Kaila aiemminkin on todennut, psykopaattisten piirteiden takia, mutta myös pelkästään siksi, ettei heille ollut huolenpitoa järjestettynä.²⁸¹ Oikeusväki kohteli heitä syyntakeellisina silloinkin, kun mielentilatutkimusta olisi tarvittu ja olisi kaivattu toisenlaisia keinoja kuin vankilaan toimittaminen.

Psykopatian suhteen Martti Kaila totesi, ettei ollut mitään keinoa erottaa synnynnäisten taipumusten mukaan muodostuneita psykopaattisia reaktiotapoja ja sellaisia käyttäytymistapoja, jotka johtuisivat pitkällä aikavälillä kehittyvään nuoreen vaikuttaneista epäedullisista tekijöistä. Tutkimuksensa psykopatiamääritelmää rakentaessaan Kaila tukeutuu osittain ruotsalaispsykiatri

---

²⁸⁰ Harjula 1996, 145.

²⁸¹ Kaila 1950 osa 2, 179.

Thorsten Sondénin määritelmään vuodelta 1940, toteaa sen parhaiten osuvaksi ja kirjoittaa seuraavaa: ”[Psykopatialla] tarkoitetaan sellaista perinnöllisten taipumusten tai kehitysvuosien aikana vahingollisten ulkonaisten tekijöiden vaikutuksesta syntynyttä luonteenpoikkeavuutta, joka ennen muuta ilmenee kykenemättömyytenä sopeutua toisten ihmisten pariin.”²⁸²

Määritelmä ottaa huomion myös ulkoiset tekijät kehityksen varhaiskautena. Psykiatrian kaksi perusnäkemystä sekä psykososiaalisesta että biologisesta pohjasta mielen sairauksien lähtökohtana tulevat tässä kumpikin esiin. Yleisen käytännön mukaan psykopatian syyt rinnastettiin 1940-luvulla rakenteellisista ominaisuuksista johtuvaan poikkeavuuteen, johon miljöötekijät vaikuttivat heikentävästi tai vahvistavasti.²⁸³ Psykopatian ulkopuolelle jäivät Kailan mukaan ne tapaukset, joissa ihmisen luonteenmuutos olisi johtui jo kypsällä iällä tapahtuneesta aivovauriosta tai kehitysvammaisuudesta.

Luonteen vajavuus, riippumatta siitä, johtuiko se perinnöllisistä tekijöistä, aivovauriosta vai ympäristön haitallisista tekijöistä, oli niin laaja määritelmä, ettei Kaila sitä sellaisenaan hyväksynyt. Kliinikkona Martti Kailan lähtökohdaksi jäi saksalainen tutkimus: psykopatian taustalla pysyi ensisijaisesti biologisen psykiatrian eli kriminaalibiologian, ajatus rakenteellisesta perinnöllisyydestä tai aivosairaudesta psykopatian syynä. Ympäristö- eli miljööolosuhteilla oli hänelle saksalaisen perinteen tapaan joko vahvistava vai häivyttävä vaikutus muutoin pysyviksi, joskin toisinaan piileviksi katsottuihin psykopaattisiin piirteisiin.²⁸⁴

Nuorisoriikollisuustutkimuksen näkemys on sama, jonka Kaila kirjasi jo kirjaansa *Mielitaudit* vuonna 1935. Hyvissä olosuhteissa psykopaatti saattoi käyttäytyä kuten tavalliset ihmiset, mutta epäedullisissa olosuhteissa vajavaisuus tulisi voimakkaammin esiin.²⁸⁵ Myös aikalaispsykiatri Soininen jakaa Kailan näkemyksen. Psykopaattisuus oli aivojen rakenteellisesta ja usein perinnöllisestä degeneroitumisesta johtuva ja sielunelämään funktioihin vaikuttava synnynnäinen

---

²⁸² Kaila 1950 osa 2, 24.

²⁸³ *ibid.*

²⁸⁴ Kaila 1950 osa 2, 23–4.

²⁸⁵ Kaila 1935, 49.

kehityshäiriö.²⁸⁶ Vuonna 1956 Kaila vahvistaa, että psykopatia on ”aina perintötekijöihin perustuvien taipumusten ja vahingollisten ulkonaisten olosuhteiden yhteistulos ja vaikeata, miltei mahdotonta on sanoa, mikä osuus edellisillä ja mikä jälkimmäisillä on haitallisten käytöshäiriöiden synnyssä.” Hän liitti psykopatian käytöshäiriöihin vain, kun käytöshäiriöt olivat samanlaisia lapsuudesta ja nuoruudesta lähtien.²⁸⁷ Aivoperäisten sairauksien aiheuttamat luonteenmuutokset voitiin rinnastaa luonnevikaisuuteen, mutta silloin Kaila puhui hankitusta psykopatiasta.²⁸⁸

Poikkeavuuden määritelmä liittyi perinteisesti käyttäytymiseen, jonka katsottiin kulttuurisesti ylittävän vallitsevat normit ja standardit. Poikkeavuus oli sairautta ja sairaus poikkeavuutta.²⁸⁹ Niin rikollisuus kuin mentaalinen kyvyttömyyskin kuuluivat poikkeavuuden piiriin. Yksilöllisistä rikollisen ominaisuuksista psykopatia oli ehkäpä tärkein tutkittava piirre ja määritelmä oli hyvin laava. Pietikäinen & Parhi toteavat psykopatiadiagnoosin yhteiskunnallista ulottuvuutta käsittelevässä artikkelissaan, että se oli kaikkein sosiaalisin psykiatrian diagnooseista joka osoitti sosiaalista sopeutumattomuutta tuohon aikaan.²⁹⁰ Kun Kaila tutki nuoria rikoksentekejiä jo edellä mainittujen kriteerien perusteella, hänen tutkimuksensa ytimessä oli selvittää nuoren rikollisen yhteiskuntaan sopeutuvuutta. Sosiaalisen suunnittelun henki oli nimenomaan asiantuntijavoimin tunnistaa, käsitellä ja palauttaa abnormit takaisin yhteiskuntaan.

Mitään erityisiä luonteenominaisuuksia psykopaateille ei Kaila antanut, ajan käsitys oli, että psykopaatit olivat luonteeltaan vain ”tavallisten ihmisten huipentumia”, eli poikkeavat ominaisuudet olivat vain voimakkaampia ja erosivat keskinäisten suhteidensa puolesta tavallisista ihmisistä. Kailalle psykopatia oli tunne- ja tahtotoimintojen häiriö,²⁹¹ myöhemmin hän puhui tunne- ja tahtoelämään pohjautuvien luonteenominaisuuksien harmonisuuden

---

²⁸⁶ A. Soininen, ”Rakenteellisten syiden merkityksestä alkoholismissa.” *Sielun terveys* 3-4/1938.

²⁸⁷ Kaila 1956, 81.

²⁸⁸ Kaila 1956, 82.

²⁸⁹ Johannisson 1990, 286.

²⁹⁰ Parhi & Pietikäinen 2017,

²⁹¹ Kaila 1935, 49.

puutteesta.²⁹² ”Tavallisten ihmisten huipentuma” muuttui vuosien mittaan siten, että Kaila näki psykopaatin poikkeavan luonteeltaan haitalliseen suuntaan.²⁹³ Mielisairaus psykopatia ei kuitenkaan ollut, sellainen joka ilmeni aivoprosessina. Kyse oli nimenomaan luonteen vajavuudesta.²⁹⁴ Huono sopeutuminen ympäristöön, itsekeskeisyys, heikko vastuuntunto ja tasapainon menettämisen taipumus vaikeuksien kohdatessa oli näille luonnevikaisille yhteistä.²⁹⁵

Erityisesti saksalainen psykiatri Kurt Schneider edusti Kailan tutkimuksessa näkemystä, johon Kailakin tukeutui. Schneiderin määritelmässä, joka oli Euroopassa yleisesti käytössä, ”psykopaatti on henkilö, joka synnynnäiseen rakenteeseen perustuvan, abnormisti poikkeavan luonteensa takia joko itse kärsii tai aiheuttaa häiriötä tai kärsimystä muille.”²⁹⁶ Kaila kuitenkin huomauttaa, että määritelmästä huolimatta käytännössä asiaa harvemmin voitiin osoittaa.²⁹⁷ Ruumiillisesti tarkasteltuna Kaila hyväksyi suomalaispsykiatriassakin käytetyn ajatuksen psykopatian liitännäisyydestä ruumiinrakennetyyppeihin. Hänen mukaansa juuri Kretschmerin konstituutio-oppi sisälsi jo systemaattista jakoa eri psykopaattityyppeihin.²⁹⁸ Vuonna 1950 ilmestyneessä *Mielitaudit*-oppikirjan neljännessä painoksessa yksilötutkimuksen viileä tieteellinen kieli psykopatiasta vaihtuu välillä varsin arkiseen ilmaisuasuun: ”Useimmat psykopaatit selviytyvät ainakin jotenkuten muiden ihmisten parissa, mutta ovat omaistensa taakkana ja alituisena kiusana.”²⁹⁹

Psykopatian nähtiin esiintyvän poikkeavan ja asosiaalisen käyttäytymisen muotona. Psykopaatteja esiintyi Kailan katsannossa suhteellisen suurena määränä ”alkoholistien, rikollisten, irtolaisten, prostituoitujen ja kiihkoilijoiden keskuudessa”.³⁰⁰ Mitä vahvempi psykopaattinen rakenne oli, sen useammin se tuli näkyviin joko tavallisessa elinympäristössä tai tilanteissa, joissa vaadittiin tiettyä

---

²⁹² Kaila 1950, 77.

²⁹³ Kaila 1956, 81.

²⁹⁴ Kaila 1942, 98.

²⁹⁵ Kaila 1956, 83.

²⁹⁶ Kaila 1950 osa 2, 20–1.

²⁹⁷ Kaila 1950 osa 2, 179.

²⁹⁸ Kaila 1950 osa 2, 25.

²⁹⁹ Kaila 1950, osa 2, 82.

³⁰⁰ *ibid.*

sopeutumisen tai itsensä hillitsemisen kykyä. Vasta reaktiotapojen poikkeavuus normaalien ihmisten reaktiotavoista ja omalaatuisen käytöksen toistuminen ja säännönmukaisuus olosuhteista riippumatta viittasi psykopatiaan. Diagnoosin tekemiseksi Kaila sisällyttää psykopatiamääritelmään tunnusmerkit, joilla psykopatia voidaan tunnistaa ilman olettamuksia. Hänelle ne olivat:

- 1) pysyvä luonteenrakenteen poikkeaminen, joka tulee näkyviin uusiutuvana haitallisena ja tavallisten ihmisten käyttäytymisestä poikkeavana käyttäytymisenä,*
- 2) näiden käyttäytymistapojen säännönmukainen ilmeneminen joko tavallisissa elämänolosuhteissa tai tietyissä toistuvissa tilanteissa,*
- 3) poikkeavien käyttäytymistapojen jatkuva esiintyminen riippumatta ulkoisten olosuhteiden muutoksesta.³⁰¹*

Kun tutkittavana oli ollut kuusisataakaksi nuorta, Kaila oli selvittänyt sadankuudenkymmenenkuuden psykopaattiksi katsomansa taustaa vanhempien psykopatiaa silmällä pitäen. Kaila piti jokseenkin itsestään selvänä, että vanhempien epäsosiaalisuus tuli vastaan paljon useammin psykopaattien perheissä kuin normaaleissa perheissä, uskoihan hän psykopatian vahvaan perinnöllisyyteen ja siten psykopatian näkymiseen myös vanhemmissa sekä kasvuolosuhteissa. Epäsosiaalisuudella Kaila tarkoittaa tässä vanhempien luonteenlaatua: psykopatiaa, psykopaattisia piirteitä, rikollisuutta ja juoppoutta, kuten välillisiä tekijöitä käsitellessäni kävi jo ilmi. Kuitenkin psykopaattiset rikoksentekijät tulivat merkittävästi useimmin epätäydellisistä kodeista. Kaila teki johtopäätökseen epätäydellisestä kodista vahingoittavana ympäristötekijänä, riippumatta vanhempien psykopatiasta. Epätäydellisyydellä tarkoitettiin sitä, oliko henkilöllä olemassa vain toinen vanhempi, joko kuoleman tai eron johdosta. Psykopaattiksi katsottujen nuorten rikoksentekijöiden perheessä vain neljässäkymmenessäkuudessa perheessä olivat molemmat vanhemmat elossa. Etenkin isän puuttuminen nuoren miehen elämästä nousi esiin psykopaattien taustaolosuhteissa. Nuorten rikoksentekijöiden kohdalla edellä mainituilla

---

³⁰¹ Kaila 1950 osa 2, 179–80.

ulkonaisilla olosuhteilla oli merkityksensä psykopatian ilmenemisessä.³⁰² Myös taloudelliset olosuhteet olivat tutkittujen psykopaattisten rikoksentekijöiden kohdalla liki kuudessakymmenessä prosentissa tapauksista huonot tai erittäin huonot, kun muiden rikoksentekijöiden kohdalla vastaava luku oli ”vain” noin neljäkymmentä prosenttia.³⁰³

Arvosteluperusteena olivat myös kyselykaavakkeiden ja rikollisen asiakirjoista kautta saadut tiedot. Kaila kiinnittää huomiota myös erityisesti rikoksentekijän iänmukaisiin tekijöihin: ”Tälle iällehän ovat ominaisia voimakkaat tunnereaktiot, herkkä ja haavoittuva itsetunto, halu esiintyä ”miehenä” ja riippumattomana, seikkailunhalu ja toiminnan tarve.³⁰⁴ Tämä selvästikin kertoo paneutuneisuudesta nimenomaan nuoren rikoksentekijän maailmaan, jossa jo itse ikä tuottaa muutoksia nuorena mieheksi. Kaila puhuu myös rikollisen teon ymmärtämiseksi välttämättömästä eläytymisen kyvystä, mikä hänen havainnoissaan tulee esille.

Kailaa muistellut suomalaisen sosiaalipolitiikan uudistaja, valtiotieteilijä ja ministeri Pekka Kuusi kuvaa häntä herkkätunteisena ja puhdassydämisenä ihmisenä, ”jonka lääkärinvastaanotto on samalla tavoin avoin niin haaksirikkoiselle kuin menestyksen aalloilla purjehtivalle.” Kuusi tuo kirjoituksessaan esille Kailan älyllisen liikkumiskyvyn sekä myötäelämisen kyvyn,³⁰⁵ nuo psykiatrilääkärille tärkeät ominaisuudet ja yhdistää Kailan ammatilliset taidot Johanssonin pappissuvun ja kolmen sukupolven hengenmiesten jatkumolle. ”Ihmisten parantaja on Martti Kailakin”.³⁰⁶ Ymmärtävä ja empaattinen lähestymistapa oli löydettävissä lääketieteen ja psykiatrian alan kirjallisuudesta ja sillä on pitkät perinteet. Sensibiliteetin kulttuurissa oli tunnettuja nykyisin ehkä naisellisiksi nimetyt piirteet. 1850-luvulla (mies)lääkärin etikettiin kuului nimittäin tunteellisuus, intuitiivisuus ja empatia.³⁰⁷ Aatehistorioitsija Karin Johannisson kuvaa empaattista, kärsimystä takaisinpeilaavaa ammattilaista. Myös psykoanalyttisessä lähestymistavassa,

---

³⁰² Kaila 1950 osa 2, 182–3.

³⁰³ Kaila 1950 osa 2, 183–4.

³⁰⁴ Kaila 1950 osa 2, 186.

³⁰⁵ Kuusi 1960, 6–8.

³⁰⁶ Kuusi 1960, 8.

³⁰⁷ Johannisson 2004, 76–7; 87–9.

josta Kailakin oli kiinnostunut, esiintyi tämän tyyppinen ote tutkittaviin ja potilaisiin.³⁰⁸ Psykiatrian historia -teoksessaan vuosia myöhemmin hän tuo esiin, miten merkityksellistä on eläytyä ja ymmärtää tutkittavan elämysmaailmaa. Hän viittaa saksalaisfilosofi Wilhelm Diltheyyn (1833–1911) eläytyvän psykologian luojana sekä psykiatri-filosofi Karl Jaspersiin tämän ajatuksen edustajana. Elämysten ja sairauden välinen syysuhde selvisi ymmärtämällä ja tämän pohjalle luomaansa menetelmää Kaila kutsui psykologiseksi induktioksi.³⁰⁹ Ehkä Kaila uskoi tähän ja teki parhaansa, vaikka hänen arkitodellisuutensa sivistyssuvun vesana oli kaukana hänen tutkittavistaan.

Kaila itse otti huomioon iänmukaiset piirteet siinä määrin, että jakoi osan tutkittavista ryhmään, jossa oli pelkästään psykopaattisia piirteitä, ei puhdasta psykopatiaa. Poikkeavat luonteenominaisuudet olivat olemassa, ”mitkä joko ovat selitettävissä siten, että ne etupäässä johtuvat ympäristökijöistä, tai mitkä eivät vielä tutkimushetkellä tuntuneet niin pysyviltä, että niitä voitaisiin pitää rakenteellisina ominaisuuksina.”³¹⁰ Psykopaattisuutta rikollisissa tutkiessaan Kaila havaitsi pysyvää epätarkoituksenmukaista ja haitallista reagointia tilanteissa, jotka olivat psykopaattiselle rakenteelle ikään kuin liikaa ärsykkeinä. Toisaalta psykopatia saattoi hänen mukaansa puhjeta äkillisesti ja suistaa henkilön pois raiteiltaan pysyvästi. Silloin sopeutuminen yhteiskunnan tapoihin ei enää onnistunut. Kaila puhuu myös psykopaattisesta kehityksestä, jossa toistuvien epäonnistumisten ja epäedullisten olosuhteiden sekä tilanteiden takia psykopaattinen kehitys voimistuisi.³¹¹

Tämän perusteella Kaila uskoi myös vastakkaiseen kehitykseen: ”[M]ikäli voidaan vedota psykopaattisen henkilön edullisiin ominaisuuksiin ja kyetään luomaan hänelle sopivat ulkonaiset olosuhteet, voidaan jopa vaikeastikin psykopaattisesta henkilöstä saada sosiaalinen yksilö.”³¹² Inkeri Anttilan kuvaama ajalle ominainen ja Pohjoismaissa vallinnut psykiatrinen hoito-optimismi³¹³ heijastui myös Kailan

---

³⁰⁸ Ks. esim Alexander & Selesnick 1966, 378.

³⁰⁹ Kaila 1966, 118–9.

³¹⁰ Kaila osa 2, 186.

³¹¹ Kaila osa 2, 188, 190.

³¹² Kaila 1950 osa 2, 188–90.

³¹³ Anttila 1978, 37–8.

ajattelussa. Sopeutumattomat yksilöt saataisiin sen mukaan sopivalla käsittelyllä oikeissa olosuhteissa palautumaan takaisin yhteiskunnalle myötämielisiksi kansalaisiksi ja näin vahingollinen psykopaattinen kehitys kaiketi katkaistaisiin. Nykytermi samalle ajattelulle lienee yhteiskuntaan integrointi.

Seuraavassa Kailan esimerkki vaikeasta psykopaattisesta rakenteesta, joka oli tullut näkyviin tutkittavan, E.K:n, elämässä.

Isä oli perheestään huolehtinut mies, joka kuoli pojan ollessa jo 19-vuotias, äitiä Kaila kuvaa tavalliseksi ihmiseksi. Mitään erityistä lapsuuden historiassa ei ollut luokallejääntiä lukuun ottamatta, mutta isänsä kuoleman jälkeen ollessaan työssä ja koulussa hän joutui pois töistä juopottelun takia. Hän syyllistyi myös varkauteen työpaikalla humalassa ollessaan ja sai potkut sekä kovennetun rangaistuksen. Tämän jälkeen hän lähti seuraavasta työpaikasta, kun kansalaisluottamuksen menettäminen oli tullut ilmi. Juopottelu ja murtovarkaudet olivat nähtävästi hänen keinonsa elellä sen jälkeen. Ruumiillisesti terve ja älyltään tavallinen E.K alkoi käyttäytyä huonosti vankilassa, pilaili henkilötietokaavakkeisiin ja jouduttuaan tukanleikkuuseen ”pirstasi hän sellissään huonekalut”. Kurinpitorangaistuksia tuli yhteensä 11. Hän teki itsemurhayrityksiä ja yritti polttaa itsensä kuumalla vedellä. Sairassellissä huono käytös jatkui, ja kun hänen komenteluunsa ei vastattu, hän kosti virtsaamalla ja ulostamalla sellissä sänkyyn. Pari kuukautta myöhemmin hän tuli umpimieliseksi, puhumattomaksi ja alakuloiseksi ja lähetettiin vankimielisairaalaan [...] jossa tokeni, mutta hän karkasi pian pyynnöstään tapahtuneen vankisiirtolaan siirtämisensä jälkeen. Vapauduttuaan hän joutui pian kiven sisään sotilasrikoksista. Kaila päätteli, että työssäoloaikanaan vaativassa työssä ollessaan hänellä ei vielä voinut olla niin vaikeita luonteenvikoja kuin mitä työn menettämisen jälkeen. Kailan mukaan vuodesta 1936 hänen psykopatiansa on yhä selvempi ja vankilassa se vähitellen ”huipistuu suoranaiseksi reaktiiviseksi mielisairaudeksi.”³¹⁴

Psykopatia oli lakea käsite ja kovin paljoa Kailan omaksuman ymmärtävän otteen lisäksi ei ollut psykiatriassa vielä tarjolla. Psykodynaaminen lähestymistapa ei

---

³¹⁴ Kaila 1950 osa 2, 189–90.

ollut rantautunut Suomeen ennen 1950-lukua,³¹⁵ joten uskoisin, että esimerkiksi traumasta kärsivä nuori saatettiin mahdollisesti luokitella reaktiiviseen mielisairauteen sairastuneeksi. Kaila kuvasi keskeisiä psykopaattisen henkilön ominaisuuksia, joissa korostui huono sopeutuminen sekä arjessa että haasteellisissa tilanteissa. ”Eriyisten vaikeuksien heitä kohdatessa, itsekkyyden, mikä tekee heidät herkästi haavoittuviksi, ja saattavat heidät uskomaan olevansa sarron ja huonon kohtelun kohteena, epäsuhte ärsykkeen ja sen aiheuttaman reaktion välillä, mistä johtuvat äkilliset tunteenpurkaukset, impulsiiviset teot ja vaikeiden ristiriitojen kohdatessa suoranaiset mielenhäiriötilat, sekä kestättömyys ja kykenemättömyys ponnistelemaan henkisesti, mistä on seurauksena kyllästyminen, halu saada vaihtelua ja tarve muuttaa toiminta-alaa.³¹⁶

Tutkimustensa psykopatiaosuudessa Kaila käyttää paljon sivutilaa psykopatiämäärittelyjen mukaiseen tapausten esittelemiseen, muun muassa Schneiderin, Kraepelinin, Stumpflin, ja muiden psykiatrien mukaan. Hän päätyy itse yhdistelemään eri psykopaattityypit hypertyymisiin psykopaatteihin, kylmiin ja tunteettomiin psykopaatteihin, heikkotahtoiisiin, affektilabiileihin ja itseään tehostaviin psykopaatteihin, siis viiteen eri alaryhmään.³¹⁷

Psykkisistä tekijöistä vajaamielisyydellä ja psykopatialla oli tärkein osuus rikollisuuden synnyssä yksilöllisiä syitä ajatellen. Uusintarikollisuuden kannalta etenkin psykopatia oli merkittävä tekijä. Vaikeiden rikoksenuusijoiden joukossa suurin osa oli psykopaatteja. Psykopatia oli miltei sääntönä ja vaikeilla rikoksenuusijoilla oli Kailan mukaan huomattava taipumus reaktiivisiin mielisairauksiin. Nämä seikat hän näki tärkeinä kriminaalipoliittisia toimenpiteitä suunniteltaessa rikollisuuden ehkäisemiseksi. Tulos täytyisi ottaa huomioon myös vankeinhoidon puolella rangaistusten täytäntöönpanon yhteydessä.³¹⁸

Uusintarikollisuutta arvioidessaan Kaila teki ennustetaulukon, jonka perusteella voitaisiin arvioida kunkin rikoksenteikijän todennäköisyys syyllistyä uudelleen

---

³¹⁵ Kailan Yhdysvaltain-opintomatkan aikana hän tutustui psykodynamiikkaan.

³¹⁶ Kaila 1950 osa 2, 192.

³¹⁷ Kaila 1950 osa 2, 192–212.

³¹⁸ Kaila 1950 osa 2, 215; Kaila 1942, 98.

rikoksiin. Kaila näki taulukon olevan erityisen käytännöllinen ehdonalaiseen laskemista ajatellen, mutta myöskin rikoksenteekijöiden käsittelyä suunnitellessa. Hän näki ennustetaulukon hyväksi myös sen arvioimiseksi, keitä voitaisiin käsitellä vapaammissa oloissa.³¹⁹ Ennusteen kannalta positiivisia tekijöitä olivat täysin puuttuvat poikkeavat luonteenpiirteet sekä se, että vankilasta päästessä olosuhteet olisivat hyvät. Sen sijaan huonot elämäntavat, jatkuvat työn karttaminen, kulkurielämään taipuvaisuus sekä vankilasta vapautumisen jälkeiset huonot olosuhteet antoivat huonon ennusteen. Kaila toteaa jälkimmäisen tekijäryppään johtavan yhdeksänkymmenen prosentin todennäköisyydellä rikoksen uusimiseksi. Taulukonsa Kaila laati pisteyttämällä ympäristö- ja yksilötekijöitä, joista olen selostanut tämän luvun alussa.³²⁰

Eurooppalaisten kriminologioiden tavoin Kaila pohti kysymystä siitä, olivatko ulkoiset eli ympäristötekijät rikollisuutta aiheuttavia vai rakenteelliset syyt sittenkin. Kaila pyrki selvittämään tämänkin omalla taulukoinnillaan. Vaikutti siltä, että vapaina pysyivät vain ne rikoksenteekijät, joilta puuttuivat vaikeat rakenteelliset ominaisuudet sekä huonot ympäristötekijät. Tämä tarkoittaa käytännöllisesti katsoen niitä rikoksenteekijöitä, jotka eivät olleet ennen rikostaan eivätkä sen jälkeen tehneet muita rikoksia. Se taas tarkoittaa tilapäisrikollisia, rikollisryhmää joita ei voitu ennalta tietää eikä heistä jälkikäteen kuulataisi. Rikosten ennaltaehkäisyn ja rikollisen tunnistamisen kannalta taulukointi vaikuttaa siis olleen hyödytön. ³²¹Tulokseton tulos paljasti, ettei varsinaisiin kriminaalipoliittisiin ongelmatapauksiin päästäisi tällä keinoin käsiksi.

Muutoin Kaila havaitsi, että ympäristö- ja rakenteellisten tekijöiden osuus oli kutakuinkin puolet. Tämän tyyppisiä rikollisia oli puolet koko tutkittujen ryhmästä. Kailan tutkittavista lisäksi ympäristötekijöiden merkitys rikollisuuden muodostumiseen oli ollut yli puolitoista kertaa suurempi kuin yksilön rakenteellisten tekijöiden. Uusintarikollisilla sekä vahingolliset

---

³¹⁹ Kaila 1950 osa 2, 227.

³²⁰ Kaila 1950 osa 2, 223–4.

³²¹ Kaila 1950 osa 2, 232.

ympäristöolosuhteet ja epäedulliset rakenteelliset ominaisuudet nousivat esiin tasaväkisesti.³²²

Samansuuntaisiin tuloksiin oli päästy muuallakin. Ruotsissa rikollisuuden syistä kirjoittanut Olof Kinberg toteaa suurimmaksi rikosentekijäryhmäksi sellaiset, joissa ympäristö- ja rakennetekijät ovat yhdenveroisia.³²³ Ruotsalaisessa tutkimuksessa Kinberg tuo esille kuitenkin jotakin, mikä Kailan ja myös muiden suomalaisten tutkimuksessa oli jo hylätty. Ympäristö- ja rakenteelliset tekijät ohitetaan, kun puhutaan niistä yksilöistä, ”joiden luonnolliset taipumukset asosiaaliseen tai antisosiaaliseen toimintaan ovat niin vahvat, että he tulevat aina tekemään rikoksia, riippumatta ympäristöstä. Nämä ovat rikollisia, joita Lombroso kutsui nimellä ”rei nati”, synnynnäiset rikolliset.”³²⁴ Ruotsalaisessa rikollisuustutkimuksessa eli siis sinnikkäästi 1800-luvun italialainen tieteellinen äänenpaino. Kinberg näyttää olleen vahvasti lombrosolainen ja hän piti rikollisuutta yksilön syntymäominaisuutena.

Kaila pohtii vielä ympäristössä tapahtuvien muutosten vaikutusta rikollisuuteen:

Kuvaannollisesti puhuen ympäristöolosuhteet ovat kuin seula, jonka silmukkain suuruudesta riippuu, kuinka suurijyväiset kokkareet siihen jäävät. Taloudellisten tai muun yhteiskuntaa kohtaavan kriisin aikana silmukkojen koko tulee pienemmäksi ja seulaan jäävien lukumäärä kasvaa, koska nyt siihen pysähtyvät suhteellisen pienijyväsetkin kokkareet. On siis odotettavissa, että hyvinä ja rauhallisina aikoina ainakin rikoksenuusijain joukossa on suhteellisesti enemmän ’karkeajyväisiä’, siis luonteeltaan heikkoja ja vastustuskyvyttömiä yksilöitä, kuin levottomina tai taloudellisesti vaikeina yhteiskunnan kriisiaikoina.³²⁵

---

³²² Kaila 1950 osa 2, 232–3.

³²³ Kinberg 1935, 93.

³²⁴ *ibid.*

³²⁵ Kaila 1950 osa 2, 234.

Vielä 1950-luvullakin uskottiin yleisesti, että nuoren miehen tekemä rikos on ensisijaisesti oire nuoren yksilöllisestä poikkeavuudesta,³²⁶ Kailan tutkimus toi ajassaan lisävaloa vanhaan ja vakiintuneeseen käsitykseen. Se vähensi ehkä osittain yksittäiseen rikoksentekijään kohdistunutta huomiota ja mahdollisesti lisäsi ympäristön merkitystä rikollisuuskysymystä arvioitaessa, ainakin rikollisuuden vastustamista koskevassa keskustelussa. Rikos yksilöllisenä poikkeavuutena kumoutui pikkuhiljaa kuitenkin vasta 1960-luvun piilorikollisuutta koskevien tutkimustulosten myötä.³²⁷ Silloin selvisi, että rikollisuus olisi tilastojen valossa normaalia käytöstä eikä rikoksen tekeminen merkki psykopatiasta. Kailan ajatuksista voi päätellä, että hänen ymmärryksensä poikkeavuudesta oli joustavampi ja modernimpi kuin mitä rikosoikeustieteen puolella ajateltiin, ainakin mitä tuli nuoriin rikoksentekijöihin. Kaila oli ajatuksissaan aikaansa edellä.³²⁸

Kailan tutkimus oli psykiatrian alan työ. Hän käsitteli rikollisuutta lääketieteen näkökulmasta. Lääkärikuntaan kuuluvana hän teki jonkinlaista pesäeroa oikeustieteilijöihin, kuten tämän työn ensimmäisessä luvussa on käynyt esille lääke- ja oikeustieteen ja niiden harjoittajien suhteista. Hänen työnsä julkaistiin kuitenkin Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisusarjassa. Kaila itse oli myös Lakimiesyhdistyksen jäsen, ja onkin hyvä ottaa lopuksi esille Helsingin yliopistossa vaikuttaneen oikeustieteilijä Reino Ellilän esittely Kailan *Nuorisoriikollisuus-* tutkimuksesta sen ilmestyttyä kokonaisuudessaan vuonna 1950.

Ellilä nimittäin esittää huomioita Kailan valitsemasta lähdekirjallisuudesta. Lakimiesyhdistyksen sarjassa julkaistusta teoksesta puuttui Ellilän mukaan suomalaisten oikeustieteilijöiden kirjoitukset aiheesta. Esimerkiksi silloisen johtavan rikosoikeustieteen professori Honkasalon kriminologinen tutkielma *Rikollisuuden yksilöllisistä ja yhteiskunnallisista syistä* puuttui, kuin myös häntä ennen palvelleeseen professori Antti Tulenheimon kirjoitukset nuorisoriikollisuudesta. Ulkomaisista lähteistä Ellilä kaipasi lukuisia saksan- ja englanninkielisiä

---

³²⁶ Anttila 1981, 346.

³²⁷ Piilorikollisuustutkimuksen historiasta on kattavasti kirjoittanut Janne Kivivuori teoksessaan *Discovery of Hidden Crime* (2011).

³²⁸ Panu Hakolan haastattelu. Kuopio 21.11.2015.

kriminologisia ja oikeuspsykiatrisia teoksia, joista Suomessa tunnetuimpia oli Stephan Hurwitzin *Kriminologi* (1948), teos, jonka innoittamana Brynolf Honkasalo aluksi kiinnostui kriminologiasta oppiaineena.³²⁹ On totta, että Ellilän huomioimat kansainväliset tekstit puuttuvat Kailan lukemistosta. Kaila tukeutui pitkälle saksalaiseen kriminaalibiologiaan keskittyneeseen psykiatriaan. Tuon ajan suurimpia nimiä oli myös Olof Kinberg, jonka tuotannosta Kaila oli ottanut tutkimuskirjallisuudeksi vain yhden nimikkeen. Hurwitzin teos ilmestyi kuitenkin vasta 1948, kun Kailan teoksen osa 2 oli valmis jo 1946. Väitöskirja julkaistiin Lakimiesyhdistyksen julkaisusarjassa, mikä ehkä antoi Ellilälle juristina luvan tuoda huomionsa esille.

Ellilä toteaa teoksen olevan enemmän psykiatrin kuin juristin luettavaksi ja hengellisiin, siis sielunhoidollisiin kysymyksiin papit saivat vain vähän apua. Hengellisen kasvatuksen merkitys rikollisuuden vastustamiseksi tulee teoksessa Ellilän mukaan vain vähän ilmi.³³⁰ Kaila ei tieteellisessä tutkimuksessaan luonnollisesti vielä ottanut kantaa kriminaalipoliittisesti, huoltotoimenpiteiden näkökulmasta eikä esittänyt toimenpide-ehdotuksia, kuten Ellilä oli toivonut. Niiden paikka oli hänen yhteiskunnallisissa kirjoituksissaan ja lausunnoissaan eri ammattilehdissä, kuten seuraavassa luvussa nähdään. Psykiatrisessa henkilötutkimuksessa ei käytetty mittapuita kodin tai ympäristön uskonnollisuuden arvioimiseksi, siis hengellisen kasvatuksen kannalta. Kailan työ oli tutkimus nuorisorikollisuudesta ja sen syistä sekä erityispiirteistä psykiatrilääkärin tekemänä. Teos esitteli tulokset Martti Kailan tekemästä käytännöllisestä työstä.

Juristikunnassa moraalissävytteinen puhe ja juristien omat isänmaallisuususkonnolliset arvot sävyttivät heidän ajatuksiaan rikollisuusaiheesta. Oikeuspsykiatreilla oli tukenaan tilastotutkimusten ja henkilötutkimusten tuottamaa tietoa, joka oli nähty laajemmin sosiaali- ja kriminaalipoliittisesti

---

³²⁹ Reino Ellilä, Kirjallisuutta. Nuorisorikollisuus-teoksen arvio. *Lakimies* 3/1950; Brynolf Honkasalo, Kirjallisuutta. Stephan Hurwitz: *Kriminologi*. *Lakimies* 2/1948.

³³⁰ *ibid.*

tarpeelliseksi rikollisuusongelman ratkaisemisessa.³³¹ Ellilän huomiot ovat silti aiheellisia, sillä Kaila tunnettiin jo Suomen Kinberginä, ja hänen tuleva maineensa suomalaisen psykiatrin isänä oli jo saanut kivijalkansa. Siten olisi ajatellut Kailan lukeneisuuden ulottuneen kriminaalibiologisen oikeuspsykiatrian ulkopuolellekin tai vuonna 1946 valmistunutta kakkososaa päivitetyn vuoden 1950 kokonaisteokseen. Professori Hakola kertoo Kailan olleen itseriittoinen ja asiantuntija omassa asiassaan.³³² Samaan aikaan kun juristit muutenkin avoimesti vieroksuivat lääkäreiden läsnäoloa rikollisuuskysymyksessä ja vankeinhoidossa, Martti Kaila mahdollisesti piti tavanomaistakin tiukemmin kiinni lääketieteellisen asiantuntijan linjastaan. Hän sai ja jakoi ammattikuntansa tietoutta erilaisten konferenssien ja seminaarien kautta sekä oli mukana huolto- ja kasvatusalan aktiivisessa kirjoittelussa, jossa esiteltiin myös ulkomaisia linjauksia. Ehkä Kailan käyttämä tieto ei yksinkertaisesti löytänyt tietään nimikkeiksi väitöskirjan kirjallisuusluetteloon.

Seuraavassa luvussa tarkastelen Martti Kailan rikollisuuteen ja sen vastustamiseen liittyviä ajatuksia osana sosiaalisen suunnittelun kenttää, johon nuoret rikoksenteelijätkin erityisenä kohderyhmänä kuuluivat. Samalla valottuvat Kailan omat kriminaalipoliittiset ajatukset ja asenteet, jotka tuovat hänet esiin humanina psykiatrina niin kansallisessa kuin pohjoismaisessa mittakaavassa.

---

³³¹ Täytyy kuitenkin tuoda esiin, että myös uudet psykiatriset diagnoosit on nähty vain hiukan moraalisia arvostelmia pätevämmiksi kuin moraaliset arvostelmat, ne oli vain puettu lääketieteen termeiksi. Ks. Ziemann et. al 2012, 14.

³³² Panu Hakolan haastattelu. Kuopio 21.11.2015.

3. KAILA ASIANTUNTIJANA HUOLTOKESKUSTELUSSA JA KRIMINAALIPOLITIIKASSA

Taistelussa rikollisuutta vastaan yhteiskunnalla on kolme eri keinoa: rikoslainsäädäntö, siihen perustuva rangaistusten täytäntöönpano sekä yhteiskunnallinen huoltotyö, jonka tehtävänä ei ainoastaan ole koettaa palauttaa rikosentekijä takaisin yhteiskunnan pariin hyödylliseksi kansalaiseksi, vaan myös ehkäisevillä toimenpiteillä pyrkiä estämään sellaisia henkilöitä, jotka syystä tai toisesta ovat rikoksiin taipuvia, vaipumasta rikollisuuteen.³³³

3.1 Psykiatrina lainsäädäntötyössä

Nuorisoriikollisuutta koskeva tutkimus oli osa pyrkimystä ottaa rikollisuusongelma ilmiönä haltuun. Kun rikoksenuusijoiden joukossa oli tilastollisesti niin paljon nuorena ensimmäisen rikoksensa tehneitä, oli perusteltua, että nuorisoriikollisuuden syyt tutkittaisiin ja löydettäisiin kriminaalipoliittisia keinoja ennaltaehkäistä kehitys. Rikollisuuskysymyksessä oli lainsäädännön kannalta useita alueita, jotka eivät kattaneet erityisiä rikosentekijäryhmiä ja heidän käsittelyään kunnollisesti, mukaan lukien nuoret. Ne vaativat Martti Kailan mukaan toimenpiteitä. Asiaan paneutuneena hän käsitteli rikollisuuskysymystä laajassa neliosaisessa kirjoitussarjassaan ”Rikollisuus ja sen vastustaminen”, joka julkaistiin *Lakimies*-lehdessä vuonna 1939. Hän kirjoitti rikollisuuden yhteiskunnallisista ja biologisista syistä³³⁴, rikoslain tehtävistä rikollisuuden vastustamistyössä ja rangaistusten täytäntöönpanosta³³⁵ sekä muista rikosentekijöihin kohdistuvista kriminaalipoliittisista toimenpiteistä³³⁶. Viimeinen osa käsitteli rikollisuutta ehkäisevää työtä ja rikosentekijöihin kohdistuvaa huoltotoimintaa.³³⁷

---

³³³ Martti Kaila, ”Rikoslaki ja rikollisuuden vastustamistyö.” *Vankeinhoito* 5/1939.

³³⁴ Martti Kaila, ”Rikollisuuden yhteiskunnalliset ja biologiset syyt.” *Vankeinhoito* 3/1939.

³³⁵ Martti Kaila, ”Rikoslaki ja rikollisuuden vastustamistyö.” *Vankeinhoito* 5/1939.

³³⁶ Martti Kaila, ”Rangaistusten täytäntöönpano ja muut rikosentekijöihin kohdistuvat kriminaalipoliittiset toimenpiteet.” *Vankeinhoito* 7/1939.

³³⁷ Martti Kaila, ”Rikollisuutta ehkäisevä työ ja rikosentekijöihin kohdistuva huoltotoiminta.” *Vankeinhoito* 9/1939.

Kirjoitussarja edelsi 31.5.1940 eli seuraavana vuonna annettua lakia nuorista rikoksenteijöistä ja se antaa yleiskuvaa Kailan kriminaalipoliittisista pyrkimyksistä eritoten psykiatrin näkökulmasta. Se kuvastaa myös sitä, miten psykiatrian alan asiantuntijuus pyrki vaikuttamaan suomalaiseen lainsäädäntötyöhön ja keskustelemaan inhimillisistä tekijöistä päätöksenteossa.

Kailan ajatukset rikollisuuden yhteiskunnallisista ja biologisista syistä ovat pääosin niitä, jotka ovat tulleet esille jo *Nuorisirikollisuus*-tutkimuksen käsittelemisen yhteydessä. Rikoslain toteuttamisessa hän painotti vahvasti kriminaalibiologian vaatimuksia ja yksilön merkitystä rangaistusta tai käsittelyä määrättäessä: sen oli perustuttava tekijästä saatuun tietoon. Rangaistus olisi sovellettava rikosenteijän persoonallisuuden mukaan, ei rikoksen. Tässä hän halusi siis muutosta suomalaisen rikoslainsäädännön mukaisen sovituseriaatteen soveltamiseen, jossa rikos itsessään oli perusteena tuomiolle. On merkillepantavaa, että samoista asioista keskusteltiin Ruotsissa jo 1910–20-luvulla oppineisuuden jättiläiseksi kutsutun Johan Thyrénin johdolla, von liztiläisessä hengessä. Kaila puuttui siten uudistusta kaipaavaan asiaan.³³⁸

Kailan mukaan tuomiota ennen tehtävä, asiantuntijan tutkimus antaisi suuntaa sen arvioimiselle, olisiko tuomittava altis kasvatuksen vaikutukselle. Tutkimuksen avulla voitaisiin myös määritellä, takaisiko rangaistus nuhteettomaksi palautumisen, vai tarvittaisiinko jotakin muuta käsittelytapaa. Sen lisäksi arvioitaisiin, olisiko tekijä sellaisessa mielentilassa, että rangaistuksen voitaisiin katsoa tepsivän. Lopuksi esitutkimuksessa arvioitaisiin rikosenteijän vaarallisuutta yleiselle ja yksityiselle turvallisuudelle. Kriminologi Inkeri Anttilan mukaan kriminologisilla tutkimuksilla tarkoitettiin juuri tämän kaltaisia psykiatrin suorittamia henkilötutkimuksia, ainakin mitä tuli kriminaalipolitiikkaa hyödyntäviin tutkimuksiin.³³⁹ Varsinaista kriminologian tieteenalaan liittyvää tutkimustahan ei Suomessa vielä ollut olemassakaan, lukuunottamatta Veli Verkon kriminologista tilastotyötä.

---

³³⁸ Qvarsell 1993, 213–4.

³³⁹ Anttila 1984, 337.

Tässä kohdin voidaan palata siihen tosiseikkaan, että vankeinhoidossa oli kansainvälisesti vahvana ajatus psykiatrian mahdollisuuksista rikollisuuden hoitamisessa ja toisaalta haluttiin ajatella vankilaa hoitolaitoksena. Psykiatrin tekemän tutkimuksen uskottiin pystyvän selvittämään rikollisten toiminnan syyt ja psykiatri osaisi esittää myös jatkotoimenpiteet. Tämä ajatus näkyy myös Kailan kirjoituksissa.³⁴⁰

Nuorten rikollisten käsittelyyn oli Kailan mukaan kiinnitetty Suomessa vain vähän huomiota. Esimerkiksi ennen lakia ja asetusta nuorista rikoksentekeijöistä³⁴¹ oli olemassa vain nuorisovankila-asetus. Rangaistustuomiot olivat lyhytaikaisia ja rangaistuksen kasvattava vaikutus ei päässyt nuoriin puremaan, vankilukujen ja rikosten uusimisen perusteella lyhyt vapausrangaistus oli tehoton. Kaila ajoi sitä, että rangaistusten täytäntöönpanossa käytettäisiin kasvatuksellisia menettelyjä ja jos voitaisiin arvioida, ettei nuori tule syyllistymään uudelleen rikoksiin, hänet voitaisiin jättää syyttämättä tai tuomitsematta rangaistukseen. Kasvattaminen oli menetelmä, jota käytettiin yleisesti myös aistiviallisten ja mielisairaiden yhteiskuntaan palauttamispyrkimyksissä.³⁴²

Kaila kannatti ehdollisten tuomioiden ja valvonnan lisäämistä vankilatuomioiden sijaan, tapauksissa joissa kasvatuksella katsottiin voitavan saavuttaa tuloksia. Vankilatuomioissakin hän kannatti ehdonalaista joustavan pääsemisen mahdollisuutta.³⁴³ Rikollisuuden vastustamiseen ehdollinen tuomio olisi kuitenkin tehokas vasta, kun sitä käytettäisiin turmeltumattomiin ja sellaisiin muihin rikoksentekeijöihin, ”joitten elämäkulkua ei osoita erityisiä epäsosiaalisia taipumuksia” ja että valvonta olisi oikeissa käsissä.³⁴⁴ Kailan ajatuksena oli katkaista vapausrangaistuksen vahingollinen vaikutus ja antaa vähiten turmiollisille nuorille mahdollisuus parantua. Pakkokasvatus oli siten parempi kuin rangaistus.³⁴⁵ Ehdonalaisuus nousi suomalaisen seuraamusjärjestelmään jo

---

³⁴⁰ Anttila 1981, 343; Anttila 1954, 29–30, 48.

³⁴¹ Huoltolautakunnan lakikirja 1944, 216, 221.

³⁴² Harjula 1996, 120–1.

³⁴³ Martti Kaila, ”Rikollisuuden yhteiskunnalliset ja biologiset syyt.” *Vankeinhoito* 3/1939, 90–1.

³⁴⁴ Martti Kaila, ”Rikollisuutta ehkäisevä työ ja rikoksentekeijöihin kohdistuva huoltotoiminta.” *Vankeinhoito* 9/1939, 159.

³⁴⁵ Anttila 1984, 338.

1930- ja 1940-lukujen taitteessa. Kaila toi ilmi kasvatuksellisia syitä ehdonalaisen laajempaan käyttämiseen.

Kaila painotti myös yhteiskuntavaarallisten levottomien, vajaamielisten ja mielenhäiriötiloihin taipuvaisten vahvasti sairasmielisten henkilöiden sulkemista heille tarkoitettuihin laitoksiin,³⁴⁶ ei mielisairaaloihin, joissa he olisivat taipumustensa vuoksi vain häiriöksi. Hän kannatti sitä, että heidät eristettäisiin yhteiskunnasta niin pitkäksi aikaa kuin heidän vaarallisuutensa kestäisi.³⁴⁷ Suomessa tiedettiin esimerkiksi Ruotsissa tehtyjen tutkimusten mukaan heidän joukossaan olevan suuren määrän pysyvästi yhteiskuntavastaisia henkilöitä, ”joita yhteiskunnan etu vaatii pitämään joko täysin yhteiskunnasta eristettynä tai vapaina ollessaan varsin tarkan valvonnan ja huollon alaisena.”³⁴⁸ Kaila oli halukas jakamaan ihmisiä ryhmiin ja sitä kautta eri ryhmille tarkoitettuihin hoitolaitoksiin. Esimerkiksi syyntakeettomina rangaistuksista vapautetut vajaamieliset ja sairasmieliset eivät sopineet samaan laitokseen, ”koska vajaamieliset siellä joutuvat sairasmielisten sorrettaviksi ja narrattaviksi.”³⁴⁹

Myös sairasmielisille, rikoksiin alttiille henkilöille tarvittiin Kailan katsannossa varmuus- ja suojalaitteilla varustettu erikoismielisairaala.³⁵⁰ Vuoden 1932 laki vaarallisista rikoksenuusijoista ei ollut ottanut huomioon abnormeja rikoksenuusijoita ja heidän käsittelyään,³⁵¹ ja tämän vuoksi Kaila asian nosti esille. Erikoismielisairaaloitten perustamisessa ei tosin oltu edetty kovinkaan paljon edellisen rikoslain säätämisen ajoista. Psykiatrinen näkökanta oli kyllä otettu huomioon vuoden 1889 rikoslaissa, mutta sairasmielisten rikoksiin alttiiden henkilöiden ryhmään ei kohdistunut mitään erityisiä toimia, vain heidän rangaistusasteikkonsa oli matalampi. Allan Serlachius oli ottanut kantaa asiaan jo 1907, kuten luvussa 1 on tuotu esille.³⁵² Ruotsissa sen sijaan psykiatrit olivat saaneet uudistusvaatimuksiaan läpi jo 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Kun

---

³⁴⁶ Olof Kinberg oli suosittelut jo vuoden 1934 *Vankeinhoito*-lehdessä julkaisussa kirjoituksessa, että vankiloista tehtäisiin huoltolaitoksia.

³⁴⁷ Martti Kaila, ”Rikollisuuden yhteiskunnalliset ja biologiset syyt.” *Vankeinhoito* 3/1939, 94.

³⁴⁸ Martti Kaila, ”Rikoslaki ja rikollisuuden vastustamistyö.” *Vankeinhoito* 5/1939, 140.

³⁴⁹ *ibid.*

³⁵⁰ *ibid.*

³⁵¹ Anttila 1984, 337.

³⁵² Pajuoja 1995, 71, tämän työn luku 1.3, 39–40.

1931 voimaan oli tullut mielisairaslaki, psykiatrit olivat jo Ruotsissa saaneet jalkansa oven väliin kriminaalipolitiikassa, vankeinhoidossa ja lainkäytössä.³⁵³

Irtolaiset ja alkoholistit olivat saaneet omat erityislakinsa vuonna 1937, Kailan mukaan heissä oli paljon sellaista väkeä, jotka hän kuvasi ”huolettomiksi ja vailla vastuuntuntoa oleviksi”. Psykiatrin omaksi henkilökohtaiseksi mielipiteeksi voidaan tulkita se, että hän piti näitä älyltään takapajuisina, vaikeuksissa avuttomina ja ponnistuksiin tottumattomina ”olioina”. Kovin mairitteleva ei Kailan kuva irtolaisista ja alkoholisteista ollut, hän halusi heidät valvonnan ja hoidon piiriin ja etenkin rikollistapauksissa heille tarvittaisiin omat laitoksensa. Hän näki lakien täytäntöönpanossa jotain, mitä voisi kutsua sivistykselliseksi tehtäväksi yleisestävän merkityksen lisäksi: ”Kansamme keskuuteen ei ole vielä riittävästi juurtunut se käsitys, että väkijuomien väärinkäyttö ja jatkuva kulkurielämä ovat häpeällisiä ja tuomittavia tapoja, joita itsestään huolta pitävä ja oman arvonsa tunteva ihminen kaihtaa.” Poikkeavia haluttiin kaikesta päätellen kohottaa kohti keskiluokkaisia arvoja.³⁵⁴ Kenelläpä alkoholistilla, laitapuolen kulkijalla tai kulkurilla silti edes oli ollut mahdollisuutta turvalliseen ja arvopohjaiseen kasvatukseen? Tuskin juuri kenelläkään. Pikemminkin Kailan nimeämille olioille juopottelu ja itsensä sekä perheensä laiminlyönti olivat hyvinkin heidän ainoa tuntemansa todellisuus ja elämisen malli.

Minna Harjula toteaa tutkimuksessaan suomalaisesta huoltokeskustelusta, että mielisairaiden ja tylsämielisten huollon järjestämistä pohdittiin ja suunniteltiin 1920–1930-luvuilla ja turvasäilö, pakkohoitolaitokset, työlaitokset ja mielisairaalat olivat juuri tätä tarkoitusta varten suunniteltuja laitoksia. Harjula toteaa myös oikeusoppineiden ja psykiatrien käyneen jatkuvaa keskustelua oikeuspsykiatristen lausuntojen tarpeellisuudesta, syyntakeettomuudesta ja vähennetystä syyntakeettomuudesta sekä rangaistus- tai hoito- ja parannuslaitokseen laittamisesta, kun kyse oli yhteiskunnan suojelemisesta.³⁵⁵ Ruotsissa esillä oli laitokset mielisairaille ja alkoholistirikollisille, kasvatuslaitokset ja avovankihuolto.

---

³⁵³ Qvarsell 1993, 221–5.

³⁵⁴ Martti Kaila, ”Rikollisuutta ehkäisevä työ ja rikoksentekijöihin kohdistuva huoltotoiminta.” *Vankeinhoito* 9/1939, 157–8.

³⁵⁵ Harjula 1996, 150.

Lisäksi meneillään olevassa vankeinhoitouudistuksessa kaavailtiin vielä erillislaitoksia. Tavoitteena oli sekä tehostaminen että humanisointi, mikä kuulostaa varsin samanlaiselta kuin Suomessa.³⁵⁶ Kaila piti kirjoitussarjallaan omalta osaltaan huolen siitä, että psykiatrian näkökulma pysyi näkyvillä.

Kailan tahto laittaa erityiset vankiryhmät erityislaitoksiin kumpusi myös pohjoismaisesta kliinisen kriminologian suuntauksesta jakaa alun perin rikosentekijät eri luokkiin. Eikä ideologia ollut vain pohjoismaisella tasolla, kansainvälisen kriminologiyhdistyksen ensimmäisessä kongressissa vuonna 1939 oli todettu, että rangaistukset ja turvaamistoimenpiteet tulisi määrätä rikosentekijän persoonallisuudesta tehdyn tutkimuksen pohjalta, tuomarin ja biologin yhteisvoimin. Etenkin vaaralliset rikoksenuusijat ja nuorisorikolliset kuuluivat näihin. Ennen heidän käsittelytapansa määrittämistä ja eri laitoksiin sijoittamista tarvittiin rikosentekijän hyvä tuntemus, jota Kaila siis painottaa kirjoitussarjassaan useasti. Kriminologi Inkeri Anttilan kertoman mukaan paras hoitolaitosten toteutus oli Tanskassa, jonka psykopaatialaitokset olivat hänen mukaansa maineikkaita. Ilmeisesti ne edustivat aikansa pisimmälle vietyä hoitoideologian mukaista hoitolaitosverkostoa. Suomessa verkostohanke kaatui varojen puutteeseen, ei niinkään siihen, että laitosverkostoa olisi suoranaisesti vastustettu.³⁵⁷ Harjula kirjoittaa juuri laitoshoidon kalleuden, täydellisen laitosverkoston rakentamisen hitauden ja laitosolosuhteiden epäinhimillisyyden olleen syitä sille, että Suomessa alettiin etsimään muita keinoja kuin laitoshuolto.³⁵⁸

3.2 Kaila valistaa huoltokeskustelussa

Martti Kailan kirjoitusten lisäksi huoltoalan ja vankeinhoidon lehdissä esiteltiin hänen luentojaan, joista tavoittaa Kailan persoonallisen puhetavan. Hän puhui vankilapsykiatrin ominaisuudessa nuoriin kohdistuvista toimenpiteistä, joilla voitaisiin taistella eritoten nuorisorikollisuutta vastaan. Tämä tapahtui samaan aikaan, kun hän teki nuorisorikollisuustutkimuksensa ensimmäistä osaa. Sen

---

³⁵⁶ Kinberg 1945, 12–3.

³⁵⁷ Anttila 1978, 37–8.

³⁵⁸ Harjula 1996, 150.

henkilötutkimusosuuden hän oli aloittanut vuonna 1936 vankilapsykiatrin virkaan nimittämisen jälkeen. Luennoissaan hän nosti esiin etenkin vahingollisiin ympäristötekijöihin puuttumisen. Mikäli nuorissa tavattiin psykopaattisia piirteitä, ulkonaiset vahingolliset tekijät olivat oleellisesti olleet myötävaikuttamassa niiden syntymiseen. Nuorten kohdalla hän yksilöi jommankumman vanhemman kuoleman, puutteellisen, riitaisen tai kehnon kodin ja näistä johtuvan kasvatuksen puutteen päätekijöiksi, jotka johtivat nuorisorikollisuuteen.³⁵⁹ Nämä tulevatkin hänen tutkimuksessaan esille. *Vankeinhoito*-lehdessä kirjoitettiin hänen luennoistaan, jossa Kaila esittelee nuorisorikollislain voimaantulon jälkeen ohjelmaa, aktiivista lastenhuoltotyötä, jolla torjuttaisiin vahingoittavien ympäristötekijöiden vaikutus lapseen ja nuoriin ja estettäisiin heitä vaipumasta pahantapaisuuteen.³⁶⁰ Hän toimi kirjoitussarjansa aikana ja jälkeen erilaisissa tilaisuuksissa valistamassa.

Kailan totesin aiemminkin suhtautuneen ymmärtäväisesti nuorisoon. Mielestäni hän jopa sortui idealisoimaan nuoruuden viattomuutta. Myös Hakolan mukaan Kaila puolusti nuoria voimakkaasti³⁶¹ ja kannanotoissaan hän vetosi ympäristöön, etenkin vanhempiin ja viranomaisiin. Kailan mukaan ei auttanut syytellä nuorisoa, sillä syy oli löydettävissä aikuisissa, jotka eivät reagoineet oikein nuorisorikollisuuteen. Hän toi esille, että nuorisorikollisiin kohdistuneen uuden lain lisäksi lain henkikin olisi uusittava, jotta se riittäisi torjumaan rikollisuutta. Jokaisen kansalaisen olisi tehtävä voitavansa nuorisorikollisuuden vastustamiseksi eikä tyydyttävä nykyisen tilanteen toteamiseen passiivisesti. Kaila halusi nuorisorikollisuutta vastustaviksi toimihenkilöiksi ymmärtäväisiä ihmisiä eikä pelkkiä soimaajia.³⁶²

Laajemmin nuorisorikollisuuden vastustamiseen tähtäävä työ oli myös osa sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalista suunnittelua, huoltotoiminnan kautta. Huoltotoiminnalla tarkoitettiin tuohon aikaan samaa kuin mitä nykyisin ymmärretään sosiaalityöllä. Kuten sosiaalisen suunnittelun henkeen kuului,

---

³⁵⁹ Martti Kaila, "Rikollisuus ja sen vastustaminen" *Vankeinhoito* 9/1939.

³⁶⁰ S.n "Nuorisorikollisuus" *Vankeinhoito* 2/1941, 32–3.

³⁶¹ Panu Hakolan haastattelu. Kuopio 21.11.2015.

³⁶² S.n "Nuorisorikollisuuden vastustaminen" *Suomen poliisilehti* 12/1943.

kohderyhmäksi tulivat erityisesti työväenluokka ja muut vähäväkiset, eli kaikki sellaiset, jotka tuli saattaa yhteiskunnallisten toimenpiteiden avulla yhteiskuntaan sopeutuviksi ja pois mahdollisen yhteiskuntavastaisuuden tieltä. Keskiluokkaiset arvot niin Suomessa kuin laajemminkin Euroopassa toimivat normina sille, mikä oli hyväksyttävää kansalaisuutta. Samat arvot määrittivät myös poikkeavan käytöksen tai elämäntavat, kuten Kailankin ymmärtävän ajattelun läpi on aika ajoin nähtävissä. Minkä koira karvoilleen mahtoi, voisi kai Kailankin syntyperästä ja arvomaailmasta sanoa. Ihmistieteiden asiantuntijoilla oli silti vääjäämättä osaaminen, välineet ja mahti myös todellisesti erilaisin poliittisin toimenpitein sopeuttaa kansalaisia ja käsitellä heitä oletettuun normiin sopiviksi. Mitä varhaisemmin puututtiin, sen parempia (ja totta kai myös tuottavampia) kansalaisia voitiin saattaa yhteiskunnan jäseniksi.

Sosiaalipolitiikka oli ajan määritelmän mukaan tieteenhaara, joka tutki heikompien elinolosuhteita ja toimenpiteitä.³⁶³ Oli Allan Serlachiuksen vuosikymmeniä vanha ajatus sosiaalipolitiikasta parhaimpana kriminaalipolitiikkana sitten muistissa tai ei, sosiaalipolitiikan kautta rikollisuutta katsottiin kuitenkin voitavan ehkäistä myös myöhemmin. Vuonna 1936 oli annettu yhteiskunnallisen huollon peruslait, joista etenkin lastensuojelulain sisältö sivusi nuorisorikollisuuden vastustamiseksi tehtävää työtä. Huoltolautakunnan lakikirjassa todetaankin huoltotoiminnan ehkäisevän ”sellaiseen tilanteeseen joutumista, mikä vie yksilön helposti pahantapaisuuden ja rikollisuuden tielle”.³⁶⁴ Lasten ja nuorten suojelulla katsottiin voitavan ehkäistä tulevaisuuden rikollisuutta ja kasvatukselliset keinot katsottiin olennaisiksi suunnata eritoten nuoriin, jos haluttiin saada tuloksia aikaan.³⁶⁵ Kailan mukaan nuorisohuoltotyö oli parasta työtä rikollisuuden vastustamiseksi.³⁶⁶

Vankeinhoito-lehdessä selostetaan Kailan vuonna 1941 pitämää luentoa Nousevan Suomen puhetilaisuudessa. Esitelmässä kiteytyi senhetkisiä ennaltaehkäiseviä toimia, joita kansamme toivoihin ja ”karkeampijyväisiinkin” kohdistettiin. Kaila oli

---

³⁶³ Mäkinen-Ollinen, 1944, VI.

³⁶⁴ Mäkinen-Ollinen 1944, XXIV.

³⁶⁵ Brynolf Honkasalo, ”Nuorisorikollisuuden syistä.” *Vankeinhoito* 9–12/1942, 101.

³⁶⁶ Martti Kaila, ”Rikollisuutta ehkäisevä työ ja rikoksentekijöihin kohdistuva huoltotoiminta.” *Vankeinhoito* 9/1939,157.

tuonut esille kolme työmuotoa lasten ja nuorison huollossa: 1) Yleinen lasten ja nuorison huoltotyö, 2) rikoksille alttiisiin nuorisoryhmiin kohdistuva työ ja 3) asiasiaalisuutta ilmaiseviin ja rikoksia jo tehneisiin yksilöihin kohdistuva työ. Yleisen huoltotyön tarkoituksena oli estää lapsia ja nuorisoa joutumasta tekemisiin haitallisten ympäristötekijöiden kanssa. Kaila näki elokuvissa, huonossa kirjallisuudessa ja erilaisissa nuorten kokoontumispaikoissa pahuuden siemenen ja nousseiden nuorisoriikollisuuslukujen vuoksi katsoi, että tehostettu valvonta auttaisi. Kaila ei ollut yksin ajatustensa kanssa, sillä myös rikosoikeuden professori Honkasalo tiesi ”väärrien ajanvietteiden ja huonojen huvitusten” vaikutuksen. Etenkin salapoliisijutut ja ryövärihistoriat sekä sukupuolisilla asioilla hekumoivat kirjat olivat turmiollisia ja nuorten tiedettiin tehneen rikoksia elävien kuvien mallin mukaan.³⁶⁷

Terveystilasta ja ravinnosta huolehtimisen, samoin kuin koulutuksesta ja vapaa-ajan sisällöistä huolehtimisen sekä nuorisolle soveliaan työn hankkimisen Kaila luennoi olevan osana rikollisuuden vastaista taistelua. Näin oli etenkin sellaisilla nuorilla, joilla koulunkäynti oli jo päättynyt, mutta työelämä ei vielä ollut käsillä. Hän olisi halunnut, etteivät työssäkävien vanhempien lapset olisi yksin kaduilla ja kujilla. Kaila oli sitä mieltä, että etenkin 14–17-vuotiaiden toimeettomuudessa iti rikollisuuden siemen, kun seuraa ja toimintaa etsittäisiin perhepiirin ulkopuolelta muutenkin tuona ikäkautena ja varsinkin kaupunkiolosuhteissa. Siten näiden nuorten ammattikoulutukseen ja työmahdollisuuksien luomiseen tuli kiinnittää huomiota, etenkin poikkeusaikoina.³⁶⁸

Huollon eli sosiaalityön ja suojelun ajatus koski myös vapaa-ajan harrastustoiminnan mahdollisuuksien ylläpitämistä leikki- ja urheilukenttien, kirjastojen, lukutupien, kerhojen ja yhdistysten sekä partiotoiminnan kautta ja etenkin nuorten mukaan saamista pyrintöihin. ”Nuorison huoltotyö, joka tämän ymmärtäen myös osaa huolehtia nuorison vapaa- ajoista, niin että se edistää reippailua, ohjaa toimintahalua oikeille teille ja kehittää oikean yhteenkuuluvaisuuden ja vastuuntunnon henkeä, on parasta työtä

---

³⁶⁷ Brynolf Honkasalo, ”Nuorisoriikollisuuden syistä.” *Vankeinhoito* 9–12/1942, 103.

³⁶⁸ S.n ”Nuorisoriikollisuus” *Vankeinhoito* 2/1941; Martti Kaila, ”Rikollisuutta ehkäisevä työ ja rikoksentekijöihin kohdistuva huoltotoiminta.” *Vankeinhoito* 9/1939, 157.

nuorisorikollisuuden vastustamiseksi.”³⁶⁹ Huoltotoimenpiteet olisi kohdistettava hänen mukaansa kaikkien yhteiskuntaluokkien lapsille ja nuorille, yhteishengen vaalimiseksi.³⁷⁰ Kailan ajattelu poikkesi siitä yleisestä sosiaalihygieenisestä ajatuksesta, että huolto kohdistettaisiin vain köyhien ja työläisten ryhmälle. Hänen puheensa mukaan moisesta aiheutuisi vain sosiaalisen armeliaisuuden tympeä sivumaku.³⁷¹ Kaila ymmärsi selvästi, että huollon alla olevat lapset ja nuoret kokisivat eriarvoisuutta ja jonkinlaista joukosta poikkeavuuden tunnetta, mikäli sosiaalityö kohdistuisi vain osaan heistä.

Kaila valisti myös huoltolautakuntien lastensuojelulain³⁷² velvoittamista tehtävistä rikollisuuden vastustamistyössä, jotka olivat hyvin moninaiset. Kaikkien toimenpiteiden hän katsoi tähtäävän nuorison hyvän henkisen kunnon ylläpitämiseen. Se oli tietenkin psykiatrin näkökulma ja myös ajan lääketieteellinen näkökulma: sielunhygieenisillä toimenpiteillä saavutettaisiin psyykkisen terveyden tavoite, jolla ajateltiin taisteltavan yhteiskuntaan sopeutumattomuutta ja rikollisuutta vastaan. Johannisson on todennut, että ajan kansanterveysajatteluun sisältyi diskriminointia: vain terveet olivat toivottuja ja yhteiskuntakelvollisilla ihmisarvo.³⁷³ Mielestäni Kaila ei osoittanut ajattelussaan jyrkkää diskriminointia.

Kaikenlainen valvontatyö ja vaaranalaisten lasten silmälläpito näkyy kirjoituksessa, siis sellaisten tapausten joilla oli Kailan mainitsemia puutteita perhe-elämässä: toisen vanhemman puute, alkoholismi, rikollisuus, työkyvyttömyys tai suurperheellisyys olivat olosuhteita heikentäviä tekijöitä. Vaaranalaisuuteen joutuminen oli riski myös vähämielisille tai huonoissa oloissa eläville psykopaattisille nuorille. Suojeluvalvontaa piti harjoittaman lapsiin ja nuoriin, jotka jo olivat osoittautuneet rikollisiksi tai asosiaalisiksi mutta joihin ei rikoslain mukaista rangaistusta sovellettaisi. Nuorisorikollisuuden vastustamistyön viimeinen kohderyhmä olivat 15–17-vuotiaat ehdollisen tuomion

---

³⁶⁹ Martti Kaila, ”Rikollisuutta ehkäisevä työ ja rikoksenteijöihin kohdistuva huoltotoiminta.” *Vankeinhoito* 9/1939, 157.

³⁷⁰ *ibid.*

³⁷¹ *ibid.*

³⁷² Huoltolautakunnan lakikirja 1944, 148.

³⁷³ Johannisson 1990, 64.

saaneet tai ehdottomasta ehdonalaiseen vapauteen päässeet.³⁷⁴ Viimeksi mainittuun ryhmään kohdistuva valvonta ja huolto, kuten rikosentekijöihin kohdistunut sosiaalityö yleensä, oli hänestä heikosti hoidettu. Etenkin nuorten ja ensikertalaisten kannalta huolto oli ensiarvoisen tärkeätä, samoin koulutettujen työntekijöiden olemassaolo.³⁷⁵

Vankeinhoito-lehdessä julkaistussa kirjoituksessa oli jo mukana Kailan nuorisorikollisuustutkimuksen siihenastisia tuloksia, ilmestyi kaksiosaisen tutkimuksen ensimmäinen osa useita vuosia ennen koko kootun pääteoksen julkaisemista vuonna 1950. Kailalla oli tapana valottaa kirjoituksissaan tutkimuksensa edetessä sen tilastollisia havaintoja. Muut eivät siihen aikaan tehneet vastaavaa laajaa tilasto- ja henkilötutkimusta, joten oli arvokasta, että Kaila jakoi nuorisorikollisuustutkimuksen havaintoja. Itse asiassa Kailan asema koko rikollisuuskysymyksessä oli vankkumaton ja kyseenalaistamaton. Tämä käsitys ei käsittänyt pelkästään asiantuntijuutta, vaan häntä on kuvattu myös ”esiintyöntäytyvänä” ja itseriittoisena, karismaattisena henkilönä.³⁷⁶

Kailan ajatuksista voi nähdä ajankuvaa yhteiskunnallisesta suunnittelusta käytännössä ja miten yhteiskuntavastaista käytöstä pyrittiin kontrolloimaan sekä estämään. Vankilapsykiatrin työ henkilötutkimusten parissa, työn alla oleva väitöstutkimus ja aktiivinen aiheesta kirjoittaminen tekivät Kailasta vahvan rikollisuusaiheen tuntijan ja vaikuttajan, jonka sanaa kuunneltiin. Myös oikeuspsykiatrian asema rikollisuuden tieteenä tuli oikeutetuksi, Veli Verkon tilastotutkimustyön rinnalla ja jälkeen, olivathan kriminaalibiologian tarjoamat välineet ja tulokset rikollisuuden yksilöön kohdistuvassa tutkimuksessa konkreettisimpia ja uusimpia mitä saatavilla oli.

Tutkimus joka jäi tekemättä?

---

³⁷⁴ S.n ”Nuorisorikollisuus” *Vankeinhoito* 2/1941,33; Martti Kaila, ”Rikollisuutta ehkäisevä työ ja rikosentekijöihin kohdistuva huoltotoiminta.” *Vankeinhoito* 9/1939, 161.

³⁷⁵ Martti Kaila, ”Rikollisuutta ehkäisevä työ ja rikosentekijöihin kohdistuva huoltotoiminta.” *Vankeinhoito* 9/1939,161.

³⁷⁶ Panu Hakolan haastattelu. Kuopio 21.11.2015.

Sosiaalihuoltoa käsittelevässä aikakauslehti *Huoltajassa* todettiin vuonna 1956 suomalaisnuorten selvinneen kohtalaisen hyvin sodan ajan kurimuksesta ja sen jälkeisestä ajasta. Korkeat nuorisoriikollisuusluvut olivat tasaantuneet, mutta toisaalta sodan seurauksena nuorissa oli nyt enemmän orpoja, kodittomia ja enemmän ajan käsityksen mukaan epänormaaleissa oloissa kasvaneita.³⁷⁷ Puhuttiin sodanjälkeisen ajan sopeutumisvaikeuksista. Sopeutumisella tarkoitettiin tapahtumaa, ”jonka kautta yksilöstä kehittyi tasasuhtainen, rakentava, yhteisökelpoinen persoonallisuus ja kansalainen.”³⁷⁸ Kuitenkin viime vuosisadan alussa noussut valtava huoli nuorison tekemien rikosten käsiin räjähtämisestä oli laantunut. Uutena nuorisoriikollisuuden ilmiönä 1950-luvulla olivat moottoriajoneuvojen lisääntymisen myötä nousseet väärinkäytöt ja rattijuopumukset.³⁷⁹ Oliko tilanne nuorison kohdalla helpottunut vai vaiettiin jostakin?

Riikollisuuden ja mielentilan suhteen psykiatri Aito Ahto, joka oli harvoja Kailan oikeuspsykiatria suuntautuneita oppilaita ja joka oli tutkinut vankilapsykiatrin keräämää henkilötutkimusaineistoa vuosilta 1943–1950, oli tullut siihen tulokseen, että psykopaattien absoluuttinen määrä oli suunnilleen vakio.³⁸⁰ Nämä ”suuresti vaurioituneet kansalaiset” olivat olemassa sekä hyvinä että huonoina aikoina. Sen sijaan muuhun nuorisoriikollisuuden vaihteluun pystyttäisiin vaikuttamaan ympäristötekijöihin vaikuttamisen kautta.³⁸¹ Tässä hän oli oppisänsä linjoilla.

Ahton tutkimusaineistossa psykopaattien ryhmän lisäksi tutkitut oli jaettu niihin, joilla oli psykopaattisia piirteitä ja kolmanneksi niihin jotka olivat ”suurin piirtein normaaleja”, mikä kuulostaa varsin ylimalkaiselta ryhmältä. Tutkittavien lukumäärä oli vaihdellut edellä mainittuina vuosina vuosittain 350:n ja 1200:n välillä, vaihtelu oli siis isoa. Ahto ei puhu läpikäymissäni ammattilehdissä eräästä sodanjälkeisen Suomen kipeästä asiasta: sotalapsisiiirroista sekä lasten pakkopalauttamisesta takaisin kotimaahansa sekä siirtojen aiheuttamista

---

³⁷⁷ Kauko Lampi, ”Nuorisoriikollisuus nuorisomme arvostelun perusteena. *Huoltaja* 24/1956, 746.

³⁷⁸ S.n ”Lastensuojeluväki koolla Joensuussa”, *Huoltaja* 13–14/1956, 409.

³⁷⁹ Kauko Lampi, ”Nuorisoriikollisuus nuorisomme arvostelun perusteena. *Huoltaja* 24/1956, 746.

³⁸⁰ Ahto 1951.

³⁸¹ S.n ”Lastensuojeluväki koolla Joensuussa”, *Huoltaja* 13–14/1956, 410.

sopeutumisongelmista lasten ja nuorten parissa ja tämän seikan arvioituista vaikutuksista vankilukuihin. Kysymys koski merkittävää osaa suomalaislapsia, lähetettiin hän heistä 80 000 ulkomaille, etenkin Ruotsiin sotaa suojaan. Asia haluttiin ohittaa poliittisesti arkana asiana, ainakin tätä mieltä on lastensiirtojen poliittista taustaa väitöstutkimuksessaan tutkinut historioitsija Pertti Kavén.³⁸²

Ahton rikollisuuslukujen kannalta voidaan tietenkin pohtia, miten paljon psykopaattisia, sopeutumattomuuteen viittaavia piirteitä löytyi nimenomaan niistä, joiden sopeutuminen oli ollut vaikeata tai mahdotonta heidän palattuaan takaisin köyhään Suomeen vauraasta Ruotsista ja pienemmissä määrin Tanskasta, vastoin tahtoaankin. Orpous ja kodittomuus sodan seurauksena eivät todennäköisesti olleet ainoita sopeutumattomuuteen johtaneita tekijöitä, vaikkei sitä käsiteltykään asiantuntijapiirien lehdissä laajasti. Kavénin osoittaman, valtionhallinnossa tapahtuneen sensuroinnin puitteissa siitä ei nähtävästi saanutkaan puhua ääneen.

Vuonna 1949 Martti Kaila oli antanut oman asiantuntijalausuntonsa Lastenkotiuttamiskomitean mietintöön psyykkisistä riskitekijöistä, joita lasten palauttamiseen liittyisi. Hän oli todennut eron rakkaaksi käyneestä ympäristöstä voivan aiheuttaa järkytystä tai hetkellisiä mielenhäiriöitä, mutta sopivassa ympäristössä häiriöt eivät jäisi pysyviksi. Näin Kavén kuvaa Kailan lausuntoa: ”Lasten palauttamisen luonnollisten vanhempiensa luokse ei Kailan käsityksen mukaan voida katsoa eräitä poikkeustapauksia lukuun ottamatta aiheuttavan sellaista sielullista järkytystä, joka pysyvästi voisi vaikuttaa lapsen terveyteen ja henkiseen kehitykseen.” Kavén asettaa kyseenalaiseksi Kailan lausunnon, sillä Kaila oli hankkinut osaamisen aikuispsykiatriassa ja perehtynyt nuorisoriikollisuuteen, ei lapsipsykiatriaan. Kavén epäilee, pystyikö Kaila lainkaan asettumaan Ruotsista palaavan lapsen todellisuuteen.³⁸³ Ruotsissa mietittiin asioita lapsen edun kannalta tapauskohtaisesti ja tuomioistuimien otti huomioon lääkärinlausunnon, joka lapsen kannalta otti huomioon psyykkisen riskin.³⁸⁴ Hän epäilee myötätunnon vanhempia kohtaan johtaneen liian optimistisiin

---

³⁸² *ibid.*, Kavén 2010.

³⁸³ Kavén 2010, 220–1; Kavén 2012, 141–2.

³⁸⁴ Kavén 2010, 222.

lausuntoihin lasten paluusta. Nuorten ymmärtäjänä ja etenkin aikuisten ymmärryksen lisäämistä kirjoituksillaan painottanut Kaila todennäköisesti jätti Ruotsista palaavien lasten ja nuorten ymmärtämisen sikseen tässä asiassa väestöpoliittisista syistä.

Kavén tuo vastauksen Ahton tuloksia koskevaan pohdintaan vuonna 1955 vankilapsykiatrina aloittaneen Achilles Westlingin tutkimuksen kautta. Westling oli sittemmin tutkinut 1953–1958 sotalasten rikollisuutta ja tulokset Kailan lausuntoon nähden olivat kontrastissa. Suomeen Ruotsista palaavilla lapsilla oli hänen mukaansa vaikeaa, sillä vastaanottavat perheet eivät omilta ongelmiltaan usein käsittäneet lasten ongelmia ja Suomessa vallinnut kurinpidollinen ajattelu saattoi viedä oireilevia lapsia nopeasti lastenkoteihin, mutta myös karkumatkoille Suomen-kodeistaan.³⁸⁵

Westling havaitsi sotalapsipoikien yliedustuksen³⁸⁶ nuorisorikollisissa ja se lienee looginen seuraus pakkosiirroista. Merkittävää on, että vaikka Westlingin tulokset vuosilta 1953–1958 olisivat olleet hyödynnettävissä, Kaila ei mitenkään ottanut niitä enää käsiteltäväkseen, hänen aikaisemmasta roolistaan huolimatta. Westlingin tilastotiedoista on myös nähtävissä, että uusintarikollisuus oli tiheämpi sotalapsipoikien keskuudessa kuin keskimäärin. Kaiken kaikkiaan Westling toteaa, että "RT-ryhmän³⁸⁷ lisääntyneeseen rikollisuuteen ei näytä olleen pääsyynä se vaurio, jonka lapset kokivat vieraaseen maahan siirrettäessä, vaan merkitseviä näyttävät olleen takaisinpaluun yhteydessä ja sen jälkeen saadut kokemukset, siis esim. psykoanalyttisesti katsoen sangen myöhäisessä kehitysvaiheessa sattuneet tapaukset."³⁸⁸ Tämä tarkoittaa siis myöhemmässä elämässä tulleita vaikeuksia. Westling peräytyy kuitenkin kaiken kaikkiaan neutraaliin asetelmaan: "Ei ole oikeutettua kiinnittää huomio vain haittavaikutuksiin, vaan nekin on punnittava ottaen huomioon sen terveydellisen, taloudellisen ja poliittisen hyödyn, joka toimenpiteestä maallemme aikoinaan koitui."

---

³⁸⁵ Kavén 2010, 221; Schildt & Runeberg 1961 passim.

³⁸⁶ Westling 1961, 211; Kavén 2010, 220.

³⁸⁷ Tällä tarkoitetaan Ruotsista ja Tanskasta palautettuja lapsia.

³⁸⁸ Westling 1961, 217.

3.3 Sterilisointilain kommentointia

Kaila otti kantaa sterilisointilakiin viisi vuotta sen voimaantulon jälkeen ja puolusti erityisesti miesvankien asemaa kastraatioon määräämisen suhteen. Lyhyesti sterilisointilaissa oli kyse kahtalaisesta yhteiskunnan suojelutoimenpiteestä. Ensinnäkin viime vuosisadan alun keskiluokassa ja sivistyneistössä vallinneen rotuhygieenisen ajattelutavan mukaan vajaakykyisten kansalaisten lisääntyminen haluttiin estää tai ainakin vähentää. Sama koski myös rikollisia ja mielisairaita. Harjulan mukaan heistä puhuttiin julkisesti arvosävyttyneellä tavalla. Radikaaleimmat, kuten geneetikko ja eläintieteilijä, rotuhygienian vahva kannattaja Harry Federley olisi mieluummin estänyt heidän lisääntymisensä. Vajaakykyisillä tarkoitettiin sellaisia mieleltään sairaita ja vajavaisia, usein oikeustoimikelvottomia henkilöitä, joiden tilan katsottiin olevan sen hetken lääketieteellisen käsityskannan mukaisesti periytyvää laatua. Oikeustoimikelvottomien sterilisoinnista päättivät useimmiten viranomaiset. Toisen, varsin erilaisen tehtävän sterilisointilaki täytti, kun se suojasi kansalaisia henkilöiltä, joilla katsottiin olevan luonnottoman voimakas tai suuntautumiseltaan poikkeava sukupuoli. Näin ollen lain ajateltiin ehkäisevän siveellisyysrikoksia. Niillä tarkoitettaneen raiskauksia, lapsiin sekaantumisia ja tuohon aikaan homoseksuaalisuuden ollessa rikos, myös tällä tavoin luonnottomuutta seksuaalisuutta. Lain kriminaalipoliittinen tarkoitus täytyisi rotuhygieenisen tavoitteen rinnalla.³⁸⁹

Professori Petteri Pietikäinen on kritisoinut voimakkaasti yhteiskuntapolitiikkaa, jota tuolloin noudatettiin. Sterilisaatiolakia laadittaessa asenneilmasto Suomessa viis veisasi kansalaisoikeuksista. Suomen Sielunterveysseura, samoin kuin juristikunta, puhumattakaan kansanedustajat tai papisto pääsääntöisesti kannatti lakia, jonka seurauksena muun muassa kymmenien tuhansien kansalaisten suvunjatkamiskyky tuhottiin.³⁹⁰ Kailan kirjoitus oli siten aiheellinen poikkeus.

---

³⁸⁹ Martti Kaila, "Sterilisointilain kastraatiota koskevien säännösten ja niiden täytäntöönpanon tarkoituksenmukaisuudesta." *Lakimies* 1/1940, 84.

³⁹⁰ Pietikäinen 2013, 319–21.

Luonnottoman sukupuolivietin tapauksissa vankien kastratiolla pyrittiin sukupuolivietin hävittämiseen, ei suvunjatkamiskyvyn hävittämiseen. Kaila tutki siveellisyyserikoksista tuomittuja, joiden kohdalla kastratiota harkittiin ja oli huomannut omien sanojensa mukaan suoranaisia epäkohtia heidän kohtelussaan. Kirjoituksessaan hän tarttui etenkin luonnottoman sukuvietin arvosteleamiseen. Hän näki, että vain harvoin kyse oli luonnottomuudesta, vaan usein normaalista sukuvietistä, johon vaikuttivat lukuisat biologiset ja ulkonaiset tekijät, kuten luonteen vajavuus, hillittömyys tai ”ehkäisyjen puute”. Myös esimerkiksi humalalla oli vaikutusta. Vaikka henkilö olisi abnormikin, kuten vähämielinen, mikä tuohon aikaan liitettiin luontevasti myös luonnottomaan sukuviettiin, luonnottomuus olisi kuitenkin voitava näyttää toteen suvunjatkamiskyvyn poistamiseksi.

Vain harvoin rikoksen perusteella voitiin päätellä mitään luonnottomuudesta. Seksuaalisuutta koskevissa asioissa oli vaikeata saada tietoa henkilöltä itseltään, sukulaisilta tai kyselykaavakkein, mutta arviointi olisi kuitenkin ulkoisten selvitysten varassa. Näin päästiin asiaan siitä, että ”suuntautumiseltaan ja voimakkuudeltaan luonnottoman sukuvietin olemassaolon ja sen todennäköisen jatkumisen toteamiseksi vaaditaan perusteellista asiantuntemusta” ja että ”sen toteaminen, milloin kysymyksessä on siveellisyyserikoksesta rangaistuslain mukaan kärsivä vanki, useimmiten jää miltei yksinomaan oikeuden pöytäkirjojen varaan”. Nämä toteamukset tietenkin tarkoittivat sitä, että Kaila halusi asiantuntijalääkärit mukaan siveellisyyserikollisten arviointiin kastratiomääräysten perusteiden yhtenäistämiseksi.³⁹¹

Vaarallisuuden arviointi oli yksiselitteisempää. Oikeuden pöytäkirjoista esille tullut siveellisyyserikosten uusiminen oli selvä merkki vaarallisuudesta toiselle henkilölle. Samoin, jos kyseessä oli henkisesti vajavaisesta siveellisyyserikoksen uusijasta. Tosin myös epäsäännöllistä elämää viettävä pääsi Kailan mielestä tähän kastiin, vaikkei hän olisikaan siveellisyyserikoksista rangaistu. Hän saattoi Kailan mukaan olla tuolloin kuitenkin asosiaalinen vähämielinen tai psykopaatti. Rima pitää henkilöä muille pysyvästi vaarallisena oli melko korkealla. ”Lääkäriin, joka

---

³⁹¹ Martti Kaila, ”Sterilisoimislain kastratiota koskevien säännösten ja niiden täytäntöönpanon tarkoituksenmukaisuudesta.” *Lakimies* 1/1940, 91.

antaa lausunnon kastraaation tarpeellisuudesta, on siis osoitettava todennäköiseksi, että tutkittava vielä ehkä useita vuosia tutkimuksen jälkeenkin on vaarallinen toiselle henkilölle.”³⁹²

Kastraaation toimittamiseksi piti siis asiakirjoista ja lääkärinlausunnosta näkyä, että 1) rikollisen teon tai sen yrityksen eräänä motiivina oli luonnoton sukuvietti suuntautumisensa tai voimakkuutensa puolesta, 2) sukuvietin luonnottomuus olisi pysyvää, 3) että tekijä olisi muille vaarallinen ja että 4) vaarallisuus on pysyvää tai olemassa vielä tekijän vapauduttua.³⁹³ Näin tarkan harkinnan tekeminen edellytti asiantuntijuutta ja Kailan kritiikki kohdistui siihen, että eri rikosentekijöiden kohtelu kastraaatioon määräämisen suhteen vaihteli päätöksen tekijän mukaan. Mielentilatutkimuksen läpi säilytykseen tulleet rikolliset olivat kulkeneet psykiatrin kautta ja tämä pystyi tekemään kastraaatioesityksen asiantuntemuksensa perusteella. Rangaistuslaitoksiin tulleiden normaalien rikollisten kastraaatiosta taas päättivät laitoksen johtajat. He olivat parhaimmillaankin vailla psykiatrian alan koulutusta olevien vankilalääkärien näkemysten varassa. ”Seurauksena tästä on, että kastroimisesitys saattaa perustua enemmän rangaistuslaitoksen tai sen lääkärin eettiseen maailmankatsomukseen, kuin asiantuntevaan harkintaan.”³⁹⁴ Ilman asiantuntemusta ja rangaistun tuntemusta kohtelu saattoi vaihdella Kailan mukaan vankiloittain samanlaisillakin rikosentekijöillä.

Lisäksi hän toi esille vankien näkökulman henkilökohtaisesti koetusta mielivallasta, jos esimerkiksi vankilanjohtaja useiden käytösrangaistusten päätteeksi määräsi vangin kastroitavaksi. Vankien näkökulma ei varmaankaan ole ollut pelkkä mielipide, vaan valtaa käytettiin ehkä todellisestikin väärin, ehkä jopa pelotteeksi, käytösrangaistusten vahvistukseksi tai vankilanjohtajien auktoriteetin tukemiseksi. Kaila totesi mielivaltaisuuden tunteen aiheuttavan katkeruutta

---

³⁹² Martti Kaila, ”Sterilisoimislain kastraaatiota koskevien säännösten ja niiden täytäntöönpanon tarkoituksenmukaisuudesta.” *Lakimies* 1/1940, 88–9.

³⁹³ Martti Kaila, ”Sterilisoimislain kastraaatiota koskevien säännösten ja niiden täytäntöönpanon tarkoituksenmukaisuudesta.” *Lakimies* 1/1940, 90.

³⁹⁴ Martti Kaila, ”Sterilisoimislain kastraaatiota koskevien säännösten ja niiden täytäntöönpanon tarkoituksenmukaisuudesta.” *Lakimies* 1/1940, 91.

vankilaviranomaisia kohtaan ja se voitaisiin välttää pidättämällä vankilanjohtajain moisten päätösten tekemiseltä.³⁹⁵

Vaikka kastroiminen ei ollutkaan Suomessa juridisesti rangaistus, sellaiseksi sen vangit kuitenkin mielsivät. Kastroimista pidettiin myös kovempaan rangaistuksena kuin itse vapausrangaistusta.³⁹⁶ Kailan ajatus oli oikeudenmukaisuutta hakeva. Toteutuessaan se olisi merkinnyt kuitenkin myös psykiatrian laajentumista vankeinhoidossa asiantuntijalääkäreiden kasvavan joukon muodossa myös tällä saralla samaan aikaan, kun vankeinhoitolaitoksessa varoja tähän ei ollut. Sanottakoon, että aikalaisteoksessaan kriminaalipsykologi Olof Kinberg kertoo Saksassa vuonna 1933 voimaantulleen lain sallineen kastration nimenomaan rangaistuksena siveellisyysrikollisille.³⁹⁷

Kaila halusi parantaa vankien asemaa myös tiedonsaannin suhteen. Hänen ajatuksenaan oli, ettei vangin tarvitsisi odottaa kammottua toimenpidettä määrittämätöntä aikaa, vaan kastroimismääräyksestä ilmoitettaisiin heti rangaistusajan alussa. Suurimpaan osaan siveellisyysrikollisista ei ollut edes aiheutta soveltaa kastroimismääräyksiä. He muodostivatkin ensimmäisen siveellisyysrikollisten ryhmän. Toiseen ryhmään kuuluivat psykopaattiset rikolliset ja vajaamieliset, joiden ei katsottu muuttuvan rangaistusaikanaan ja joille olisi voitu määrätä kastroiminen heti rangaistusajan alussa. Sitten olivat ne, joiden vaarallisuus muita ihmisiä kohtaan saattaisi hävitä. Heidän määräyksensä olisi siirrettävä Kailan mukaan rangaistusajan loppuun ja vaarallisuudesta olisi asiantuntijan selvitys. Kaila ehdotti kastratioista päättävän asiantuntijajaoston perustamista lääkintöhallitukseen. Tuomion jälkeen rikollisen paperit toimitettaisiin jaostolle tutkittavaksi ja päätöksentekoa varten. Enemmistön kohdalla asia voitiin päättää nopeasti oikeuden pöytäkirjojen perusteella ja tiedonsaanti olisi nopeaa. Vajaamieliset ja psykopaatit tutkittaisiin heti ja

---

³⁹⁵ Martti Kaila, "Sterilisoimislain kastratioita koskevien säännösten ja niiden täytäntöönpanon tarkoituksenmukaisuudesta." *Lakimies* 1/1940, 91–2.

³⁹⁶ Ibid.

³⁹⁷ Kinberg 1935.

määräaikaistarkastukseen voitaisiin määrätä ne, joiden muuttuminen parempaan suuntaan oli mahdollista. Toimintatapa vaatisi kuitenkin isot resurssit.³⁹⁸

Kaila halusi selvästi helpottaa vangin oikeusasemaa. Kailan ajatuksia ei voi mitenkään pitää pelkästään leimaavasti oman psykiatrian ammattikuntansa aseman tukemisena, sillä lainkäyttö. Kaila lienee ollut ensimmäinen tai ainakin asemansa puolesta näkyvimmin humaania otetta kriminaalipolitiikkaan tuonut psykiatri Suomessa.

Kaila halusi kiinnittää huomiota sterilisaatiolain sanamuotoon ja kaventaa pakollisen kastraation mahdollisuuksia. Se, että kastraatiomääräyksen yhtenä perusteena laissa oli annetun vapausrangaistuksen ankaruus, loi mielikuvaa kastraation asemasta lisärangaistuksena, vaikkakin se myös käytännöllisesti karsi käsiteltävät tapaukset puoleen. Lisäksi tutkimiansa tapausten perusteella Kaila pystyi mielestään näyttämään toteen, että kastraatiomääräys oli annettu useassa tapauksessa huonon käytöksen jälkeen ja vain harvoin esityksen perusteena olisi ollut pelkästään tehty siveellisyysrikos. Määräyksiä oli annettu pääosin abnormeille henkilöille, joista suurin osa oli ollut ajoittain mielisairaalahoidon tarpeessa. ”Rikollisten tekojen lukumäärä sekä aikaisempi rangaistus siveellisyysrikoksesta ovat vasta toisella sijalla pakollisesti kastroitujen sukuvietin luonnottomuutta todistamassa.” Ruotsissa osa psykiatreista oli epäillyt jo 1920-luvulta saakka kastraation tehokkuutta seksuaalirikollisuuden ehkäisemiseksi ja sitä pidettiin jopa paluuna ”silmä silmästä, hammas hampaasta” -ajatteluun.³⁹⁹ Kaila tutki samaa asiaa käytännössä ja löysi Suomessa samassa hengessä tehtyjä kastraatiopäätöksiä. Käytännössä hän näki rikollisia rangaistun kastraatiolla. Hänen puuttumisensa asiaan oli erittäin aiheellista.

Vaikuttivatko yhteiskunnassa vallitsevat keskiluokkaiset rotuhygieeniset ajatukset ja asenteet abnormeja ja heidän yhteiskunnasta karsimistaan kohtaan kuitenkin enemmän kuin tehdyt rikokset? Mahdollisesti, ainakin juristikunnassa. Vuosia aiemmin psykiatri Sven Donner kirjoitti lausunnon Sielunterveysseuran

---

³⁹⁸ Martti Kaila, ”Sterilisoimislain kastraatiota koskevien säännösten ja niiden täytäntöönpanon tarkoituksenmukaisuudesta.” *Lakimies* 1/1940, 94.

³⁹⁹ Qvarsell 1993, 313–4.

edustajana sterilisoimislakia koskien. Laissa halutiin tehdä mahdolliseksi kaikkien mielisairaiden suvunjatkamiskyvyn poistaminen, mutta psykiatrikunta halusi rajoittaa sen vain tiettyihin ryhmiin. Kohonnut sukupuolivietti tulisi olla ensisijainen peruste poistaa suvunjatkamiskyky.⁴⁰⁰ Tulkinta vaatii kuitenkin tuekseen enemmän tietoa asiasta.

Kaila jatkaa sinnikkäästi vielä yhdellä havainnolla, joka ei tue kastraatioiden tarkoituksenmukaisuutta. Yleinen käsitys kastroimisen hillitsevästä vaikutuksesta oli, että se vaikuttaisi persoonallisuuteen yhdessä tai kahdessa vuodessa. Martti Kailalla ei ollut tästä vakuuttavia havaintoja omien tietojensa perusteella. Hänellä oli tiedossa tapauksia, joissa kastroidut vangit eivät osoittaneet muutosmerkkejä. Eräs asianomainen tutkittu oli yhtä vaikeasti vankilassa hoidettava kuin ennenkin. Toisessa tapauksessa ”1 ½ v. kastraation jälkeen [ei] voitu huomata mitään luonteen muuttumista hillitymmäksi ja paremmin sopeutuvaksi.” Tässä näkyy myös selvästi tavoite, johon toimenpiteellä pyrittiin.⁴⁰¹ Kailan omat havainnot olivat vajavaiset tuossa vaiheessa, eikä asiaa ymmärtääkseni kukaan muukaan ollut Suomessa tutkinut tätä laajemmin. Kastroituja ei ollut niin paljon, että Kaila olisi voinut muodostaa vahvan mielipiteen aiheesta.

Kailan vaikutus tekemänsä rikollisuustutkimuksen myötä oli laaja. Kriminologisen tutkimuksen edustajana hän osallistui rikollisuuden vastustamiseen osallistumalla huoltokeskusteluun ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta. Hän arvioi ja teki ehdotuksia myös nuorten rikoksenteijöiden käsittelemistä koskeviin toimenpiteisiin. Esiin tulleen kirjoitussarjan pohjalta Kaila otti kantaa myös muita rikollisia koskevaan lainsäädäntöön. Rotuhygieenisen ajattelun aikakaudella poikkeaviksi katsottujen henkilöiden suvunjatkamisen ja sukujen jatkumisen oikeutus kulminoitui sterilisaatiolakiin, joka mahdollisti rikollisten kastraatiot. Kaila kuitenkin osoitti varovaisuutta tässä suhteessa ja nosti myös epäkohtia esiin. Voisi tulkita, että Kailan vahva rooli rikollisuuden näkyvänä asiantuntijana sekä hänen varovainen, ymmärtävä ja oikeuksia puolustava asenteensa vaikutti siihen, että esimerkiksi kastraatioita ei Suomessa toteutettu vieläkin isommassa

---

⁴⁰⁰ Sven Donner, ”Lausunto sterilisoimiskysymyksessä.” *Sielun terveys* 3–4/1931, 11–3.

⁴⁰¹ Martti Kaila, ”Sterilisoimislain kastraatiota koskevien säännösten ja niiden täytäntöönpanon tarkoituksenmukaisuudesta.” *Lakimies* 1/1940, 107.

mittakaavassa. Hän oli eri linjalla pohjoismaisten kollegojensa kanssa, eikä hänen kirjoituksistaan välity vahvoja rotubiologisia painotuksia.

Suomessa näyttäisi muutenkin vallinneen pehmeämpi linja psykiatrien keskuudessa, ainakin tähän tutkielmaan valittujen tekstien perusteella. Tiedetään Ruotsia koskevan tutkimuksen⁴⁰² pohjalta, että sosiaalisella suunnittelulla oli Ruotsissa erityisen vahva ote yhteiskuntaan ja kansalaisiin jo viime vuosituhannen alussa. Mikäli kulttuuriantropologi ja kirjailija Tapio Tammisen teokseen on luottaminen, rotuhygieeniset pyrkimykset saivat Ruotsissa hyvinkin vahvoja ruotsalaisen rodun puhtaana pitämiseen liittyneitä piirteitä, ja tähän virtaukseen tieteilijät osallistuivat. Naapurimaassa oli jopa utopia arjalaisen rodun kirkastamisesta.⁴⁰³ Mitään tämän kaltaista ei Suomessa ajateltu, suomalaisilla ja etenkin suomenkielisillä oli pikemminkin oma taakkansa rotuhygienian aikakaudelta, jolloin heitä itseään pidettiin alempiarvoisempaan mongolien rotuun kuuluvina.⁴⁰⁴ Rotuhygienia esiintyi radikaalimpana vain ruotsinkielisten suomalaisten keskuudessa. Ilman syvempää vertailua ja tutkimusta tämä on jätettävä otaksumaksi.

---

⁴⁰² Thomas Etzemüller on tutkinut sosiaalista suunnittelua Ruotsissa teoksessaan *Alva and Gunnar Myrdal : social engineering in the modern world* (2014).

⁴⁰³ Tamminen 2015. Maija Runcis on tutkinut ruotsalaista rotuhygieniaa teoksessaan *Rashygienien i folkhemmet* (1998).

⁴⁰⁴ Marjatta Hietala, "Eugeniikan ja rotuhygienian tausta ja seuraukset". *Tieteessä tapahtuu* 8/2009.

LOPUKSI

Kaila ei julkaissut kaksiosaisen Nuorisoriikollisuus-tutkimuksen ja artikkelisarjan jälkeen paljon muuta urallaan, *Psykiatrian historia* ilmestyi 1966 ja Kaila kuoli vuonna 1978. Laajan nuorisoriikollisuustutkimuksen jälkeen hän keskittyi vakuutuslääkärinä toimimiseen ja opetustoimintaan pikemminkin kuin julkaisemiseen. Suomalainen kriminologinen tutkimus oli ennen viisikymmentälukua kuitenkin vahvasti Martti Kailan kriminaalipsykiatristen tutkimusten varassa. Vasta 1970-luvulla rikollisuus psykiatrian tutkimuskohteena heräsi uudelleen eloon emeritus, psykiatri Panu Hakolan työn myötä, josta tuli myöhemmin Niuvanniemen ylilääkäri.

Kaila oli ymmärtävä, humaani psykiatri, joka ei ollut lainkaan rangaistusmielinen, vaikkakin hän oli kasvatusta- ja käsittelymielinen. Tutkimuksessaan hän noudatti saksalaista kriminaalibiologista tutkimusperinnettä. Hän käytti sekä yhteiskunnan rikollisuuslukuihin perustuvaa tilastollista tutkimusta että yksilöllisiä henkilötutkimuksia, joissa hän kävi läpi rikollisen niin fyysisesti kuin elämäkerrallisestikin. Tästä syystä rikollisuuden tutkimus oli vankasti oman aikansa tieteellisellä pohjalla. Se oli ollut sitä aiemminkin. Suomessa henkilötutkimus toi kuitenkin ensimmäistä kertaa esiin rikolliset yksilöinä, siinä missä Veli Verkon ansiokas tutkimustyö kohdistui enimmäkseen tilastolliseen tarkasteluun. Lisävalaistusta kriminologian suomalaisen historian tutkimukseen toisi muiden aikalaispsykiatristen rikollisuustutkimus, esimerkiksi Kaarlo Helasvuon, Achilles Westlingin, Sven Donnerin, Lauri Saarnion, Aito Ahdon ja Ilmari Kalpan töissä. Heitä ei tässä työssä käsitellä lainkaan. Painopistettä laajentamalla muihin psykiatreihin rikollisuustutkimuksesta saa kattavamman kuvan, tutkivathan edellä mainitut henkilöt mm. uusintariikollisuutta, tapariikollisuutta, sotariikollisuutta ja mielentilatutkimuksiakin tehtiin.

Sosiaalisena insinööriä Kaila kuvasi tutkimuksissaan nuoria rikoksentekijöitä henkilöinä, joiden elämässä yhdistyivät sekä epäedullinen psyykinen rakenne että etenkin epäedulliset elämänolosuhteet. Monilla hänen tutkimistaan rikollisista ei ollut ehjää kotia. Rikollisille poluille päätyneiden nuorten kodeissa vallitsi

kestämättömät ja epäsuotuisat elämäntavat alkoholismista rikollisuuteen. Monilapsisuus vei köyhyyteen, ja koulunkäynnin sekä työn suhteen esiintyi paljon ongelmia niillä, jotka kaidalta tieltä poikkesivat. Epäedullisen psyykkisen rakenteen Kaila selvitti tutkittavien henkilöiden historiasta ja itse keskustelemalla. Hän käytti myös fyysistä mittaamista. Havaintonsa Kaila kirjoitti esiin ensimmäisenä suomalaisena rikollisuusilmiön tutkijana. Hänen työnsä pohjautui yksilöiden läheltä kohtaamiseen, toisin kuin juristikunnan ankarilla hahmoilla.

Sosiaalihuoltoon liittyvissä toimenpiteissä heijastui Kailan halu kasvattaa pahatapaisia käytännöllisesti katsottuna keskiluokkaisten arvojen mukaisiksi, hyvätapaisiksi. Kriminaalihuollon tehtävänä oli erotella jokainen ryhmä heidän käsittelemistarpeensa mukaisesti. Erityisesti piti etsiä esiin ne, joihin kasvattamalla käsitteleminen vielä tehoaisi. Toivottomat tapaukset tuli laittaa säilytykseen.

Aatteellisesti Kailan keskiluokkaiset ajatukset värittivät hänen tutkimuksiaan. Hänen taustansa pappis- ja kulttuurisuvun jäsenenä ilmentyy kirjoituksissakin. Vaikka hän tutkimustensa perusteella saavutti ymmärryksen rikollisuuden syistä rikosentekijöiden keskuudessa, hän myös selvästi halveksui epäsäännöllistä ja rikkonaista elämäntapaa. Se oli kaukana hänen aatemaailmastaan, jonka ideaaleihin niin suvun hengenmiehet kuin veljensäkin vaikuttivat. Sosiaalista insinööritaitoa ei Suomessa ole juurikaan tutkittu, ja luokan ilmeneminen sosiaalisen suunnittelun koskevan tiedon tuottamisessa ja käytössä on tärkeitä ottaa huomioon tulevissa tutkimuksissa.

Suomessa oli näkyvillä myös juristikunnan näkemyksiä rikollisuuteen liittyen, mutta ne olivat ammattikunnalle tyypillisiä aatteellisia ja moraalisia kirjoituksia kuin tieteelliseen näyttöön pohjautuvia tekstejä. Niissä kaikui myös vahva isänmaallisuus sekä vahva rangaistusmielisyys, law and order-ajattelu. Ankarat rangaistukset ja pitkät tuomiot nähtiin keinona torjua rikollisuutta. Oikeustieteen ankara ääni heikkeni tai ainakin hiukan lieveni psykiatrisen intervention myötä.

Martti Kaila oli tutkimustensa perusteella rikollisuuden syiden ja rikollisuusilmiön kiistaton tieteellinen asiantuntija aina 1960-luvulle saakka ja häntä kuunneltiin. Hän oli myös hallitseva rikollisuudesta julkaisija suomalaisella kriminologian kentällä. Hän pyrki korvaamaan ankaruutta hoito-optimistisella kasvatuksella ja käsittelemisellä ja tuomaan esiin inhimillisiä näkökohtia työssään. On merkillepantavaa, että puhtaasti rotubiologinen näkökulma puuttuu hänen ajattelustaan. Kaila puolusti voimakkaasti Suomessakin sterilisaatiolain toimeenpanon kohteita kuten vankeja. Muita kirjoituksia kuin sterilisaatiolain kastraatiota koskevia kommentteja ei tähän tutkimukseen ole otettu, mutta sekä suomalaista että pohjoismaista keskustelua ajatellen kymmeniä tuhansia kansalaisia koskenut laki ja sen seuraukset voisi olla lisätutkimuksen kohde sosiaalisen suunnittelun historian näkökulmasta.

Juristien ja lääketieteilijöiden keskinäinen suhde ja valta-asetelma suomalaisessa kriminaalipolitiikassa voisi ansaita oman tutkimuksensa. Keskustelu kiinnittyy tässäkin työssä esille tuotuun laajempaan eurooppalaiseen keskusteluun ja sitä voisi tutkia Suomenkin osalta tarkemmin. Tutkielmassani on avattu aiheelle polku.

Kaila oli moderni ajattelija, sillä hän toi esille rikollisuuden normaaliuden ajatuksen jo ennen piilorikollisuustutkimuksen tekemistä Suomessa. Rikollisuutta pidettiin yleisesti poikkeavuutena ja psykopaatiksi merkitsemisen leima uhkasi jokaista rikollista. Nuorisoriikollisuustutkimuksessaan hän tulee laittaneeksi rikollisen käyttäytymisen osaksi nuoruuden piikkiin. Suomalaisen kriminologian historian näkökulmasta tässäkin opinnäytteessä mainittu oikeustieteilijä Inkeri Anttila aloitti Kailan tutkimusten jälkeen uuden aikakauden sosiologisen kriminologian esiintuojana 1960-luvulla, edellä mainitun piilorikollisuustutkimuksen myötä. Se lopulta normalisoi rikollisuuden yhteiskunnallisen ilmiönä Suomessakin. Kun kriminologian liekki hiipui pieneksi psykiatrian puolella, Anttila puhalsi sen eloon oikeustieteen puolella sosiologisella näkökulmalla. Kailaa seurannut uusi vaihe ansaitsisi oman tutkimuksensa. Psykiatrian suomalaisen historian kannalta taas psykiatrian isän ura klinikkona ja opettajana kaipaa tutkijaansa.

Lopuksi Kailan kansainvälisiä kontakteja ja vaikutteita ei ole tutkittu hänen Saksan-aikojensa lisäksi. Kaila matkusti Yhdysvaltoihin ja hän tutustui psykodynaamiseen psykiatriaan. Kailan ja suomalaisten psykiatrien ja juristien pohjoismaisista yhteyksistä, vaikutteista ja yhteistyöstä Pohjoismaisessa kriminalistiyhdistyksessä ei ole tietoja. Kaila osallistui myös lastenhuoltokongresseihin ulkomailla. Hänen saamansa kansainväliset vaikutteet ja kontaktit avartaisivat kuvaa Suomen psykiatrian isästä.

Kirjallisuus

I Painamattomat lähteet

Hakola, Panu 2002: Suomen oikeuspsykiatrian historia. Esitelmä oikeuslääketieteen 100-vuotisjuhlassa 5.4.2002. Hakolalta Ikolalle, materiaali tekijän hallussa.

II Painetut lähteet

1. Lähdekirjallisuus

Ahto, Aito 1951: Dangerous habitual criminals: a psychopathologic and sociologic study of 216 segregated criminals. Helsinki.

Anttila, Inkeri 1954: *Vankeinhoidon perusteet*. Tammi, Helsinki.

Anttila, Inkeri 1952: *Nuori lainrikkaja*. WSOY, Porvoo.

Havu, J.V. 1927: Kieltolaki ja rikollisuus. Teoksessa *Raitis sivistys I. Suomen ensimmäinen yleinen kieltolakikokous*. WSOY, Porvoo.

Honkasalo, Brynolf 1967: *Elämä antaa ja ottaa: Oikeuselämässä harmaantuneen miehen kertomaa*. Karisto, Hämeenlinna.

Härmä, Risto & Pekka Virtama 1950: Martti Kailan Psykiatrian luennot I. Luentomoniste. Lääketieteenkandidaattiseura ry. Helsinki.

Jaakkola, Risto 1996: Inkerin tapaaminen muutti elämäni. Teoksessa Lahti, Raimo (toim.) 1996: *Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa*, s. 45–50. Kriminologian julkaisuja 2, Rikosoikeuden julkaisuja 3, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki.

Kaila, Martti 1935: *Mielitaudit. Sairaanhoidajattaren oppikirja IX*. WSOY, Porvoo.

Kaila, Martti & Lyyli Kinnunen 1939: *Mielitaudit – Mielisairaanhoito. Sairaanhoidajattarien oppikirja IX*. Sairaanhoidajatarjärjestöjen oppikirjakomitea. 2. uud. p. WSOY, Porvoo.

Kaila, Martti & Lyyli Kinnunen 1943: *Mielitaudit*. WSOY, Porvoo.

Kaila, Martti 1950: *Nuorisorikollisuus*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja nro 20. WSOY, Porvoo.

Kinberg, Olof 1945: *Straff eller straffrihet?* Nordiska bokhandeln, Stockholm.

Kinberg, Olof 1935: *Varför blir människor brottsliga?* Natur och kultur, Stockholm.

Kuusi, Pekka 1960: Martti Kaila. Henkilökuvan piirteitä. Teoksessa *Ihminen ja alkoholi*, s. 5–8. Väkiuomakysymyksen tutkimussäätiön julkaisuja nro 10. Väkiuomakysymyksen tutkimussäätiö, Helsinki.

Lahti, Raimo 1996: Inkeri Anttila haastateltavana. Teoksessa *Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa*, s. 3–20. Toim. Lahti, Raimo. Kriminologian julkaisuja 2, Rikosoikeuden julkaisuja 3, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki.

Lahti, Varpu 1996: Inkeri Anttila, rangaistusmoitteen suuntaaminen ja lapsiporno. Teoksessa *Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa*, s. 59–63. Toim. Lahti, Raimo. Kriminologian julkaisuja 2, Rikosoikeuden julkaisuja 3, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos, Helsingin yliopisto, h

Mäkinen-Ollinen Aune (toim.) 1944: Huoltolautakunnan lakikirja. Säännös- ja ohjekokoelma. Valtioneuvosto, Helsinki.

Nikula, Akseli 1922a: *Oikeuspsykiatrisia lausuntoja. Rikosoikeudellisia tapauksia. Degeneroituneet psykopaatit*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Nikula, Akseli 1918a: *Mielisairaat ja niiden hoito*. Suomen senaatin kirjapaino, Helsinki.

Nordenstreng, Kaarle 1996: Inkeri ja minä 1960-luvun henkisessä ilmastossa. Teoksessa *Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikka*, s. 38–44. Toim. Lahti, Raimo. Kriminologian julkaisuja 2, Rikosoikeuden julkaisuja 3, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos, Helsingin yliopisto.

Schildt, Mila ja Arne Runeberg (toim.)1961: *Lapsemme Tanskassa*. Söderström & Co. förlagsaktiebolag, Helsinki.

Verkko, Veli 1931: *Henki- ja pahoinpitelyrikollisuuden kehityssuunnan ja tason määrittämisestä. Tilastollis-metodologinen tutkimus*. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki.

2. Sanoma- ja aikakauslehdistö

Bonsdorff, Olavi 1934: "Yhteiskunnalliseen työhön rikollisuuden ehkäisemiseksi!" *Sielun terveys* 7/1934, s. 47–49.

Donner, Sven 1928: "Skitsofrenia ja konstituutio." *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 3/1928, s. 223–237.

Donner, Sven 1931: "Lausunto sterilisointikysymyksessä." *Sielun terveys* 3–4/1931, s. 11–13.

Ellilä, Reino: Kirjallisuutta. Martti Kaila: Nuorisoriikollisuus. *Lakimies* 3/1950, s. 485–487.

Elo, Oiva 1936: "Eräistä sielullisista tekijöistä väkivaltarikoksissa." *Sielun terveys* 2/1936, s. 14–17.

Honkasalo, Brynolf 1942: "Nuorisorikollisuuden syistä." *Vankeinhoito* 9-12/1942, s. 101-105.

Honkasalo, Brynolf 1948: Kirjallisuus. Stephan Hurwitz: Kriminologi. *Lakimies* 2/1948, s. 213-216.

Kaila, Martti 1939a: "Rikollisuus ja sen vastustaminen: Rikollisuuden yhteiskunnalliset ja biologiset syyt." *Vankeinhoito* 3/1939, s. 41-48.

Kaila, Martti 1939b: "Rikollisuus ja sen vastustaminen: Rikoslaki ja rikollisuuden vastustamistyö." *Vankeinhoito* 5/1939, s. 87-94.

Kaila, Martti 1939c: "Rikollisuus ja sen vastustaminen: Rangaistusten täytäntöönpano ja muut rikoksenteijöihin kohdistuvat kriminaalipoliittiset toimenpiteet." *Vankeinhoito* 7-9/1939, s. 140-146.

Kaila, Martti 1939d: "Rikollisuus ja sen vastustaminen: Rikollisuutta ehkäisevä työ ja rikoksenteijöihin kohdistuva huoltotoiminta." *Vankeinhoito* 9/1939, s. 155-161.

Kaila, Martti 1940: "Sterilisoimislain kastraatiota koskevien säännösten ja niiden täytäntöönpanon tarkoituksenmukaisuudesta." *Lakimies* 1/1940, s. 84-107.

Kinberg, Olof 1936: "Lääketieteellisistä toimenpiteistä rikollisuuden ehkäisemiseksi." *Sielun terveys* 3/1936, s. 3-12.

Lampi, Kauko 1956: "Nuorisorikollisuus nuorisomme arvostelun perusteena." *Huoltaja* 24/1956, s. 744-748.

"Lastensuojeluväki koolla Joensuussa" [tekijä ei tiedossa] *Huoltaja* 13-14/1956

Mustala, Paavo 1934: "Mitä rikollisuuden vastustamisessa olisi otettava huomioon?" *Sielun terveys* 7/1934, s. 34–38.

Neuman-Rahn, Karin 1930: "Psyykkilisen hygienian maailmankongressi Washingtonissa." *Sielun terveys* 3/1930, s. 38–42.

Neuman-Rahn, Karin: "Keskustelua henkisen terveyden hoidosta." *Sielun terveys* 3/1936, s. 13–16.

Nikula, Akseli 1918b: "Mielisairaat sisarusten surmaajat. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 4/1918, s. 121–143.

Nikula, Akseli 1919: "Joukkojen tekemät rikokset ja niiden forenssinen arvostelu I." *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 7/1919, s. 119–139.

Nikula, Akseli 1920: "Joukkojen tekemät rikokset ja niiden forenssinen arvostelu II." *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 9/1920, s. 292–312.

Nikula, Akseli 1922b: "Yhteiskuntavaarallisia eli vaarallisia mielisairaita koskevista toimenpiteistä Saksassa." *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 12/1922, s. 489–505.

"Nuorisorikollisuus." [tekijä ei tiedossa] *Vankeinhoito* 2/1941, s. 32–34.

"Nuorisorikollisuuden vastustaminen" [tekijä ei tiedossa] *Suomen poliisilehti* 12/1943.

Serlachius, Allan 1904: "Rikollisuuden kasvaessa." *Lakimies* 1/1904, s. 1–8.

Serlachius, Allan 1907: "Henkisesti vaja-arvoisten henkilöiden rikosoikeudellinen käsittely." *Juridiska föreningens i Finland tidskrift*. 6/1907.

Soininen, A. 1938: "Rakenteellisten syiden merkityksestä alkoholismissa." *Sielun terveys* 3-4/1938, s. 128–142.

Tuovinen, Matti 1972: "Käytännön oikeuspsykiatria Suomessa." *Duodecim* 5/1972, s.379–381.

3. Lait ja asetukset

Huoltolautakunnan lakikirja. Säännös- ja ohjekokoelma, toimittanut Mäkinen-Ollinen Aune (1944). Valtioneuvosto, Helsinki.

III Sanakirjat ja hakuteokset

Achté, Kalle: "Kaila, Martti (1900–1978)." Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997-. Luettu (6.4.2016).

Jaakkola, Risto 2002: "Verkko, Veli (1893–1955)". Kansallisbiografiaverkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/7231>. SKS, Helsinki 1997-. (Luettu 18.4.2013).

McLaughlin, Eugene & John Muncie 2001: *Sage Dictionary of Criminology*. Sage Publications, Los Angeles.

Mäkelä, Päivi 2000: "Serlachius, Allan (1870–1935). Rikosoikeuden ja oikeushistorian professori, korkeimman oikeuden jäsen, lähettiläs, senaattori". Kansallisbiografiaverkkojulkaisu. Suomen Kansallisbibliografia 4. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/980/>. (Luettu 6.4.2015).

Shorter, Edward 2005: *Historical Dictionary of Psychiatry*. Oxford University Press, New York.

Sundström, Mia 2000: "Inkeri Anttila (1916–2013)".

Kansallisbiografiaverkkojulkaisu. Suomen kansallisbiografia 4.

<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/40068289/>. (Luettu 15.3.2012).

Suomen kansallisbiografia 4. Toim. Mäkelä-Alitalo, A, Matti Klinge ja Aulikki Litzén 2004. Studia biographica. SKS, Helsinki.

IV Tutkimuskirjallisuus

Alanen, Yrjö O. & Johannes Lehtonen & Pekka Tienari 1983: Psykiatrinen tutkimus. Teoksessa *Seitsemän vuosikymmentä suomalaista psykiatria*, s. 49–55. Toim. Achté, Kalle & Jaakko Suominen & Tapani Tamminen. Suomen psykiatriyhdistys ry, Helsinki.

Achté, Kalle 2004: Kaila, Martti (1900–1978) Suomen mielitautiopin professori. *Suomen kansallisbiografia 4, Hirviluoto-Karjalainen*, s. 684. SKS, Helsinki.

Achté, Kalle 1991: *150 vuotta psykiatria. Lapinlahden sairaalan historia 1841–1991*. Recallmed, Klaukkala.

Alexander Franz & Sheldon Selesnick 1966: *The History of Psychiatry*. Allen and Unwin, London.

Anttila, Inkeri: *Papers on Crime Control 1977–1978*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja nro 26. Optula, Helsinki 1978.

Anttila, Inkeri & Patrik Törnudd 1970: *Kriminologia*. WSOY, Porvoo.

Anttila, Inkeri 1981: Kansainväliset vaikutteet Suomen vankeinhoidon kehityksessä. Teoksessa *Suomen vankeinhoidon historiaa: Katsaus vankeinhoidon kehitykseen, Osa 1*, 326–351. Toim. Suominen, Elina. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Aromaa, Kauko & Ahti Laitinen 2005: *Rikollisuus ja kriminologia*. Vastapaino, Jyväskylä.

Aromaa, Kauko 1998: Kriminologia. Teoksessa *Oikeustiede Suomessa 1900–2000*, s. 337–55. Toim. Urpo Kangas. WSOY Lakitieto, Helsinki.

Becker, Peter 2003: Hans Gross und die Kriminologie und Kriminalistik der Jahrhundertwende. Teoksessa *Die Gesetze des Vaters. 4. Internationaler Otto Gross Kongress*. Toim. Götz von Olenhusen & Albrecht ja Gottfried Heuer. Verlag Literatur Wissenschaft.de, Marburg.

Backman, Eero 1992: *Oikeustiede yhteiskuntatieteenä. Tutkimuksia oikeustieteen luonteesta erityisesti rikosoikeuden kannalta*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

Becker, Peter & Richard F. Wetzell 2009: *Criminals and Their Scientists*. German Historical Institute, Washington & Cambridge University Press, New York.

Conrad, Peter 1992: *Deviance and Medicalization: From Badness to Sickness*. Paperback. Temple university Press, Philadelphia.

Forsius, Arno 2014: "Löfström, Theodor Wilhelm (1859–1907) – eräs Suomen oikeuslääketieteen uranuurtajista".

<http://www.saunalahti.fi/arnoldus/lofstrom.htm>. (Luettu 13.2.2015).

Gadebusch Bondio, Mariacarla 2009: The Impact of Lombrosian Theory in Germany. Teoksessa *Criminals and Their Scientists*, s.183–206. Toim. Becker, Peter & Richard F. Wetzell. German Historical Institute, Washington & Cambridge University Press, New York.

Gibson, Mary S. 2009: Cesare Lombroso and Italian Criminology. Teoksessa *Criminals and Their Scientists*, s. 137–158. Toim. Becker, Peter & Richard F. Wetzell. German Historical Institute, Washington & Cambridge University Press, New York.

Godfrey, Barry S, Paul Lawrence ja Chris A. Williams 2008: *History and Crime. Key Approaches to Criminology*. Sage publications.

Hannula, Ilari 2004: *Rikosoikeudellinen järjestelmä kriisissä*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu nro 251. Suomen lakimiesyhdistys, Helsinki.

Harjula, Minna 1996: *Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. Historiallisia julkaisuja 15, Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Harjula, Minna 2015: *Hoitopääsyn hierarkiat*. Tampere University Press, Tampere.

Harris, Ruth 1989: *Murders and madness. Medicine, Law and Society in the fin de siècle*. Oxford historical monographs. Oxford University Press, New York.

Hietala, Marjatta 1985: Rotuhygienia. Teoksessa *Mongoleja vai germaaneja – rotuteorioiden suomalaiset*, s. 105–162 Historiallinen arkisto 86, Helsinki.

Hirvonen, Helena 2014: *Suomalaisen psykiatriatieteen juuria etsimässä*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies nro 72. Itä-Suomen Yliopisto, Joensuu.

Johannisson, Karin 2004: *Tecknen. Läkären och konsten att läsa kroppar*. Nordstedt, Stockholm.

Johannisson, Karin 1990: *Medicinens öga. Sjukdom, medicin och samhälle – historiska erfarenheter*. Norstedt, Stockholm.

Kaluzynski, Martine 2009: The International Congresses of Criminal Anthropology: Shaping the French and International Criminological Movement. Teoksessa *Crimi-*

nals and Their Scientists, s. 301–316. Toim. Becker, Peter & Richard F. Wetzell. German Historical Institute, Washington & Cambridge University Press, New York.

Kangas, Urpo 1985: *Kansallissosialistinen oikeusajattelu ja sen herättämät reaktiot Suomessa*. Suomalaisen oikeusajattelun perusteet nro 4. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Turku.

Kavén, Pertti 2010: *Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensirroissa sotiemme aikana ja niiden jälkeen*. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Kivivuori, Janne 2017: Veli Verkko as an Early Criminologist. *Scandinavian Journal of History*, 42:2, 144-165.

Koikkalainen, Petri & Sami Syrjämäki 2007: "Skinner, Quentin". *Filosofia.fi, Portti filosofiaan*. <http://filosofia.fi/node/3216>. (Luettu 24.4.2016).

Lehti, Martti 2010: Vaihtuuko paradigma? *Haaste 4/2010*. <http://www.haaste.om.fi/text/Etusivu/Juttuarkistoaiheittain/Kriminologia/1290610382902>. (Julkaistu: 13.12.2010).

Lehti, Martti 2001: *Väkivallan hyökyaalto*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 178. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.

Mattila, Markku 1999: *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. SKS, Helsinki.

Mäkelä, Päivi 2007: Lågbok eller läkarväska? Om förhållandet mellan kriminalpolitik och medicin i Finland och Sverige i början av 1900-talet. Teoksessa *Ordens makt och maktens ord*, s.160–186. Toim. Kangas, Olli & Helena Kangasharju. Svenska literatursällskapet i Finland, Helsinki.

Nye, Robert A. 1984: *Crime, Madness and Politics in Modern France*. Princeton University Press, New Jersey.

Pajuoja, Jussi 1995: *Väkivalta ja mielentila. Oikeussosiologinen tutkimus syyntakeisuussääntönsistä ja mielentilatutkimuksista*. Nide 201. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki.

Parpola, Antti 2013: *Toivo/Häpeä. Psykiatria modernissa Suomessa*. Suomen psykiatriyhdistys, Helsinki.

Pearl, Sharrona 2010: *About faces. Physiognomy in Nineteenth-Century Britain*. Harvard University Press, London.

Pietikäinen, Petteri & Katariina Parhi 2017: Socialising the Anti-Social: Psychopathy, Psychiatry and Social Engineering in Finland, 1945–1968. *Social History of Medicine*, 30:3, s. 637–660.

Pietikäinen, Petteri 2013: *Hulluuden historia*. Gaudeamus, Helsinki.

Shorter, Edward & Eila Salomaa 2005: *Psykiatrian historia*. Mielenterveyden keskusliitto, Helsinki.

Thomson, Mathew 2012: The Psychological Sciences and the 'Scientization' and 'Engineering' of Society in Twentieth-Century Britain. Teoksessa *Engineering Society. The Role of the Human and Social Sciences in Modern Societies, 1880–1980*, s. 159–178. Toim. Brückweh, Kerstin & Dirk Schumann & Richard F. Wetzell & Benjamin Ziemann. Palgrave Macmillan, New York.

Qvarsell, Roger 1993: *Utan vett och vilja. Om synen på brottsligheten och sinnesjukdom*. Carlsson, Stockholm.

Qvarsell, Roger 1991: *Vårdens idéhistoria*. Carlsson, Stockholm.

Virkkunen, Matti, Panu Hakola ja Matti Tuovinen 1983: Oikeuspsykiatria. Teoksessa *Seitsemän vuosikymmentä suomalaista psykiatriaa*, s. 304–308. Toim. Achte, Kalle & Jaakko Suominen & Tapani Tamminen. Suomen Psykiatriyhdistys r.y, Helsinki.

Wetzell, Richard F. 2000: *Inventing the Criminal: A History of German Criminology, 1880–1945*.

Wetzell, Richard F. 2009: Criminology in Weimar and Nazi Germany. Teoksessa *Criminals and Their Scientists*, s. 401–425. Toim. Becker, Peter & Richard F. Wetzell. German Historical Institute, Washington & Cambridge University Press, New York.

Ziemann, Benjamin, Richard F. Wetzell, Dirk Schumann ja Kerstin Brückweh (toim.) 2012: Introduction: The Scientization of the Social in Comparative Perspective. Teoksessa *Engineering Society. The Role of the Human and Social Sciences in Modern Societies, 1880–1980*, s. 1–32. Toim. Brückweh, Kerstin & Dirk Schumann & Richard F. Wetzell & Benjamin Ziemann. Palgrave Macmillan, New York.

IV Haastattelut

Hakola, Panu haastattelu 21.11.2015, Kuopio. Haastattelija Tarja Ikola.

Elektroniset julkaisut

Kansanedustajat. Akseli Nikula.

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911136.aspx>. Luettu (15.2.2015).

”Tiedenaisia. Inkeri Anttila. Rikosoikeustieteilijä, ensimmäinen lakitieteen tohtori, oikeustieteen professori ja oikeusministeri.” <http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/anttila.html>. (Luettu 15.3.2012).